

ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA

2019/2

ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA

2019/2

Alapítás éve: 1998

Megjelenik a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
az Eötvös Loránd Tudományegyetem
és a Debreceni Egyetem együttműködésének keretében,
a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával.

A szerkesztőbizottság elnöke

Prof. Oláh Attila

E-mail: olah.attila@ppk.elte.hu

Szerkesztőbizottság

Demetrovics Zsolt	Faragó Klára
Jekkelné Kósa Éva	Juhász Márta
Kalmár Magda	Katona Nóra
Király Ildikó	Kiss Enikő Csilla
Molnárné Kovács Judit	N. Kollár Katalin
Münnich Ákos	Szabó Éva
Urbán Róbert	

Főszerkesztő

Szabó Mónika

E-mail: szabo.monika@ppk.elte.hu

A szerkesztőség címe

ELTE PPK Pszichológiai Intézet
1064 Budapest, Izabella u. 46.

Nyomdai előkészítés

ELTE Eötvös Kiadó

E-mail: info@eotvoskiado.hu

Kiadja

az ELTE PPK dékánja

ISSN 1419-872 X

TARTALOM

EMPIRIKUS TANULMÁNYOK

The Lived Experiences of Visually Impaired Mothers and Their Perception of Social Attitudes Towards Them..... 7

Lendvai Lilla, Nguyen Luu Lan Anh

„Hogy győzzem meg?” A társas helyzet hatása a meggyőzés üzenetének kialakítására..... 31

Balázs Katalin, Bakó Panna, Nagy Luca

MÓDSZERTAN

A Krippendorff-alfa (KALPHA) alkalmazása a gyakorlatban: kettőnél több kódoló közötti egyetértés vizsgálata dichotóm változók esetében 57

Keszei Barbara, Böddi Zsófia, Geszten Dalma, Hámornik Balázs Péter, Düll Andrea

Újabb eredmények az Élet Értelme Kérdőív magyar változatának validálásához 77

Zábó Virág, Vargha András

A *Golden Profiler of Personality* (GPOP) magyar változatának pszichometriai jellemzői..... 99

Czibor Andrea, Szathmári Edit, Szabó Zsolt Péter, Restás Péter, Kázmér-Mayer Szilvia, Bents, Richard

---

EMPIRIKUS TANULMÁNYOK

THE LIVED EXPERIENCES OF VISUALLY IMPAIRED MOTHERS AND THEIR PERCEPTION OF SOCIAL ATTITUDES TOWARDS THEM

LENDVAI Lilla
ELTE PPK Pszichológiai Doktori Iskola
lendvai.lilla@ppk.elte.hu

NGUYEN LUU Lan Anh
ELTE PPK Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Intézet
lananh@ppk.elte.hu

SUMMARY

Background and aims: There is a cultural stereotype that considers women living with disabilities unfit for reproduction. The aim of this study is to investigate the experiences of visually impaired women regarding motherhood and their perception of the dominant social group's attitude.

Methods: In the current study we conducted semi-structured interviews with five visually impaired mothers, which we analyzed with interpretative phenomenological analysis (IPA) due to the sensitivity of the topic.

Results: In our analysis of the interviews, we identified the attitude of the broader environment's as the master theme. Several new themes appeared within the other themes we examined. Within the master theme of gender role expectations and stereotypes, the themes of maternal identity and the experience of motherhood, the coordination of roles and the contribution of the husband/father surfaced. Additionally, within the master theme of microenvironment, the themes of small communities and family's attitude emerged, while within the master theme of health and social care, the themes of prenatal care and giving birth, health visitors and paediatric and social care appeared.

Discussion: The typical experience of visually impaired mothers is primarily that they are treated as a person with disability by members of the dominant social group. Emphasizing their competence plays a major role in their lives as, based on their experiences, members of the social majority question its existence, while their families' attitude towards them is characteristically paternalistic. It is not only the family members but also health care employees who express doubts regarding their suitability as parents. And similarly to family members, occasionally, they go so far as to suggest the possibility of abortion.

Keywords: visually impaired persons, motherhood, attitudes of dominant social group, interpretative phenomenological analysis (IPA)

THEORETICAL BACKGROUND

Motivation

We have been investigating the attitude of the dominant social group towards visually impaired persons since 2012 (see Lendvai and Nguyen, 2017). In that study we conducted a quasi-experiment on the effects of inclusive playgrounds, then gradually our focus narrowed down to the perspective of mothers with visual impairments (Lendvai and Nguyen, 2016). The investigation of the frequently stigmatized position of visually impaired mothers requires an interdisciplinary approach. Our current study incorporates social psychology, special needs education, disability studies and gender studies with regard to both our approach to the topic and the methods we employ in examining it. Gender stereotypes and role expectations as well as the stereotypical and commonly prejudiced attitudes of the social majority greatly affect the daily lives of visually impaired mothers.

The attitude of the social majority

The “acceptance of disability as being different” has not yet been achieved in Hungary (Kálmán and Könczei, 2002: 178), as members of the dominant social group view those living with disabilities as people to be pitied (Harper, 1999), and thus they are also often stigmatized (Green, 2007). The word *stigma* basically refers to a discrediting trait, and so it has a negative connotation (Goffmann, 1963). The stigma connected to people living with disabilities, according to McLaughlin et al. (2014: 304), is “...associated with disability in terms of perceived negative attributes or consequences of

the disability”. Kurzban and Leary (2001) think that stigmas have evolutionary backgrounds (e.g. a disease or sickness, with all the aversion felt towards sick people). Those living with disabilities may internalize the negative effects and feedback pertaining to a stigmatized existence (Taleporos and McCabe, 2002), which may have a negative effect on their self-esteem as well as on their identity. Perceived competence and warmth can be determining factors for the self-esteem of a disabled person (Kervyn et al., 2015; Cuddy et al., 2007). Kervyn et al. illustrated the attitude of the dominant social group using a stereotype content model. The two dimensions used were competence and warmth, as group stereotypes, in which persons living with disabilities were considered to be warmhearted but less competent by the social majority, basically proving the existence of a paternalistic stereotype. Another group similarly thought to be well-meaning but incompetent is that of “housewives”, those women working at home and occupied with household chores.

Gender stereotypes and role expectations

The general perception of female roles dictates that women are responsible for nurturing children and housekeeping, and Hungarian society adheres to this traditional view (Pongráczné and S. Molnár, 2011). The findings of Pongráczné and S. Molnár (2000), show that apart from the important role of being a mother, the role of earning an income has also gained emphasis, yet the strengthening of the “working mother” role has not resulted in a more critical attitude towards the role of “housewife”. Based on the conservative view of gender roles and of

the male-female allocation of roles, men are still regarded as being the breadwinners, while women are still seen in terms of taking care of the family.

Observing the activities involved in taking care of the family, we can see that this is not only limited to the actual care and nurturing of family members, but it also involves performing household chores and maintaining contact with the family's social acquaintances, keeping the social network alive. The Hungarian women taking part in Gregor and Kováts' (2018) study believed caring to be the woman's task, and considered the monetary costs of bringing up a child as well as experiencing feelings of abandonment to be major problems, among other considerations. These women reported that they felt the expectations of society to be a burden, being the ones mainly expected to provide aid as well as struggling with coordinating these roles.

The Polish stereotype regarding the roles within the family is somewhat similar to the Hungarian one in freeing men from doing most household chores, as for men to perform them is considered to be merely a way of helping the women. However, in the case of women with disabilities, this type of oppression can be overcome, as some of the household chores are done by the man, which promotes the desired equality (based on Wołowicz-Ruszkowska, 2016).

Women with disabilities in the role of mother

By denying them the role of motherhood, members of the dominant social group also negate the suitability of women with disabilities for the traditional female role and question their parental competences (since

caring is traditionally viewed as the central role), as they solely view women with disabilities as persons requiring help or aid (Garland-Thomson, 2002; Hernádi, 2014). Traditional gender stereotypes consider motherhood to be indispensable (Hernádi, 2014) and the most sensitive part of womanhood; and view mothers, based on the gender expectations of the dominant social group, as "recreators of the nation" (Hernádi and Könczei, 2013: 21). This cultural stereotype regards mothers as the main contributors in nurturing their children, and gives them exclusive rights and obligations in this task. We consider it important to emphasize that the concept of ideal motherhood is defined by the majority and that the perspective and experiences of women with disabilities (or women belonging to any other social group without power) are completely excluded.

The cultural stereotype requires mothers to be mentally and physically fit (Wendell, 2011). Reproduction, i.e. bringing healthy babies into the world, is the main focus, which is considered to be a privilege according to the gender stereotype of dominant social group, yet this is denied to women with disabilities (Fine and Asch, 1988). According to the cultural stereotype, women with disabilities do not possess the major attributes of womanhood, their bodies are asexual, unsuitable for reproduction, and too dependent compared to a normative physique (Garland-Thomson, 2002). They can be caregivers as well as being cared for, giving aid and receiving it at the same time (Wołowicz-Ruszkowska, 2016; Wendell, 2011). The denial of the caretaking, aiding role is well-illustrated by the fact that children seen walking with their disabled mother often get asked the question "Where are your parents?" (O'Toole and Doe, 2002: 90).

Coping with the stigmatization of women with disabilities

Women with disabilities are robbed of the chance to face and cope with female gender stereotypes and role expectations because they are denied their womanhood (Lloyd, 2001: 716), but these women are also often denied the right to bear children or even to sexuality itself (O'Toole, 2002). Women with disabilities consider their right to reproduction to be more than the right to simply make decisions regarding childbearing. For them, other factors are also important, such as the society's acknowledgment of them being active persons, capable of sexuality, suitable for motherhood regardless of whether their child is also living with a disability or not (see Kallianes and Rubenfeld, 1997 for references to the feminist perspective, cited by Vaidya, 2015). Hence, they have to develop their own coping mechanisms for visibility and advocacy, which can serve as an adequate response to the dominant social group's stigmatization and rejection of diversity (Hernádi and Könczei, 2013). Such strategies, however, are very limited in number. Women with disabilities have to make an extra effort to prove their parental competence, to meet the public's requirements and to free themselves from stigmatization (Wołowicz-Ruszkowska, 2016).

Motherhood with disability as social identity

The internalization of the mentioned stigmas can affect a person's social identity. Mothers with disabilities may belong to several non-dominant social groups simultaneously (e.g. women, women living with a disability, mothers) and these multiple social group

memberships may affect their perceptions and experiences (based on Palombi, 2012). Multiple social group membership may also result in multiple stigmatization at the same time. Tajfel (1978) presented the idea that every human being strives for positive self-esteem, so the evaluation of any group of which they are a member influences how they see themselves. Forber-Pratt et al. (2017: 16) thought that the identity associated with disability affects a person's behaviour and the interaction between their body and the environment. They claim that it is necessary to discuss and at the same time coordinate disability and its social meaning, since persons with disabilities can shape their identities in accordance with their disabilities (possibly based on aspects in which they differ from members of their immediate environment). Identifying with a group is important because it can facilitate self-esteem in the face of social discrimination (Branscombe et al., 1999).

Micro-environment

The family is a determining factor concerning quality of life and social circumstances, which is why it is extremely important to examine the social networks of people with disabilities (Nagy, 2011). In Hungary the "safety net" for women is typically the immediate environment: the family and the micro-environment (Gregor and Kováts, 2018: 42), which is also the case for women with disabilities. Family relations, potential supporters, social embeddedness and emotional support are supporting pillars for everyone (Nagy, 2011), and being part of a supportive network can lead to a greater degree of independence with respect to motherhood for mothers with disabilities

(if they open up to their community) (Wołowicz-Ruszkowska, 2016).

Parents rarely prepare their disabled daughters for leading a self-sufficient life or see them as being complete as an independent adult until they get married, so they often retain the status of dependent child in the family (O'Toole and Doe, 2002). The question of control is of paramount importance to women with disabilities. It is often their family members who put pressure on them to transfer control of their lives. The proxy control (practised by a benefactor to bring about needed changes in the environment of the requester in case of lack of power, skills of the latter) could be a positive control orientation (Yamaguchi, 2001). However, if family members of the women with disabilities unsolicitedly “help”, this is undesirable to anyone pursuing autonomy, as it impedes self-efficacy.

Opposition to childbearing

Limaye (2015) thought that mothers with disabilities have to comply with the dominant social group's concept of ideal motherhood as well as oppression from different family members. Limaye found that during pregnancy women were afraid of their child being born with a disability (which was reinforced by the family members' and doctors' attitudes). The fear of passing on a disability is reinforced by the firm social belief that women with disabilities cannot handle the responsibility of being a mother (Saxton, 2000; Frederick, 2014). Therefore, it can be said that mothers with disabilities feel threatened by the reaction of others and the pressure it puts on them regarding childbearing and the possible passing on of their disability. The attitude of those working in

healthcare, which is determined by a deficit oriented medical model (Hernádi, 2014), only serves to reinforce and feed this fear.

Healthcare employees and the social welfare system

Information about giving birth and childcare is not easy for women with disabilities to access, and likewise it is difficult to meet personal needs and the chances of receiving answers to individual questions are very limited (Hernádi, 2014; Wołowicz-Ruszkowska, 2016). Typically, there is no assurance of equal access and universal planning in healthcare institutions, and employees disregard the patients' views of their own state and their experiences, treating them as children, thus creating an aversion in women with disabilities to being completely open with their doctors (Becker et al., 1997).

The attempts of healthcare employees and family members to exercise control over women with disabilities pose a great obstacle to the development of their identities as mothers (Wołowicz-Ruszkowska, 2016). The importance of institutions supporting persons with disabilities is undeniable, providing appropriate services and support for mothers with disabilities, especially in rural areas (Vaidya, 2015). The unsatisfactory welfare system and support services force mothers with disabilities to look for other solutions and sources of support as well as to develop different coping strategies against the prejudice that denies them their femininity and suitability for parenthood (Wołowicz-Ruszkowska, 2016).

The Hungarian healthcare system and social sphere is not yet ready to support women with disabilities. as necessary special services and supportive functions are

missing. Cooperation within the social and healthcare spheres is vital, between doctors, health visitors and social workers, not only with regard to the division of labour, but also possibly for informing and supporting the client (Gyóri, 2009).

PREVIOUS STUDIES IN THIS TOPIC

The current study was mainly influenced by those of Hernádi (2014) and Wołowicz-Ruszkowska (2016), in which the authors published their findings on mothers with disabilities. Wołowicz-Ruszkowska (2016) conducted a qualitative study with twenty-five women living with physical or sensory disabilities, and it focused on a feminist approach to motherhood. The aim of the author was to provide a feminist reflection on motherhood from the perspective of women with disabilities. They regarded disability not only as an individual experience, but also as a social construct. One of the key findings was that being a mother with disabilities requires a great degree of commitment and determination, since in their case the social sanctions regarding the lack of motherly obligations are more severe than those against mothers without disabilities. Another important finding in this study was that interviewees experienced difficulty finding a doctor and midwife, because they were viewed as a high-risk group. The interviewees reported that not only did they meet physical barriers, but also psychological ones, such as members of staff infantilizing their patients (e.g. talking about them in the third person).

The current study, the first major Hungarian study conducted in this topic, provides great support with its theoretical background. Hernádi (2014) used narrative

interviews conducted with thirteen women living with visible physical disabilities. The study focused on the women's experiences regarding living with a disability. It examined how these women felt about disability, femininity, sexuality and motherhood and what experiences they had regarding these areas, while it also tried to determine what factors lead someone to reconstruct themselves. The results indicate that these women are marginalized in several ways, while showing that the interviewees felt the pinnacle of their femininity to be their romantic relationships and motherhood. Society's prejudiced way of thinking and the surprisingly hostile attitudes found in healthcare, as well as the family's fear of difficulties and the interviewee's confidence in her suitability for motherhood were all factors that appeared in the analysis.

PRESENTATION OF THE CURRENT STUDY

Methods

Due to the sensitivity of the topic, we found interpretative phenomenological analysis (IPA) to be the most suitable for our analysis. The process (sampling, data collection, interview analysis) was conducted according to the IPA method. When using the IPA (cf. Rácz et al., 2016; Kassai et al., 2017) during the interpretation of the results, it is imperative to focus on the individual's experiences, on the details of their account and on their interpretation. The aim of the current study is to explore the experiences of visually impaired women regarding motherhood.

In accordance with IPA, our research question is open, explorative and aimed

Table 1. Participants

Name	Age	Type of Visually Impairment	Highest educational attainment	Marital status	Visual status of husband	Number of children
Gabriella	46	acquired: profound low vision	college	married	sighted	2 (adults)
Anita	38	acquired: blind	college	married	sighted	1 (primary school)
Rita	33	congenital: profound low vision	university	married	visually impaired	3 (from small child to primary school)
Sára	37	acquired: profound low vision	college	married	visually impaired	1 (small child)
Júlia	34	congenital: profound low vision	university	married	visually impaired	1 (small child)

at delving into the topic of phenomenology (Smith et al., 2009): How do visually impaired women experience motherhood? How do they interpret the dominant social group's view of their motherhood? The results of our analysis, due to the small sample and the chosen method, do not permit any generalization of our findings, but this is not the aim of IPA.

Participants

Based on IPA methodology, a purposive sample was recruited because idiographic inquiry requires a small and homogeneous sample (based on Oxley, 2016). The interviewees can be considered homogenous from the aspects of visual impairment and motherhood. In our analysis we treated the visually impaired women as a homogeneous group even though the wider group of women with disabilities is heterogeneous,

having multi-faceted identities (Shakespeare and Watson, 2001). However, we suppose that the state of stigmatization and the prescribed mother-role are such "group-forming elements" (Hernádi and Könczei, 2013: 18) that make it possible for them to be analyzed as a group. When describing their perceptions regarding motherhood and the social majority's attitude, we found no major differences based on the type of visual impairment, so the idea of treating them as a group was in no way contradictory.

In our sample all the interviewees were visually impaired persons, all of them mothers and all married (in three cases the husband was also visually impaired). The interviewees characteristically had a higher level of education, all of them had attained a college or university degree and the average age was 37.4 years. Their names were changed to preserve their anonymity.

Since the interviewees were members of a socially active small group, and thus could be identified based on the collected data even after changing their names, when presenting our results, we chose not to disclose details of the provided answers (e.g. exact occupation, type of child's disability).

Data collection

In recruitment we asked for the participation of women who do not live with cumulative disabilities, are older than 18, have a congenital or acquired visual disability (near-normal vision, low vision, total blindness) and who would gladly take part in a study in which they would be asked about their thoughts regarding femininity and the attitude of the social majority. The recruiting letter was sent to various organizations dealing with visually impaired persons. The letter contained a prospectus with relevant information as well as a statement of consent, which stated that taking part in the semi-structured interview was purely voluntary and could be ended at any time, and that any answer could be denied; it would last approximately 90 minutes, anonymity was guaranteed, no monetary compensation would be given and that if need be the involvement of a psychologist could be requested (in the event that we touched upon a sensitive subject during the interview).

The data was recorded in the spring of 2016 and its costs were covered by a research fund given by the ELTE PPK Doctoral School of Psychology. As part of the research, twenty-one interviews were conducted, from which five were selected to be analyzed using the IPA method. The five chosen interviewees were mothers, and the perspective, experience, depth and detail

of their accounts were suitable for analysis by the IPA method. The interview was conducted by a female interviewer. During the interview we were interested in hearing about the interviewees' personal experiences and their interpretations. So the questions were open-ended, aimed at thoroughly examining those experiences deemed important by the interviewees. In every case, voice recordings were later transcribed and the transcripts (on which we marked the more impart verbal elements) were analyzed.

Data analysis

Analysis of the interviews was conducted with the IPA method. After reading the transcripts several times, we performed a free content analysis and took notes in the right-hand margin of the transcripts. The aim was to create descriptive and explicative notes on the interviewee's answers in order to gain a general understanding of the interviewee herself (based on Rácz et al., 2016). In the next phase of the analysis, we identified the emergent themes appearing in our notes and sorted them into master themes. The emergent and master themes identified during the analysis are enlisted in *Table 2*.

RESULTS

During the analysis we identified the following emerging themes: "Maternal identity, experiences of motherhood" (B1), "Coordination of roles" (B2), "Contribution of the husband/father" (B3), which we grouped together within the theme of "Gender role expectations and stereotypes" (B) master theme. The themes of "Micro-communities" (C1) and "Family's attitude" (C2)

Table 2. Master and emergent themes

Master theme	Emergent theme
A. Attitude of broader environment	
B. Gender role expectations and stereotypes	B1. Maternal identity, experiences of motherhood
	B2. Coordination of roles
	B3. Contribution of the husband/father
C. Microenvironment	C1. Micro-communities
	C2. Family's attitude
D. Healthcare and social welfare system	D1. Prenatal care and childbirth
	D2. Health visitor and paediatrician
	D3. Social welfare system

emergent themes were grouped together within the theme of “Micro-environment” (C) master theme, while the themes of “Prenatal care and childbirth” (D1), “Health visitor and Paediatrician” (D2) and “Social welfare system” (D3) were grouped together within the Healthcare and social welfare system” (D) master theme. The “Attitude of broader environment” (A) master theme affected all the other master and emergent themes, but also appeared as a completely different theme in the interviews as the dominant social group’s attitude towards visually impaired mothers.

The attitude of the broader environment – “Society is having a hard time imagining how this can be accomplished”

“A prejudice exists, and they don’t see visually impaired women as competent or able to do anything or something like that, but I don’t think that it’s only visually impaired women but other disabled people as well as those with a visual impairment who are thought to be inadequate for a social role for example.” [Rita]

The attitude of the dominant social group towards visually impaired mothers is extremely paternalistic, as proven by our findings. The stereotypes regarding persons with disabilities are determinative, and the interviewees shared their experiences about non-disabled people not seeing them as people, especially in the case of disabled women, but only seeing their disability.

When asked about tasks connected to child raising, the interviewees responded that “society is having a hard time imagining how this can be accomplished” [Júlia], and that people believe women with visual disabilities to be unable to fulfill the role of mothers: “they wouldn’t even think visually impaired women capable of it” [Rita].

The interviewees thought that members of the dominant social group asked them questions that they would possibly never ask a sighted mother. Such questions would be “What happens if you fall? What will happen to the baby?” when using a sling or, “Wow, such a cutie! Are you a little boy or girl?” when asking the child, but “Wow, such a cutie! Is he also blind?” when asking the mother [Sára].

Total strangers often inquire whether visually impaired mothers can pass on their

disability to their children. Sometimes members of the dominant social group cannot even imagine a visually impaired woman being a mother: “Wow, such a cute child! Is it yours?” [Júlia]. The interviewee thought that the reason for being asked such questions was not simply belonging to any group but due to her visual disability. But nonetheless, she found these questions “funny”. Later she said that for her this interpretation is partly due to her positive thinking and openness.

It is also typical for pedestrians to praise the mother as if she were also a child, proving the existence of a paternalistic attitude: “Wow, you are both so clever!” [Júlia], which she also interpreted in a positive way, or “Apple of her eye. Surely you also remember when you led your mom by the hand to the kindergarten” [Anita].

The interviewees thought it was a stereotype of the social majority and a general misconception in the dominant social group that their children are competent and fully capable of making grown-up decisions when they are together: “You are leading mommy so well!” [Júlia].

The visually impaired mothers feel as if they are tilting at windmills when it comes to their struggle against the social majority, because a visually impaired woman does not choose to have a child to “have a personal helper” [Anita], which the social majority tends to assume.

Many of them thought that during pregnancy they were already being treated differently from sighted pregnant women. Other people found it astonishing and irresponsible for visually impaired women to “date in order to have children” [Júlia]. Many of the interviewees felt that during their pregnancies a lot fewer people gave up their seats for them than when they were not preg-

nant (Júlia’s experience was shared by many of her visually impaired female friends). They interpreted this to mean, “it’s so absurd for a blind woman to be pregnant that it just boggled their minds, or they thought that if she was capable of being pregnant than she would also be capable of standing” [Júlia].

Gender role expectations and stereotypes – “Super moms”

According to the interviewees, women are expected by the social majority to be mothers, yet the members of the dominant social group think differently about women with disabilities.

Motherly identity and experiencing motherhood – “In a typical female role”

“A very cool time to experience your femininity is when you really become a mother, so it’s really important” [Júlia].

Except for one case, motherhood was an important aspect of the interviewees’ lives. When introducing themselves as being a mother was typically in the top three qualities they mentioned about themselves. They emphasized that being at home “in a typical female role” [Rita] was a determining factor in how they viewed themselves. Mothers with small children thought their most important task at the moment was taking care of the children. They typically viewed motherhood, pregnancy and breastfeeding as integral parts of womanhood. In one case, the mother did not want to have children but still went through with it under pressure from her husband, although she did not feel motherhood to be an integral part of her identity.

The interviewees had children after overcoming their doubts, which were the effects of the mostly offish but sometimes hostile attitudes of the broader and micro-environment. Prior to and during pregnancy they gathered information about their possibilities and the process and techniques of baby care. Júlia said that “learning to take care of a small baby is no big deal. [...] I find that in my circle of friends the case is different or it’s generally the opposite for sighted parents, who are scared, thinking “Oh my God, oh my God, what’s going to happen to that little baby?” [...] I was never scared of that but I knew that the crucial period would be after he started walking but before he could talk, because he could possibly harm himself and others, in the playground for example, so when a person has a visual impairment, then these difficulties appear a little bit later on.”

Anita spoke of similar experiences. They felt that they had no fears that were different from those of sighted mothers, but they were less afraid of the new-born phase, since having the prior knowledge required to provide proper care they had nothing to fear. They had mixed feelings about the phase when the child was able to move around on its own but was still unable to speak. Further concerns emerged on the topics of using playgrounds and transport, for example not walking into someone while carrying their child in a sling [Sára], or whether to go to the playground with a chaperon [Rita]. Typically fears and sacrifices connected to having and raising children were not linked to visual impairment but instead to motherhood, and to the coordination of roles (for example Júlia took a year off from the university after she gave birth, Rita, apart from having to change her group of friends, also made sacrifices when she cut her hair, which she really loved, due to her baby).

Coordination of roles – “It’s hard to coordinate so many roles”

“Right now I feel that it’s hard to coordinate so many roles. [...] To be a mother, a housewife, a wife, working as a ... [she named her job]” [Júlia]. “To be a super mom and a super working woman at the same time” [Rita].

In the current context these cultural female roles were used to refer to the difficulty of coordination, to the impossibility of meeting social expectations. The interviewees, while sharing their points of view, spoke about female role expectations, emphasizing the role of motherhood and how it could be coordinated with other roles, and they were not talking about the identity of mothers with a disability. The interviewees typically thought that they had to achieve in several fields of life: they had to be “super moms”, who prepare every meal from the freshest ingredients [Júlia] and working women, besides running the household and being a “superwoman” [Anita] who has to meet a number of requirements regarding her looks. This type of pressure as well as the constant struggle to meet expectations was seen as a serious burden and a source of stress, even though they typically want to succeed in these roles. For Sára it was also important how to be “a woman next to the child”, how to experience her desired femininity while also doing well in the role of mother, how to achieve the look she wants to wear (“I go into the sandbox in a skirt. So what? I have a washing machine”).

Apart from taking care of the child, the interviewees typically perform the household chores allocated to them based on cultural gender stereotypes. Even the

description of an average day shows that apart from taking care of the family in the morning (e.g. waking the family, preparing breakfast, coffee and so on), chatting with the child and helping out with homework, the household chores are also mostly left to the interviewee. At this point we have to differentiate between those participants with sighted husbands and those whose husbands are also visually impaired, because the division of labour and the role of the father/husband differ in quality.

*Contribution of the husband/father –
“We divide it between each other”*

“Many of the women with disabilities take on the roles of men, [...] the woman is blind, the man can see, and [this difference exists] to such an extent that roles are reversed, the man taking care of the child, or both of them assuming an almost female role, meaning that the man takes up the following female role: he cooks, washes, cleans and has another child to take care of, namely his wife” [Rita].

Rita thought that it was the woman’s role to keep the household in order and to take care of the child, so she thought about the gender roles along the lines of the typical gender role expectations and stereotypes. In this case, the man does not acquire the status of a “child”, while in the event of a woman failing to meet this role expectation, then the dominant group will regard her as a “child” in need of care – thought Rita. Rita tries to meet these expectations and expects the same from her husband, since she thinks it is the father’s responsibility to teach the child “how to compliment women”. In the event of the father/husband also having a visual

impairment a sighted acquaintance would take the children to nursery or school [Rita]. The equal division of tasks was not seen by everyone as “a switching of the roles” [Rita].

Anita, who has a sighted husband, said, “I am trying to shape our lives in such a way that we have a division of tasks.” Equal division of tasks is important to her, and they are trying to make it so that her husband does his part of the household chores as well as taking care of their child, just as she does (e.g. taking turns washing the dishes, the father taking the child to school and back). However, she later confessed to being “prone to doing everything within the family and instead of others as well”, and even though she is striving for equality (“We divide the chores between each other, my husband and I, so sometimes I do the dishes in the evening and sometimes he does [...], although usually I’m the one who does the cooking [...], I have yet to get him to do any cooking”) the fact that the household chores are still not equally divided between the genders can still be seen, but this was exactly the point on which she most clearly expressed her need for equality.

Micro-environment – “She always worries about everything, constantly telling me how to do things”

The interviewees said that it was not only the wider society that doubts their adequacy as mothers, but often the attitude of their micro-environment is negative. A high degree of ambivalence seems to be the characteristic attitude, and while friends and close acquaintances do not, at least openly, voice their doubts, the parents and close relations of the interviewees often speak about their fears and doubts.

Micro-communities – “They were extremely cooperative”

“I can tell you that our experiences are positive with our immediate environment” [Júlia]. The interviewees found their children’s institutions flexible (e.g. nursery). They are ready to compromise and are open to smaller suggestions, which contributes greatly to mothers with disabilities feeling like full members of the micro-community, just like sighted people. They take note of their needs on shaping interior space, where to put their children’s chair or storage space, and notify them about any changes: “in the nursery they were very cooperative, [when] I asked them to put my child’s storage space at the end of the lockers, because it would be easier for me that way” [Júlia].

Apart from this, the reactions of friends were also positive upon hearing about the pregnancy. Rita neglected and changed her group of friends, which she did not account to being visually impaired but to becoming a mother and its effects (e.g. switching the circle of friends from university mates to “sling-wearers”, because with them she could discuss her grievances about “getting badmouthed”, then after having given birth to a visually impaired child she established connections with members of the mentor parental network, which since then has also disbanded). Micro-communities are also important with regard to the division of labour, since in Rita’s case an acquaintance takes the children to school, and once a friend of the husband accompanied her abroad when taking the child to an eye operation.

Family’s attitude – “Overanxious”

“She [the interviewee’s mother] always worries about everything, constantly telling me how to do things” [Sára]. Like Sára, Anita also said that her mother was “overanxious”. “She always said, ‘If neither of you can see, then something could happen, you will need help, so how will you work things out, raise your children or make a living?’ [...] Then, after I gave birth, these [fears] were proven wrong. I think that’s also the case for those slight doubts that remain, my mother keeps telling me that I notice things about my child immediately, before anyone else can take a look”.

The family’s attitude was often typically ambivalent: fears about childbearing and anxiety during pregnancy usually diminished after the parents proved their competence in their roles as parents. The interviewees’ parents’ overprotectiveness often arose as a common subject during the interviews, and the women were only believed to be competent mothers after they have proved themselves. However, this was different in the case of Sára, because she and her mother had not been speaking for a long time, since her mother did not respect her decisions and her role of caring mother: “because I want to raise my child in such way that at least his environment does not have a negative influence on him, this overprotection, this is a negative effect. [...] I must toughen up, otherwise she ... she doesn’t know where the boundaries are, what her role is.”

The worries of the interviewees’ parents was not limited to them becoming mothers, but was also the case for their being visually impaired and for being able to function

properly as a visually impaired mother. The visually impaired women had to prove themselves to their families and their immediate environment. Júlia and her husband asked their parents' help not on account of their visual impairment but on their roles as grandparents (e.g. during their once-a-week sports day the grandparents keep watch over the children).

The fear of passing on the visual disability was also evident in the interviewees' families, the relatives having mixed feelings in reaction to the news of the coming child: "[They reacted with] joy and fear, whether my child would inherit my disability or not, so I felt their fear, which came out as a family member asking 'So you're giving it a go?' to which we replied 'Why wouldn't we?'" [Anita].

The reactions of the grandparents were negative in all the cases in which the child was disabled in some way (one child's visual impairment came to light during pregnancy, while in the case of another child a different disability [not wishing to make the child easy to identify we left the specifics out of our analysis] came to light during early childhood). At that time, the interviewees recounted that the grandparents were "completely beside themselves" with grief [Anita], but there was encouragement to have an abortion in the case of the visually impaired child [Rita].

The suggestion of an abortion was not only made then, but also upon finding out about the pregnancy, totally denying the mother her parental competence: "I was told to get rid of him since I wouldn't be able to care of him anyway" [Sára], while in Gabriela's case, to her mind, at that time her parents made their suggestion based on her young age, not her visual impairment, but still left it to her to make the final decision. After this, the expectation for visually impaired women

to have children similarly to sighted women can seem controversial, yet in the interviews the mother-in-laws' desire to have grandchildren came up multiple times, and there was pressure on the would-be parents to comply with this. Based on the interviewees' accounts, fear of the unknown and anxiety were initially predominant, yet standing their ground and proving themselves capable dispelled most of these reservations and fears from within their environments.

Healthcare and social welfare system – "I immediately fall out of the competent parent role"

Mention of healthcare, which was shown to have an extremely paternalistic attitude, was inevitable when discussing the visually impaired mothers' experiences, since experiences of pregnancy or childbirth were an integral part of the discussion about motherhood. Mothers with a visual impairment typically have bad experiences regarding the healthcare system, the doctors and the supporting network, and they feel that the system disregards diversity and that their situation in the healthcare system is completely unsatisfactory.

Prenatal care and childbirth – "A blind mom, who sure-as-hell needs help"

"My gynaecologist cannot fathom how we live, or how we do it, at all" [Júlia]. "It hasn't even occurred to him that the baby and I are at home together, and we are managing our lives perfectly well, thank you very much. Again, what did he see? He didn't see a mother with her child but a blind mom, who sure-as-hell needs help" [Júlia].

The interviewees described the healthcare employees (obstetricians, gynaecologists, midwives and nurses) as being uninformed regarding visually impaired women and trying to deny them their role of competent parents. The interviewees ran into many obstacles in the obstetrics department. Due to the positioning of her room during labour Rita could not access the bathroom (she was put into the farthest delivery room), the midwife did not provide adequate care during labour, and it was the doula who helped her get through the difficulties. In Júlia's case, the nurses were flexible, they gave her baby without swaddling blanket, as she had requested, and she thinks that it was due to her mother's collegiate relationship that she did not receive the usual treatment given to other visually impaired mothers: you cannot put your child next to you on the bed, the two of you cannot be left alone etc.

Certain types and degrees of visual impairment justify the use of a C-section (e.g. in the case of Anita), although it is not mandatory to use it for all patients with visual impairment. "I gave birth with a C-section, which was pretty stupid, since my other two children came out through my vagina," but the doctor said, "I don't need a note about your eyes" [Rita]. They were preparing for a C-section because in the 35th week the baby had not moved into the proper position, but even after it did the examination still lacked professionalism: "Can you see or not? [...] How many fingers am I holding up? Ok, you can see. I'll write the paper then goodbye!" Naturally he wrote C-section on the paper."

There were differences between each doctor's attitude towards visual impairment and visually impaired persons. In Gabriella's case, her male doctor "ignored" her visual impairment when she first gave birth, while

on the following occasion she felt privileged, because her female doctor was "very proud to be working with such a mother and child [...] she categorizes her patients, those who are close to her heart and those who aren't, and I happened to be among those she liked".

The possibility of abortion was suggested by the doctor when they found out that the child would be born with a congenital visual impairment. The doctor added after the interviewee's rejection of the possibility "Ohhhh, not mentally disabled" [Rita]. The interviewee felt uncomfortable during the following medical check-ups and pregnancy due to the doctor's attitude towards persons with disabilities.

The typical experience was that the obstetrician or gynaecologist disregarded the pregnant woman's wishes, and the parents were also unhappy with the proceedings during childbirth, although some of these experiences were not attributed to visual impairment by them (e.g. Rita felt that the obstetrician was in a hurry and tried to speed up the process because of this, not due to some medical issue).

Health visitor and paediatrician – "The health visitor has no idea what I find problematic"

"On our first visit to the paediatrician, everyone there was obviously surprised. [...] We were odd-balls, and I certainly felt like one. 'Hey, look at that, she can do it, wow!' they said. So were, really were odd-balls but in a different way" [Júlia].

The interviewee thinks about the odd-ball effect in a positive way because her doctor and health visitor found her to be a compe-

tent, caring parent: “up until now, everywhere we’ve gone they’ve been nice to us, they didn’t treat me like incompetent, our health visitor and our doctor are really cool... with the doctor saying things like, ‘I don’t know how you do it, mommy, but I know that you can do it’”.

However, Sára found that her health visitor and doctor treated her in an impersonal way, aiming to be of assistance but generally treating her as a visually impaired person:

“The blind woman living in the next street does it this way [...], well, what do I care how she does it? I don’t know the other blind woman from the next street. She is herself and I am me. They can’t tell the difference because [to them] one blind person is just like another [...] my problem is measuring out the baby formula when I cannot see the 100 millimetre mark on the side. [...] Funny. It’s just that the visitor has no idea what I find problematic. She doesn’t even care, but... because if someone comes into the apartment asking, ‘Do you have any questions?’ and then there aren’t any, she leaves after five minutes. [...] So I’m downsizing these people, because they are more of a hassle than a help, really.” [Sára]

Sára feels that she is not being given any suggestions for possible solutions to her questions, nor even enough time or attention, so it has not been possible for her to feel any basic trust.

Being a mother of two other children, Rita said that after telling doctors that she had three children they considered her to be less incompetent, so she now has a tactic that she tries to use when she needs to diffuse

a tense situation: “by now I have developed a routine with which we can pretty quickly finish these rounds, to get them to treat me like a fellow person, but for this to work I did need the third child, since they did not always treat me as such, even though my vision was better”.

Due to the doctor’s condescending tone, she considered seeking the services of a private doctor whose first question was, “But how will you get here?”, so the expected attribution of competence was still left wanting.

Based on their experiences they can state that the professionals make them feel as if they are not providing the best environment for their children, and that because of their visual impairment their children may be disadvantaged: “while a health visitor, to this day, tells a visually impaired married couple to ‘put the child into a nursery as a soon as possible, to learn what colours look like’... well, this is preposterous, I am dismayed, as well as appalled” [Anita].

It is often the case for both the doctor and health visitor to disregard the visually impaired mother and discuss the matters regarding the child with a visually able person who is present there:

“[As for] the health visitor and the doctor, there have been many cases, when after the first few sentences I had to correct them. [...] For example, I felt like they were only talking to the dad, but hey, I’m also here, and I should be told, because I want to remember. My partner loses any kind of paper given to him, he should never be given a prescription, by the time we get it, it will be gone [...]” [Anita]

Júlia also said that “they speak with the person accompanying me, because [maybe] he

can keep eye contact... or I don't know why." When accompanied by a visually able person to the doctor, "I immediately fall out of my competent parent role," she said, thinking that "to be taken seriously as a mother, I have to make sure that I take my child to the doctor".

Social welfare system – "They'd rather fight on their own"

"I think that visually impaired mothers won't budge. If it's about creating a group and talking or about ... They'd rather fight on their own and keep repeating the same things over and over individually." Sára believed that the adequate advocacy and grouping was missing. She would prefer taking a common stance, seeing this as possible way to make progress. "A group of sighted mothers, who maybe have visually or in any other way impaired kids. Also not sighted mothers but with sighted kids, so a mixed group. And they all have contact with health visitors." Sára was the only interviewee who spoke in detail about the shortcomings of the social sphere and the lack of proper professional help. From the possible solutions she would prefer the creation of a bottom-to-top organized, diverse, inclusive group, which she would link into the health advisor system, instead of the inclusion of social aid professionals.

DISCUSSION

During our analysis we identified the attitude of the broader environment, gender role expectations and stereotypes, the healthcare and social system and the micro-environment as master themes. Maternal identity, experiences of motherhood, the coordination of roles, the contribution of the husband/fa-

ther, micro-communities, family's attitude, prenatal care and childbirth, health visitors and pediatricians and the social welfare system were all identified as emerging themes.

The interviewees typically have an identity of strong motherhood, and regard motherhood as an important part of femininity apart from pregnancy and breastfeeding. The disparity between the identity perceived by the interviewees and that perceived by other people was prominent in the interview. While the interviewees primarily defined themselves as mothers when introducing themselves, the broader environment, based on the feedback they received from them, denied them that, viewing them primarily as visually impaired and robbing them of the role of competent mothers (cf. Fine and Asch, 1988). In the interviews it appeared that not only the broader environment but, during pregnancy, the micro-environment also robbed them of the role, yet it was still a fundamental element of their self-definition.

The interviewees chose to have children after having overcome mostly reticent, slightly hostile attitudes of the broader and micro-environment towards them. They informed themselves of their opportunities and the procedures and techniques of baby care prior to and during pregnancy. They thought that their fears were no different than those of sighted mothers. Moreover, they were less afraid of the new-born phase, since they already had all the required knowledge at hand. The phase that caused them to have mixed feelings was when the child would already be mobile but still unable to speak. The fears regarding childbearing were mostly voiced when it came to transportation; for example, the fear of running into something while carrying the baby in a sling. The fears concerning childbearing and childraising

had less to do with visual impairment and more with motherhood.

It is important to mention that motherhood was an identity that was emphasized among all those mentioned during the interviews. It is an identity that is currently the most defining factor in their lives, and requires a few temporary sacrifices on their part. The feeling of having to perform well at the same time not only as mothers but also in other roles was a defining part of their narratives. Cultural stereotypes view childraising mainly as the mother's role, yet in the case of the interviewees a division of labour could be seen not only regarding childraising but also housekeeping, when the visually impaired woman had a visually able man for a husband (cf. Wołowicz-Ruszkowska, 2016). In the interviewees' families the fathers also have a determinative role in family life, and they regularly take part in child-related tasks.

The family also plays an important role in the visually impaired mothers' quality of life (based on Nagy, 2011), the women viewing family as an important immediate safety net (Gregor and Kováts, 2018). Not even the interviewees' immediate environment could unconditionally and automatically accept them in the role of caretaker, and the fact that they could be both giving and receiving care, supporting and being supported at the same time (Wołowicz-Ruszkowska, 2016; Wendell, 2011) was difficult for them to imagine.

The results show that the families' reaction to the pregnancy and their views and expectations regarding childbearing and childcare have a significant effect on the interviewees' self-esteem and their expectations of themselves. The negative feedback coming from immediate family members, which questions their suitability for motherhood and their abil-

ity to fulfill the role of caretaker and robs them of a sense of competence, was clearly present in the interviewees' accounts, and this affects their everyday lives. Only by standing their ground and continually proving themselves could they overcome their families' prejudice regarding their role as mothers. In most cases, the interviewees experienced a great sense of satisfaction when their environment became convinced of their competence and revised their earlier attitudes, doubts and opinions concerning the interviewees' capabilities.

Having control over their own lives is a key motif in the interviewees' lives: rather than control being transferred due to the pressure exerted by the environment they gain their own personal control and acquiring autonomy is one of the aims of visually impaired mothers (based on Yamaguchi et al., 2005 control orientation). In the event of direct control not working, self-enlargement can still be asserted by expanding the visually impaired mothers' group, as collective control can be an effective tool for self-assertiveness (for example, if the visually impaired mothers can act together in a synchronized way with family members and helpers in order to create a group such as that mentioned by the mothers in their interviews).

Apart from the micro-environment's initially negative attitude, the broader environment has also denied the interviewees their role as mothers, as typically they could only view the visually impaired mothers as needing to be taken care of (cf. Garland-Thomson 2002; Hernádi, 2014). They recounted many situations in which they were faced with discrimination, prejudice and marginalization (based on Palombi, 2012). They experienced the contradiction of the dominant social group's gender stereotype, which asserts that reproduction is the women's obligation, and

the fact that this stereotypical expectation is not applied to women with disabilities (based on Fine and Asch, 1988), so in their case the discourse of motherhood has become complicated (Vaidya, 2015).

The members of the dominant social group deny the interviewees the ability to meet traditional female role expectations, questioning their competence as mothers and seeing them solely in the role of persons requiring care (based on Garland-Thomson 2002; Hernádi, 2014). The denial of their having a caretaking, supporting role and the incredulity of others towards their capacity for childbearing has openly arisen in several interviews (the “Where are your parents?” question in O’Toole and Doe, 2002, being the equivalent of “Wow, such a cute child! Is it yours?”).

This powerfully negative attitude can also be seen in the family members’ initial reaction to the news of pregnancy, which included voicing their doubts. The dominant social group’s concept of ideal motherhood (based on Limaye, 2015) also appeared in the immediate relations’ expectations. Fear of the lack of care and parental competence as well as the passing on of the visual impairment (Saxton, 2000; Frederick, 2014) was present in the visually impaired mothers’ recollections. They feel afraid due to their environment’s reaction and the pressure it seeks to exercise on them with regard to childbearing and the possibility of passing on their disability.

Apart from the attitudes of family members, those of healthcare employees also reflect skepticism regarding their parental suitability and sometimes, similarly to the family members, having an abortion may be suggested. The healthcare employees mainly focus on the risks and dangers of pregnancy

(Hankó, 2018), as well as the possible passing on of the disability (Hernádi and Könçzei, 2017), which is evident in the interviews. Consideration of personal needs and the giving of appropriate information as well as being given answers to their questions with the appropriate care (based on Hernádi, 2014; Wołowicz-Ruszkowska, 2016) were rarely experienced by the visually impaired mothers.

In healthcare institutions, the visually impaired women’s questions regarding the layout of the examination room and the delivery room were disregarded, equal opportunities for access were not guaranteed, and the interviewees could not meet their personal needs and expectations regarding the use of space (based on Becker et al., 1997). Apart from being able to secure sufficient usable space as well as the typically distant and occasionally negative attitude of obstetricians or gynaecologists, the interviewees also mentioned positive delivery room experiences, when the nurses accommodated their needs regarding the baby’s care and nursing. It can be said that the attitude typical of healthcare employees mirrors that of the social majority.

Our results reinforced the notion that in the Hungarian society of today, the place of those mothers who do not meet the health expectations of social stereotypes, is not guaranteed (cf. Stenhouse and Letherby, 2011). The struggle against those prejudices that would deny them their femininity takes centre stage in the lives of women with disabilities (Lloyd, 2001), and some of the interviewees felt it to be their duty as well as a small everyday success to make a stand for the group, to educate the dominant social group and to appear as a representative of their group. The coping mechanisms that they have developed (Hernádi and Könçzei,

2013) provide an adequate response to the stigma of the dominant social group and to its rejection of diversity.

Instead of focusing on coping mechanisms aimed at concealment, as described by Wendell (2010), and escaping from their “rejected bodies”, the interviewees chose to emphasize their group identity, which in some cases can be interpreted as a consequent compulsion to additionally prove themselves to the dominant social group described by Wendell. They have to make an extra effort to prove their parental competence, to meet the public’s requirements and to free themselves from stigmatization (cf. Wołowicz-Ruszkowska, 2016).

LIMITATIONS

One of the shortcomings of qualitative research is that the researchers participate in the data collection and analysis. A distorting effect may also come into play when the researchers try to disregard their previous knowledge and preconceptions. Thus, in order to ensure reliability, we employed an independent encoder, who did not take part in any other phase of the research. Interpretative phenomenological analysis is not equipped to discover cause-and-effect relationships, as it typically analyzes processes and changes in personal experiences. The

results of the IPA analysis are not suitable for generalization, but this is not the aim of the method, but rather due to its explorative nature it focuses on the detailed examination of personal experiences.

CONCLUSION

In conclusion we can say that while the interviewees emphasized their identity as mothers when defining themselves, their perceptions reflect the opinion of the broader environment, and that of the dominant social group, which would typically deny them the role of caretaker and competent mother. This paternalistic approach is not only found among members of the social majority, but is also reflected in the attitudes of the micro-environment. Therefore, the concept of ideal motherhood, as determined by the dominant social group, has managed to slip through the holes of the family safety net, the micro-environment not formulating its notion of motherhood according to its personal acquaintance with the woman in question and her actual capabilities, but according to the attitude of the social majority. The healthcare and medical points of view require further changes, as visually impaired mothers need to be treated as well as advised on the grounds of their individual needs.

ÖSSZEFOGLALÓ

A LÁTÁSSÉRÜLT ANYÁK MEGÉLT TAPASZTALATA ÉS A TÖBBSÉGI TÁRSADALOM ATTITÜDJÉRŐL
ALKOTOTT PERCEPCIÓJA

Háttér és célok: A kulturális sztereotípa szerint a fogyatékossgal élő nők alkalmatlanok a reprodukcióra. Jelen vizsgálat célja a látássérült nők anyasággal kapcsolatos megélt

tapasztalatainak, valamint a domináns csoport attitűdjéről alkotott percepcióiknak feltárása.

Módszer: A kutatás során 5 látássérült anyával vettünk fel félig strukturált interjút, amelyeket – a téma érzékenységre való tekintettel – interpretatív fenomenológiai analízissel (IPA) elemeztünk.

Eredmények: A látássérült anyákkal felvett interjúk elemzése során fő témaként azonosítottuk a tágabb környezet attitűdjét. A nemi szerepelvárások és sztereotípiák fő téma alatt kibontakozó témaként megjelent az anyai identitás, és az anyaság megélése, a szerepek összeegyeztetése, valamint a férj/apa szerepe. A mikrokörnyezet fő téma alá a kisközösségek és a család attitűdje altémák kerültek, az egészségügy és a szociális ellátórendszer fő téma alá pedig a várandósgondozás és szülés, a védőnő és gyermekorvos, valamint a szociális ellátórendszer tagozódott be.

Következtetések: A látássérült anyáknak jellemző élményük, hogy elsősorban fogyatékos személyként azonosítják őket a domináns csoport tagjai. A kompetencia kihangsúlyozása fontos szerepet tölt be az életükben, hiszen tapasztalatuk szerint a többségi társadalom tagjai rendszeresen megkérdőjelezik annak meglétét, emellett a család attitűdjét is paternalista viszonyulás jellemzi. A családtagok mellett az egészségügyi szakemberek attitűdjét is a szülői alkalmassággal kapcsolatos kételkedés, a családtagokhoz hasonlóan pedig esetenként az abortusz lehetőségének felvetése jellemezte.

kulcsszavak: látássérült személyek, anyaság, a domináns csoport attitűdje, interpretatív fenomenológiai analízis (IPA)

REFERENCES

- BECKER, H., STUIFBERGEN, A., TINKLE, M. (1997): Reproductive health care experiences of women with physical disabilities: A qualitative study. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 78(12). 26–33.
- BRANSCOMBE, N. R., SCHMITT, M. T., HARVEY, R. D. (1999): Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1). 135–149.
- CUDDY, A. J. C., FISKE, S. T., GLICK, P. (2007): The BIAS map: Behaviors from intergroup affect and stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(4). 631–648.
- FINE, M., ASCH, A. (1988): Beyond Pedestals. In Fine, M., Asch, A. (eds): *Women with disabilities: Essays in psychology, culture and politics*. Temple University Press, Philadelphia.
- FORBER-PRATT, A. J., LYEW, D. A., MUELLER, C., SAMPLES, L. B. (2017): Disability identity development: A systematic review of the literature. *Rehabilitation psychology*, 62(2). 198–207.
- FREDERICK, A. (2014): Mothering while disabled. *Contexts*, 13(4). 30–35.
- GARLAND-THOMSON, R. (2002): Integrating Disability, Transforming Feminist Theory. *NWSA Journal*, 14(3). 1–32.
- GOFFMAN, E. (1963): *Stigma*. Spectrum, Englewood Cliffs, N.J.

- GREEN, S. E. (2007): Components of perceived stigma and perceptions of well-being among university students with and without disability experience. *Health Sociology Review*, 16(3–4). 328–340.
- GREGOR A., KOVÁTS E. (2018): *Nőügyek 2018. Társadalmi problémák és megoldási stratégiák. A kutatási eredmények összefoglalója.* Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest.
- GYÓRI E. (2009): *Fogyatékos ember a családban II. – A fogyatékos ember felnőtt élete.* In Székelyné Kováts E., Szabó G. (szerk.): *Fogyatékos emberek társadalmi befogadása: A szociális ellátórendszer feladatai, lehetőségei.* Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest. 37–45.
- HANKÓ Cs. (2018, megjelenés alatt): *A fogyatékossgal élő szülők helyzete. Tavaszi Szél Konferencia, 2018.* Tanulmánykötet. Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, Széchenyi István Egyetem, 2018. 05. 04. – 2018. 05. 06. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest.
- HARPER, D. C. (1999): Social psychology of difference: Stigma, spread, and stereotypes in childhood. *Rehabilitation Psychology*, 44(2). 131–144.
- HERNÁDI I. (2014). *Problémás testek: Nőiség, szexualitás és anyaság testi fogyatékossgal élő magyar nők önreprezentációiban.* Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- HERNÁDI I., KÖNCZEI, Gy. (2013): Szexualitás, anyaság, fogyatékos női testek. A feminista fogyatékossgaltudomány első hazai kutatási eredményei. *Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat*, 3(2). 17–34.
- KÁLMÁN Zs., KÖNCZEI Gy. (2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig.* Osiris Kiadó, Budapest.
- KALLIANES, V., RUBENFELD, P. (1997): Disabled women and reproductive rights. *Disability and Society*, 12(2). 203–222.
- KASSAI S., PINTÉR J. N., RÁCZ, J. (2017): Az interpretatív fenomenológiai analízis (IPA) módszertana és gyakorlati alkalmazása. *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, 48(4). 28–35.
- KERVYN, N., FISKE, S., YZERBYT, V. (2015): Forecasting the primary dimension of social perception: Symbolic and realistic threats together predict warmth in the Stereotype Content Model. *Social Psychology*, 46(1). 36–45
- KURZBAN, R., LEARY, M. R. (2001): Evolutionary origins of stigmatization: the functions of social exclusion. *Psychological Bulletin*, 127(2). 187–208.
- LENDVAI L., NGUYEN L. L. A. (2016): A látássérült nők önreprezentációja a domináns csoport attitűdjeinek tükrében. In Vargha A. (szerk.): *Múlt és jelen összeér: A Magyar Pszichológiai Társaság XXV. Jubileumi Országos Tudományos Nagygyűlése.* Kivonat-kötet. Magyar Pszichológiai Társaság, Budapest. 72–73.
- LENDVAI L., NGUYEN L. L. A. (2017): A csoportközi kontaktus megélt hatása egy látó és látássérült gyermekekkel végzett vizsgálat keretében. *Gyógypedagógiai Szemle*, 45(4). 225–240.
- LIMAYE, S. (2015): A disabled mother's journey in raising her child. In Hans, A. (ed.): *Disability, gender and the trajectories of power.* SAGE Publications, New Delhi.

- LLOYD, M. (2001): The politics of disability and feminism: Discord or synthesis? *Sociology*, 35(3). 715–728.
- MCLAUGHLIN, M. E., BELL, M. P., STRINGER, D. Y. (2004): Stigma and acceptance of persons with disabilities: Understudied aspects of workforce diversity. *Group & Organization Management*, 29(3). 302–333.
- NAGY Z. É. (2011): A kapcsolatrendszer, a kapcsolatháló jellemzői az akadályozott és az egészségkárosodott emberek életében. A fogyatékos emberek integrációja. In Nagy Z. É. (szerk.): *Az akadályozott és az egészségkárosodott emberek élethelyzete Magyarországon. Kutatási eredmények a TÁMIO 5.4.1 projekt kutatási pillérében*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. 161–184.
- O'TOOLE, C. J. (2002): Sex, disability and motherhood: Access to sexuality for disabled mothers. *Disability Studies Quarterly*, 22(4). 81–101.
- O'TOOLE, C. J., DOE, T. (2002): Sexuality and disabled parents with disabled children. *Sexuality and Disability*, 20(1). 89–101.
- OXLEY, L. (2016): An examination of interpretative phenomenological analysis (IPA). *Educational & Child Psychology*, 33(3). 55–62.
- PALOMBI, B. J. (2012). Women with disabilities: The cultural context of disability, feminism, able-bodied privilege, and microaggressions. In Enns, C. Z., Williams, E. N. (eds): *Oxford library of psychology. The Oxford handbook of feminist multicultural counseling psychology*. Oxford University Press, New York. 199–220.
- PONGRÁCZ T., S. MOLNÁR E. (2000): Kísérlet a „tradícióörző” és az attól elszakadó, „modernizálódó” családi értékek empirikus vizsgálatára. In Spéder Zs, Tóth P. P. (szerk.): *Emberi Viszonyok: Cseh-Szombathy László tiszteletére*. Századvég Kiadó, Budapest. 52–80.
- PONGRÁCZ T., S. MOLNÁR E. (2011): Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. In Nagy I., Pongrácz T. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2011*. TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest. 192–206.
- RÁCZ J., KASSAI S., PINTÉR J. N. (2016): Az interpretatív fenomenológiai analízis (IPA) mint kvalitatív pszichológiai eszköz bemutatása: Szakirodalmi összefoglalás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71(2). 313–336.
- SAXTON, M. (2000): Why members of the disability community oppose prenatal diagnosis and selective abortion. In Parens, E., Asch, A. (eds): *Prenatal testing and disability rights* Georgetown University Press, Washington. 147–164.
- SHAKESPEARE, T., WATSON, N. (2001): The social model of disability: An outdated ideology? In Barnartt, S. N., Altman, B. (eds): *Exploring theories and expanding methodologies: Where we are and where we need to go*. Emerald Group Publishing Limited, Bingley. 9–28.
- SMITH, J. A., FLOWERS, P., LARKIN, M. (2009): *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Sage, London.
- STENHOUSE, E., LETHERBY, G. (2011): Mother/daughter relationships during pregnancy and the transition to motherhood of women with pre-existing diabetes: raising some issues. *Midwifery*, 27(2). 120–124.

- TAJFEL, H. (1978): Social Categorization, Social Identity and Social Comparison. In Tajfel, H. (ed.): *Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*. Academic Press, London. 61–76.
- TALEPOROS, G., MCCABE, M. P. (2002): Body image and physical disability – personal perspectives. *Social Science & Medicine*, 54(6). 971–980.
- VAIDYA, S. (2015): Women with Disability and Reproductive Rights: Deconstructing Discourses. *Social Change*, 45(4). 517–533.
- WENDELL, S. (2010): *Az elutasított test – Feminista filozófiai elmélkedés a fogyatékoságról* (Vándor J. ford.). ELTE Eötvös Kiadó – ELTE BGGYK, Budapest.
- WOŁOWICZ-RUSZKOWSKA, A. (2016): How Polish women with disabilities challenge the meaning of motherhood. *Psychology of Women Quarterly*, 40(1). 80–95.
- YAMAGUCHI, S. (2001): Culture and control orientations. In Matsumoto, D. (ed.): *The handbook of culture and psychology*, Oxford University Press, Oxford. 223–243.
- YAMAGUCHI, S., GELFAND, M., OHASHI, M.M. (2005): The cultural psychology of control. Illusions of personal versus collective control in the United States and Japan. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(6). 750–761.

„HOGYAN GYŐZZEM MEG?” A TÁRSAS HELYZET HATÁSA A MEGGYŐZÉS ÜZENETÉNEK KIALAKÍTÁSÁRA

BALÁZS Katalin – BAKÓ Panna – NAGY Luca
Debreceni Egyetem, Pszichológiai Intézet
balazs.katalin@arts.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: A vizsgálat célja annak feltárása volt, hogy a meggyőző közlés megformálását hogyan befolyásolják a társas kontextus olyan sajátosságai, mint a viszony formális vagy informális jellege és a felek között lévő hierarchikus kapcsolat.

Módszer: A vizsgálat kivitelezése kérdőíves módszerrel történt, fiatal felnőttek körében személyesen asszisztált, kiscsoportos adatfelvétellel. 59 fő adott hiánytalan válaszokat a viszonylag hosszú kérdőív nyitott kérdéseire. Jelen tanulmány keretén belül a 2×3-as elrendezés szerint kialakított, társas kapcsolat szempontjából különböző, hat szituációra adott válaszokat elemeztük. A meggyőző közlések elemzése a Perloff (2010) által is leírt kategóriák alapján történt, úgymint direkt-indirekt, racionális-irracionális, kemény-puha stratégia alkalmazása. Tartalomelemzést követően, az adatok elemzésére a LEM programot alkalmaztuk (Vermunt, 1997).

Eredmények: A szakirodalomban fellelhető következtetéseket meghaladó interaktív viszonyt találtunk a két független változó hatása között, azaz a viszony formális vagy informális jellege és a felek között lévő hierarchikus viszonyok együttesen befolyásolják a különböző stratégiák megjelenését.

Következtetések: A kommunikációelméletben alkalmazott módszertani megközelítés a szociálpszichológiában is alkalmazhatónak tűnik, viszont előrelépést jelenthet a szituációk komplex megközelítése.

Kulcsszavak: meggyőzés, kommunikáció, társas helyzet, meggyőzési stratégia

BEVEZETÉS

A jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy milyen hatással vannak a meggyőzésben részt vevő felek közötti társas kontextus jellemzői a meggyőző üzenetek kialakítá-

sára. A tágabb értelemben vett meggyőzés célja egyaránt lehet az attitűd vagy a viselkedés alakítása. Ebből a szempontból megkülönböztetünk olyan kommunikációt, ami a meggyőzésre, illetve olyat, ami a beleegyezés megnyerése irányul, két szakiro-

dalmi ágat kijelölve ezzel: rendre a szociálpszichológiát és a kommunikációelmélet, amelyek együttesen adják a téma szakirodalmi hátterét (pl. Balázs és Bernáth, 2015).

Míg a szociálpszichológia a meggyőző közlés jellemzői közül a tartalmi, strukturális vagy nyelvi megformálásának üzenetelfogadásra gyakorolt hatására koncentrálnak (pl. Chaiken és mtsai, 1989; Petty és Cacioppo, 1986; Wilson, 2002), addig a kommunikációelmélet inkább a módszerek gyűjtésére, rendszerezésére és szituációfüggő kialakítására helyezi a hangsúlyt (pl. Wilson, 2002).

Az, hogy az üzenet küldője milyen kommunikációs stratégiát használ, az részben a szituációnak, a célszemélynek és a saját személyiségnek a függvénye (Perloff, 2010). A szituatív tényezők között fontos megkülönböztetni a kommunikációban részt vevő felek kapcsolatának típusát, hiszen ennek hatása minden interperszonális kommunikációs helyzetben jelentős. A beleegyezés megnyerésére irányuló stratégiák választásánál az egyik kiemelkedően fontos faktor a kapcsolat intimitása két személy között (pl. Fitzpatrick és Winke, 1979; Ifert és Roloff, 1996). A kapcsolat típusának szempontjából különbséget tehetünk informális, illetve formális helyzetek között (pl. Perloff, 2010). Ugyanakkor a felek közötti hatalmi, hierarchikus viszony, hogy melyikük kezében van inkább a kontroll, szintén jelentős meghatározója a meggyőző közlés megformálásának (pl. Canary és mtsai, 1986; Cody és McLaughlin, 1985).

A vizsgálat célja annak feltárása, hogy a meggyőző közlés megformálását hogyan befolyásolják a társas kontextus olyan sajátosságai, mint a viszony formális vagy informális jellege és a felek között lévő hierarchikus viszony. Ugyanakkor a meggyőző közlés megformálását a kommunikációel-

méletben használt főbb kategóriák alapján kívánjuk elemezni (direkt-indirekt, racionális-irracionális, kemény-puha stratégia).

MEGGYŐZÉS

Kizárólag a főemlősöknél beszélhetünk olyan viselkedésről, amely meggyőzésnek tekinthető. A meggyőzés valószínűleg segítséget nyújthatott őseinknek, hogy a problémákat adaptívan oldják meg, kibékítsék a potenciális ellenfeleiket, és társakat találjanak (Perloff, 2010).

A meggyőzésnek számos definíciója van, ezekből mutatunk be néhányat a továbbiakban. Andersen (1971) szerint a meggyőzés lényege, hogy a kommunikátor igyekszik egy kívánt választ kiváltani a célszemélyből. Más megközelítésben ez egy törekvés arra, hogy egy másik személy vagy csoport hozzáállását, meggyőződését, viselkedését egy üzeneten keresztül befolyásolja (Bettinghaus és Cody, 1987). Ez utóbbi sokkal tágabb értelmezési keretet adó definíció, hiszen nem kizárólagosan a viselkedésre gyakorolt hatást jelöli meg a meggyőzés céljaként. Smith (1982), ehhez hasonlóan, szimbolikus folyamatként értelmezi a meggyőzést, amelynek célja a kognitív állapotok és minták megváltoztatása interiorizáció révén. Ugyanakkor, Miller (1980) szerint a meggyőzés potenciális eredménye az attitűdök formálódása, a már meglévő attitűdök megerősödése vagy új attitűdök kialakulása lehet. Tekinthető tehát a meggyőzés információfeldolgozási folyamat hatására végbemenő attitűdformáló jelenségnek is (Chaiken és mtsai, 1996). Összességében elmondható, hogy a meggyőzési folyamat célja a hiedelmek, az attitűdök, a szándékok vagy a viselkedés befolyásolása (pl. Wilson, 2002).

O’Keefe (1990) mindezekhez képest a társas interakcióra helyezi a hangsúlyt. Szerinte a meggyőzés szándékos erőfeszítés, amelyben a meggyőző fél a kommunikáción keresztül hatással lehet a meggyőzni kívánt fél mentális állapotára, a meggyőzni kívánt fél bizonyos fokú szabadsága mellett. Perloff (2010) ezzel összhangban a meggyőzést szimbolikus folyamatnak tekinti, amelyben a közlő célja mások attitűdjének, viselkedésének megváltoztatása az üzeneten keresztül a választás szabadsága mellett.

A meggyőző kommunikáció tehát akkor éri el a célját, ha az adott tárgyjal kapcsolatban a célszemély kialakította, megváltoztatta vagy átalakította attitűdjét, véleményét (Miller, 1980). Ennek közvetlen következménye lehet egy azonnali válaszreakció: Zentai (2006) például egy teleshopban közölt üzenet hatását befolyásoló tényezőket vizsgálva demonstrálja a folyamatot. Ám a reakció nem mindig azonnali. Ilyen esetekben az attitűd kialakítása csak az első lépés, ezt követően csak akkor váltja ki a kívánt viselkedési formát, ha a válaszadó fenntartja a specifikus attitűdöt.

Az Ajzen és Fishbein nevével fémjelzett Tervezett Viselkedés Elmélet (Ajzen és Fishbein, 1980; Ajzen, 1991) magyarázza a válaszviselkedés kialakulásának folyamatát. A modell szerint a viselkedés irányítását többféle tényező befolyásolja: hat rá a viselkedésre vonatkozó attitűd; az észlelt társadalmi norma és a saját észlelt kontroll is.

Egy konkrét viselkedés tekintetében kialakult attitűdök tükrözik azokat a hiedelmeket, amelyek befolyásolják a viselkedést. Így például az, hogy a személy jónak, hasznosnak tartja-e a viselkedést, valamint annak kivitelezését élvezetesnek vagy kellemetlennek gondolja-e. Az észlelt társadalmi norma magában foglalja azt is, hogy szerintünk

hogyan vélekednek a környezetünkben élők az adott cselekedetről: elutasítják, támogatják vagy közömbös-e számukra. Emellett az is lényeges, hogy milyen mértékben akarunk megfelelni a társas kívánatosságnak, hiszen attól függ, hogy befolyásol-e a környezet véleménye. További – korábban említett – hatótényező a saját észlelt kontroll, azaz a viselkedés kivitelezésére vonatkozó képesség hiedelme. Mindezek együttesen határozzák meg a viselkedési szándékot, amelynek közvetlen befolyása van a válaszviselkedésre.

A befolyásolási folyamat nem jöhet létre, ha a célszemély nem figyel, hiszen a meggyőzés egy inger-válasz reakció. Valamint a célzott válaszviselkedésnek mint opciónak jelen kell lennie a célszemélyben. Zentai szerint (2004) ezért fontos például a politikusoknak vagy a nagy márkáknak, hogy elkötelezzék a célcsoportot, azaz olyan attitűdöket stabilizáljanak amelyek a márka képviselői számára megfelelőek. A befolyásolási folyamat szempontjából az attitűd összetett mentális kogníció, amely kapcsolatban áll már meglévő más ismeretekkel, véleményekkel, hiedelmekkel (kogníciókkal), érzelmi (affekció) és viselkedéses (konatív) mintákkal és szándékokkal. Az attitűdöknek számos funkciója van, többek között érték kifejezés, énvédelem; illetve szerepet játszanak a csoportképződés és a tudás szerveződésében egyaránt (Zentai, 2004). A befolyásra adott válaszoknak több formája van: ilyen az azonosulás, a behódolás vagy az internalizálás (Zentai, 2004).

A VISELKEDÉS BEFOLYÁSOLÁSÁRA ALKALMAS MÓDSZEREK

A viselkedés befolyásolására alkalmas módszereket egyrészt a szociálpszichológiai szakirodalomban a meggyőzés, befolyáso-

lás témakörében tárgyalják; másrészt pedig a kommunikációelmélet területén a beleegyezés megnyerésének témaköre foglalkozik ezzel (magyar nyelvű összefoglaló pl. Balázs és Bernáth, 2015). A két szakirodalmi ág közül a meggyőzés pszichológiája kiterjedtebb. Elsősorban a meggyőző közlés tartalmi, strukturális vagy nyelvi megformálásának üzenetfogadásra gyakorolt hatása áll ennek középpontjában, a meggyőzés intra- és extraperszonális tényezőinek hatására koncentrált (pl. Chaiken és mtai, 1989; Petty és Caccioppo, 1986; Wilson, 2002). Ezzel szemben a kommunikációelméleti szakirodalomban inkább a módszerek összegyűjtésére és rendszerezésére való törekvés jellemző. A cél itt annak megértése, hogy a különböző helyzetben hogyan választunk a stratégiák közül, és mitől függ, hogy kinek milyen repertoár áll rendelkezésére (pl. Wilson, 2002).

Ezen a ponton igyekszünk világosabban megkülönböztetni néhány fogalmat. A *beleegyezés megnyerése* minden olyan interakció, amelynek célja, hogy a befogadó egy elvárt módon viselkedjen (Wheless és mtai, 1983), így beleegyezés megnyerése például a befolyásolás, a meggyőzés, de például a fizikai kényszerítés is. Ennélfogva a beleegyezés megnyerése tág kategória. Ezen belül el kell különítenünk a befolyásolást a meggyőzéstől (Zentai, 2004). Zentai *A meggyőzés útjai* című könyvében kifejti, hogy a befolyásolás olyan kommunikáció, amelynek célja a célszemély viselkedésre való ráhatás, ami egy tágabb kategória, mint a meggyőzés.

A *meggyőzés* alapvetően érvek mentén történő befolyásolás, amivel a célszemély tisztában van. Ha a kommunikáció szempontjából vett célszemély nincs tisztában a meggyőzési szándékkal, akkor manipulációról beszélünk (Aczél és Bencze, 2007;

Zentai 2004). A manipulatív szándék gyakran az informatív szándékon keresztül érvényesül és annyira leplezett, hogy a befogadónak legfeljebb gyanakvásra ad okot, tudatos reakcióra nem (Aczél és Bencze, 2007). A meggyőzés az attitűdökre hat (Miller, 1980) csakúgy, mint a manipuláció (Zentai, 2004) és az attitűdökön keresztül hatnak a viselkedésre, nem pusztán a viselkedést változtatják meg. Ez különbözteti meg a befolyásolást a beleegyezés megnyerésének más formáitól. Ugyanezt alulról építkezve is megfogalmazható: a meggyőzés és a manipuláció is befolyásolás, a befolyásolás pedig a beleegyezés megnyerésének alkategóriája.

Szekvencionális befolyásolási technikák

A szociálpszichológiai szakirodalom különféle szekvenciális befolyásolási technikákat különböztet meg, amelyek esetén a befolyásolás időbeli lefutása szakaszosan megy végbe, a későbbi viselkedési változás reményében (pl. Perloff, 2010). A továbbiakban néhány szekvenciális stratégiát összegzünk.

Ajtóba tett láb

Az ajtóba tett láb technikának az az alapja, hogy az emberek könnyebben teljesítenek egy nagyobb kérést, ha azelőtt a meggyőző félnek már egy kisebb szívességet tettek. Freedman és Fraser (1966) klasszikus kísérletében a kísérleti csoport 76%-a egy kisebb kérés (írjon alá egy petíciót) teljesítése után teljesített egy nagyobb kérést (helyezzen el egy óriásplakátot a kertjében), szemben a kontrollcsoporttal, akik esetében nem volt előzetes kérés, közülük csak 17%-a teljesítette a nagyobb kérést. Az ajtóba tett láb technikája hatékonyan működött például abban a kísérleti helyzetben (Rittle, 1981), melyben a személyek egy része egy 8 éves-

nek segíthetett cukorkát venni az automataból. Nagyobb százalékban segítettek azok később önkéntesként gyermekprogramokban, akik előbb találkoztak a gyermekkel, mint azok a személyek, akik nem találkoztak vele.

Miért hatékony az ajtóba tett láb technikája? Bem önzéslelési elmélete (1967) szerint azok az emberek, akik egy kisebb kérést teljesítenek, saját magukat sokkal segítőkészebbnek és együttműködőnek találják, így a nagyobb kérést is könnyebben teljesítik. Egy alternatív magyarázat a konzisztenciaigény (Burger, 1999): ha már megtettünk egy apró szívességet, akkor inkonzisztens lenne a második elutasítása az előzetes viselkedésünkkel. További potenciális magyarázat az is, hogy a társadalmi felelősségvállalás normája aktiválódik az első helyzetben, amely kihat a következő helyzetre is (DeJong, 1979).

A becsapott ajtó technikája

Ez a technika pontosan az ajtóba tett láb technikájának az ellentéte: itt nagyobb kérés előzi meg a kisebbet. A meggyőző fél egy nagy kéréssel áll elő, amelyet ésszerűtlen teljesíteni. Miután megtörtént a visszautasítás, egy kisebb, már teljesíthető kérdéssel áll elő. Ezekben a helyzetekben a megkérdezettek a második kérést nagyobb arányban elfogadják, mintha nem előzte volna meg egy visszautasított kérés (Perloff, 2010). Számos kísérlet bizonyítja a technika működését (Mowen és Cialdini, 1980; O’Keefe és Figge, 1999).

Az egyik vizsgálatban megkérdezték a résztvevőket, hogy az utóbbi három évben kéthavonta adtak-e vért. Miután erre a kérdésre mindenki nemmel válaszolt, megkérdezték őket, hogy egy bizonyos időpontban adnának-e egyszer vért. A kísér-

leti csoportban a véradás teljesítésének az aránya 54% volt, ami szignifikánsan magasabb arány kontrollcsoportéhoz képest, ahol 32% volt a teljesítés úgy, hogy nem volt előzetes kérdés (Cialdini és Ascani, 1976).

A becsapott ajtó technikája azért működhet, mert diszsonanciaérzés – jelen esetben büntudat – aktiválódik az első kérés elutasítása után, a második kérés elfogadása viszont csökkenti a büntudatot (O’Keefe és Figge, 1999). Alternatív magyarázat, hogy az első elutasított kérés után a második kisebb kérés teljesítése együttműködést mutat, azaz a folyamatban a társas kívánatosság is befolyással van, valamint a személy önbemutatása is (Perloff, 2010).

Ha a kérés proszociális és mindkét kérés egy személyhez kötődik, akkor valószínűbben hatékony a technika. Ha a két kérés között rövid – de nem túl rövid – idő telik el, az is növeli a hatékonyságát. Ezt a két meggyőzési technikát marketingesek használták elsőként (Fern és mtsai, 1986; O’Keefe és Hale, 1998)

További szekvenciális stratégiák

Léteznek más szekvenciális stratégiák, mint például az *alacsony labda módszer* is. Ebben az esetben a meggyőző fél egy kéréssel indít, majd ha azt látja, hogy a személy elköteleződött, növeli annak költségét (Cialdini és mtsai, 1978). Ezzel ellentétes az *ez nem minden* technika: a személyt nem hagyják dönteni, hanem még mielőtt meghozhatná döntését, egy másik termékkel együtt ajánlják az előzőt. Ez kiegészül a *csak ma és csak Önnek technikával*, amelyek lényege, hogy egyszeri, egyedi ajánlatként tüntetik fel az ajánlatot (Burger, 1986).

További technika a *félelem, majd megkönnyebbülés*. Azok a járókelők például, akik rendőri füttyszót hallanak az utcán,

sokkal hajlandóbbak egy tízperces kérdőívet kitölteni ebben a helyzetben, mivel megkönnyebbültek, hogy a fűtyszó nem nekik szólt (Dolinski és Nawrat, 1998). Az úgynevezett *felcsigázás* technikája esetén pedig a megszokottól eltérő módon keltik fel a célszemély figyelmét úgy, hogy az ajánlat megértése nagyobb kognitív kapacitást igényel és így nehezebben visszautasítható (Santos és mtsai, 1994: 756). A *megzavar, majd újraalkot* technika lényege pedig az, hogy megzavarják a célszemély gondolkodási folyamatát, akik az ezt követő magyarázat után már könnyebben fogadják el az ajánlatot (Knowles és mtsai, 2001: 50, idézi Perloff, 2010).

Meggyőzési stratégiák

A meggyőzés és a belegyezés megnyerése együtt alkotnak komplex képet a viselkedés befolyásolására alkalmas módszerekről (Balázs és Bernáth, 2015). Griffin (2003) kifejti, hogy a kommunikáció aktív és konstruktív együttműködésen alapuló cselekvéssorozat. A közlő által megfogalmazott mondanivalót a befogadó a helyzethez mérten a lehető legjobban befogadja, feldolgozza, annak jelentését dekódolja. Ezen belül *taktikai célok*nak nevezzük a rövid távú célokat a kommunikációban, *stratégiai célok*nak a kommunikáció egész folyamatára vagy azon túlra irányulókat. A meggyőző kommunikációban a fentiekén kívül még fontos az egész folyamat vezérlése és kontrollja, hogy a befogadó hogyan ismeri fel, értelmezi és minősíti a közlő által közvetített üzenetet, hiszen ez szolgál bázisul az erre adott válaszreakcióhoz. A meggyőző kommunikációban elengedhetetlen a megfelelő mód, hogy a célt vagy célokat világossá téve és az erre adott

válaszok helyességét előre vetítve közöljük szándékainkat.

A belegyezés megnyerésére irányuló helyzeteket többek között úgy vizsgálták, hogy különböző szituációkra vonatkozóan kell meghatározniuk a résztvevőknek, hogy mit mondanának annak érdekében, hogy a másik fél viselkedését befolyásolják. Például Cody és munkatársai (1980) vizsgálatában a vizsgálati személyeknek el kellett képzelniük, hogy a szomszédjuk kutyája mindig ugat éjjelente. Az volt a feladatuk, hogy döntsék el, hogyan győznék meg a szomszédot, hogy esténként fékezze meg a kutyáját. A válaszadóknak különböző lehetőségek közül kellett kiválasztani a számukra szimpatikus viselkedést (barátságos megnyilvánulás, erkölcsi érvelés, manipulációs taktika, fenyegetés); majd egy Likert-skálán értékelni, hogy mekkora valószínűséggel választanák azt a viselkedést. Egy másik vizsgálati forma a nyílt végű mondatok alkalmazása volt: adott történetek esetén kellett saját szavakkal leírniuk a résztvevőknek, hogy hogyan győznék meg a partnerüket (Falbo, 1977).

A zárt és nyílt végű kérdéseket alkalmazó módszernek is megvan a maga előnye és a hátránya (Burlison és mtsai, 1988). A zárt végű mondatoknál nem lehet pontosan feltárni a technikát, sőt sokszor a társadalmi elvárásoknak megfelelő választ választanak ki. A nyílt végű mondatoknál pedig a technikák csoportosítása, a tartalomelemzés igen időigényes folyamat.

Az empirikus adatok feldolgozása során az alábbi típusokat különítik el, amiket meggyőzési stratégiáknak neveznek:

- *Direkt és indirekt taktika*: Direkt taktikának nevezzük, ha valaki egyenesen kimondja nézeteit, elvárásait. Ezzel szemben az indirekt taktikát használók

hajlamosak a meggyőzésnél érzelme-központú elemeket, utalásokat és célzá-sokat alkalmazni (Falbo, 1977).

- *Racionális és irracionális taktika:* A racionális taktika logikusan felépí-tett érveket tartalmaz. Ezzel szemben az irracionális taktika nem tartalmaz ilyen elemeket, például megtévesztés-sel dolgoznak, úgymint a hazugság vagy a gyors beszéd; illetve fenyegetést alkalmaz a beszélő (Falbo, 1977).
- *Kemény és puha taktika:* A kemény tak-tika például követelőzést, kiabálást és verbális agressziót jelent, míg a puha ked-vességet, hízelgést és flörtölést (Kipnis és Schmidt, 1996).
- *Külső és belső fókuszú taktika:* A meg-különböztetés alapja, hogy kinek a szem-szögéből fogalmazza meg a kérés, java-solt viselkedés előnyét és/vagy hátrányát a kommunikátor. A külső fókuszú tak-tika koncentrálhat a külvilág által adott jutalomra vagy büntetésre (pl. „Egyest fogsz kapni, ha nem nézed át a tananya-got.”, „Ha összekapod magad, és kemé-nyen tanulsz, esélyed lesz a hatosztályos felvételin.”). A belső fókuszú taktika is koncentrálhat pozitív vagy negatív ki-menetekre, de ezek az üzenet befoga-dójának érzései (pl. Jól fogod magadat érezni, ha sokat tanulsz.”, vagy „Csaló-dott leszel később, ha most nem tanulsz.” Marwell és Schmitt, 1967).
- *Dominancia és nem dominancia alapú stratégiák.* A dominancia alapú stratégiá-ban a meggyőző fél kihasználja erőfölé-nyét, a nem dominancia alapúban nincs jelen ilyen (Dillard és Mtsai, 1997).

Megfigyelhető, hogy ugyanazt a módot lehet több szempontból is osztályozni. Például a fenyegetés lehet direkt, irracio-

nális, kemény és külső, akár dominancia alapú is. Ugyanakkor egyazon meggyőzési helyzetben is előkerülhet többféle stratégia.

A fenti megkülönböztetések mellett más kategóriarendszerek is léteznek a csoporto-sításra. Levine és Wheelless (1990) példá-ul 54 stratégiát különböztetett meg, később Kellermann és Cole (1994) 1266 stratégiát talált. A French és Raven (1959) hatalom és befolyásolás témakörére vonatkozó elmé-leti áttekintéséből kiindulva Marwell és Schmitt (1967) 16 stratégiát különböztetett meg. A 16 stratégia a következő volt: ígélet, fenyegetés, szakértelem (pozitív), szakér-telem (negatív), megkedveltetés, megelö-legezés, averzív stimuláció, adósság, erkölcsi hivatkozás, énré irányuló pozitív érzelmek, énré irányuló negatív érzelmek, pozitív sze-repozitív, negatív szerepozitív, altruizmus, pozitív önértékelés erősítése, negatív önértékelés erősítése. A vizsgálati személyek-nek négy helyzetben kellett (munkahelyi, családi, eladói és iskolai kontextus) a 16 stratégia közül választani.

A jelen vizsgálatban három kategóriára fókuszálunk, ezek a direkt-indirekt, racio-nális-irracionális és kemény-puha kategó-riák. Ennek oka, hogy minden kommuni-káció besorolható az első két kategória egyikébe. A harmadik kategória is gyakran megjelenhet a válaszokban, de a helyzetek csak egy töredékében. Előzetes feltétele-zésünk szerint az adatgyűjtés során ezen kategóriák megjelenése eléri azt a gyakori-ságot, amelyek statisztikailag értelmezhető összevetésekre adnak lehetőséget. Ugyan-ez nem feltételezhető a komplexebb kategó-riarendszerek alkalmazása esetében, ahol sokkal nagyobb számú kategória megkü-lönböztetése az elvárt (pl. 16 vagy 54). Azaz választásunk elsősorban módszertani indíttatású.

AZ INTERPERSZONÁLIS HELYZET JELLEMZŐINEK HATÁSA A MEGGYŐZÉSRE

A meggyőzés megformálását, a beleegyezés megnyerésére irányuló kísérletet számos tényező befolyásolhatja. Ilyen például a meggyőző fél személyisége, a célszemély jellemzői vagy a kontextus (pl. Perloff, 2010). Egyéni különbségek mutatkoznak meg a megközelítésében, ahogyan az egyén általában meggyőzni kíván (pl. Kim és Wilson, 1994: 214). Az emberek különböznek abban a tekintetben, hogy mennyire nyíltak, például azért, mert aggódnak, hogy megbántják a másik felet. A magas önmonitorozók sokkal inkább a helyzetnek és a személynek megfelelő technikát alkalmazzák, ellentétben az alacsony önmonitorozókkal, akik hajlamosak ugyanazt a technikát alkalmazni több különböző helyzetben (Caldwell és Burger, 1997). A magas önmonitorozók bonyolultabb technikákat alakítanak ki (Jordan és Roloff, 1997).

A kapcsolat intimitása, formális vagy informális jellege

A kapcsolat intimitása a meggyőző közlést jelentős mértékben befolyásoló szituatív tényező (Perloff, 2010). Perloff kifejti, hogy a kontextusok különböznek például abban, hogy a két fél között milyen az intimitás foka. A kapcsolat jellege már alapvetően meghatározza ezt: egy formális kapcsolat általában alkalomszerű és a közös cél hozza össze a kapcsolatban résztvevőket; míg egy informális viszonyban jobbra a közös értékek jellemzőek. Megfigyelhető, hogy ugyanaz a személy mennyire másképp próbál meggyőzni vele más-más viszonyban álló személyeket. Habár erre viszonylag kevés

empirikus bizonyíték található, kiterjesztve a kérdéskört, számos tanulmány bizonyítja, hogy alapvetően más a személyek hozzáállása a meggyőzési helyzethez intim kapcsolatban.

Fitzpatrick és Winke (1979) vizsgálatában az intimitás foka előre jelezte a konfliktuscökkentő stratégiák alkalmazását barátok esetén, különböző fokú involváltság mellett. Az elkötelezett kapcsolatban álló vizsgálati személyek a személyes elutasítás és érzelmi visszatartás stratégiákat alkalmazták konfliktushelyzetben, nézeteltérés esetén. Azaz elkötelezett kapcsolat esetén úgy tűnik, hogy túl kockázatos lenne a nyílt konfliktusos stratégia alkalmazása, ehelyett viszonylag sok érzelemvezérelt és indirekt taktikát alkalmaznak, ami nem jellemző más, hétköznapi interperszonális helyzetben.

Az intimitás hatást gyakorol a beleegyezés megnyerésekor tanúsított viselkedésre is, ami leginkább a viselkedés befolyásolására irányul (Cody és McLaughlin, 1985). Ifert és Roloff (1996) vizsgálatában 257 egyetemi hallgató írta le, hogy hogyan kérnének kölcsön jegyzetet, valamint hogyan kérnének meg valakit, hogy gépeljen be nekik nyolc oldalnyi szöveget. Ez a személy az instrukció szerint vagy egy barát vagy egy idegen. Ezután három elutasítási móddal szembesültek: a másik fél nem volt hajlandó, nem volt képes megfelelni a kérésnek, például nincs jegyzete; vagy egyéb kifogást keresett, pl. nincs ideje. Ezután kellett kitölteniük a résztvevőknek egy kérdéssort arra vonatkozóan, hogy meddig győzködnék a másik felet, és le kellett írniuk, hogy mit mondanának az elutasítás után. A kutatók három kategóriát különítettek el: a) okok feltárása; b) meggyőzés és magyarázatok; c) kedvesen fogadják az elutasítást.

Az eredmények azt mutatták, hogy ha barát mond ellent, az nagyobb ellenállás

vált ki, mintha idegen tenné ugyanazt. Baráti viszonyban tovább győzködnek, kevesebbszer megbocsátók, ha a másik fél nem hajlandó segíteni, mintha az ok a képtelenség lenne. A személyek többször konfrontálódnak baráttal, tehát komoly előrejelző változó az intimitás foka.

Kirmani és Campbell (2009) beszámolnak egy vizsgálatról, melyben 96 diákot kértek meg, hogy megtörtént meggyőzési helyzeteket idézzenek fel. Ezzel a módszerrel 181 hétköznapi meggyőzési helyzet leírását gyűjtötték össze. Ugyanebben a tanulmányban a szerzőpáros egy másik vizsgálatot is összefoglalt, amelyben meggyőzési helyzeteket naplóztattak 36 diákkal hat héten át. Következtetésük szerint alapvetően különböznek azok a szituációk, amelyekben kizárólag üzleti érdekű cserekapcsolat áll fenn, azoktól a helyzetektől, ahol informális kapcsolat van a felek között vagy amelyek kevert érdekűek (pl. egy tanár magánórát ajánl). Sokkal lassabban történik meg a meggyőzési helyzet felismerése az informális kapcsolatot (is) magukban rejtő helyzetekben, valamint jelentősebb az emocionális sérelem félrevezetés esetén. Ezzel szemben az üzleti érdekű cserekapcsolatban a befogadó feltételezi, hogy a másik fél célja elsősorban a meggyőzés. A három helyzetípusban másfajta stratégiák közül választanak reakcióként. Az üzleti érdekű cserekapcsolatban a válaszviselkedés célja a saját érdek érvényesítése. Az informális kapcsolatban ugyanannyira fontos a kapcsolat fenntartása, a jó benyomás keltése. Míg a kevert érdekű helyzet a leginkább ambivalens ebben a tekintetben.

Hierarchikus viszonyok

Az emberek különböző taktikákat alkalmaznak, annak függvényében, hogy erköl-

csileg feljogosítottak érzik-e önmagukat a kérésük érvényesítésére (van Knippenberg és mtsai, 1999). Ha a személyek nem érzik a feljogosítottságot, akkor inkább puha taktikát alkalmaznak, ha viszont feljogosítva érzik magukat vagy tisztességtelen bánásmódot vélelmeznek, akkor kemény taktikát alkalmaznak az emberek. Azonban a vizsgálati személyek a jó viszonyt nem voltak hajlandók veszélyeztetni barátságatlan és kényszerítő befolyásolással (vö. Kipnis, 1976; Michener és Schwerdtfeger, 1972).

Erkölcsei felhatalmazásra ad okot például, ha törvényi változás történik valamilyen szociális norma esetében. Ekkor a személy felhatalmazva érzi magát, hogy változtasson az eddig használt meggyőzési stratégiáin. A dohányzás közterületről való kiszorítása után például azok, akik addig félték, hogy megbántják a dohányosokat, ha rájuk szólnak, a törvény életbe lépése után erkölcsi jogot éreztek arra, hogy akár irracionális stratégiát alkalmazva figyelmeztessék a tilosban dohányzókat (van Knippenberg és mtsai, 1999).

A célszeméllyel való hierarchikus kapcsolat is meghatározó lehet abban, hogy milyen meggyőzési stratégiát hívunk elő; ez különbözik alá-, fölé vagy mellérendelt viszony esetén. A viszonyrendszer befolyására vonatkozó eredményeket több kutatás is alátámasztotta. Somech és Drach-Zahavy (2002) például 455 tanárt kérdezett meg, hogy a felettesük milyen befolyásolási stratégiával próbálja meggyőzni őket. Kérdőíves formában mérték fel a vélt hatalom érzetét, valamint a kemény, puha és racionális stratégiákat. A hipotézis, miszerint a magas vélt hatalommal rendelkező felettesek több kemény stratégiát használnak, míg az alacsony vélt hatalommal rendelkező felettesek inkább puha és racionalist, beiga-

zolódott. Azon felettesek esetében találtak racionális és puha stratégiákat, akiknek a vélt hatalma alacsony volt, magasnak ítélt hatalom esetén kemény stratégiát használnak. Tehát a befolyásolásnál használt stratégiát meghatározza a másik fél vélt hatalma.

Canary és munkatársai (1986) vizsgálatában 351 diák 14 különböző szituációban (például mindennapi elfoglaltság, tanácsadás, bürokrácia) írtak meggyőző üzeneteket. Megfigyelhető, hogy a válaszok és a stratégiák változnak attól függően, hogy kinek a kezében volt a kontroll. Ha ők irányították a helyzetet, akkor nagyobb valószínűséggel a racionalitásra, a tárgy hatalmára és pozitív érzelmekkel történő manipulációra hagyatkoznak, mint a másik fél kontrollálta helyzetben. A hatalom nélküli válaszadók gyengébb stratégiák mellett döntenek (direkt kérés, kompromisszum), nem képviselik maradéktalanul az érdekeiket, valamint több érzelmre ható stratégiát alkalmaznak.

Általában más stratégiákat alkalmazunk a beleegyezés megnyerésére attól függően, hogy milyen függőségi viszonyban vagyunk a meggyőzni kívánt féllel. Nem szívesen használnak a személyek kemény taktikát, ha a másiknak hatalma van fontos dolgok felett a meggyőző fél életében (van Knippenberg és mtsai, 1999). Azok a tanársegéd-ek, akik elmondásuk szerint uralják a vitákat és kitartóan érvelnek, egy professzorral szemben inkább elkerülik a nézeteltéréseket és nem konfrontálódnak egy munkát érintő konfliktusban (Putnam és Wilson, 1982). Teljesen természetes, hogy sokkal óvatosabban vagyunk azokkal szemben, akik hatalommal bírnak valamilyen számunkra fontos területen. Azok, akiknek kevesebb hatalma van, több racionális és indirekt taktikát alkalmaznak, mivel más hatalom nem elérhető számukra (Cody és McLaughlin, 1985).

French és Raven (1959) öt forrását különböztette meg a hatalomnak, melyek a következők: referencia (értéke, értékelése a személynek), szakértelem, jutalom (viszonossági alapú), kierőszakolt (megtorlás lehetősége áll a háttérben), legitimitás (formalizált jogkör). Később Raven (1965) kiegészítette ezt a sort az információalapú hatalommal.

EMPIRIKUS VIZSGÁLAT

A vizsgálat középpontjában a meggyőző közlés szituációfüggő kialakítása áll. Ezen a témakörön belül arra koncentrálunk, hogy a társas viszony jellege, azaz, hogy a kontextus formális vagy informális; valamint a felek közötti hierarchia szerinti viszony, azaz, hogy a beszélő alá-, mellé- vagy fölérendeltje a másik félnek, hogyan befolyásolják a meggyőző közlés jellemzőit. A meggyőző közlés jellemzői közül megkülönböztetjük a direkt vagy indirekt stratégia, racionális vagy irracionális stratégia, és a puha vagy kemény stratégia alkalmazását.

A vizsgálat hipotézisei

Informális, intim viszonyokban jellemző az érzelmi alapú (Perloff, 2010) és a puha (van Knippenberg és mtsai, 1999) stratégiák alkalmazása. Nem jellemző a nyílt konfliktusos stratégia alkalmazása intim kapcsolatban (Fitzpatrick és Winke, 1979). Viszont ezen szakirodalmi megállapításokon túl is lehetnek eltérések az informális és formális helyzetekben alkalmazott stratégiák között. Ebből következően feltételezzük, hogy

H1: Informális és formális helyzetekben különböző meggyőzőési stratégiák jellemzőek általában.

H1a: Konkrét feltételezésünk, hogy informális helyzetben jellemzőbb a puha stratégiák alkalmazása, mint formális helyzetekben.

Hatalommal bíró személyekkel szemben inkább indirekt, racionális (Cody és McLaughlin, 1985) és puhább stratégiák alkalmazása jellemző (Putnam és Wilson, 1982; van Knippenberg és mtsai, 1999). Alárendelt szerepben a személyek több racionális és indirekt taktikát alkalmaznak (Cody és McLaughlin, 1985). Ha a célszeméllyel a kapcsolatunk egyenrangú, akkor a kemény stratégiákra esik a választásunk (Cody és McLaughlin, 1985). Ezen megállapítások alapján fogalmaztuk meg a második hipotézist.

H2: Más gyakorisággal jelennek meg a különböző stratégiák attól függően, hogy alá-, fölé- vagy mellérendelt helyzetben történik a meggyőző közlés megformálása.

H2a: Alárendelt helyzetben több racionális, puha és több indirekt stratégiát alkalmazunk, mint fölérendelt vagy mellérendelt helyzetben.

H2b: Mellérendelt helyzetekben inkább kemény stratégiát használunk mintsem puha stratégiát.

Minta, eljárás

A vizsgálati módszer online felületen történő kérdőívkitöltés volt. Alapvetően felnőttek körében céloztunk adatgyűjtést, de a kérdőív sajátosságai miatt végül személyesen asszisztált adatgyűjtést végeztünk egyetemisták körében. A kérdőív specifikuma, hogy viszonylag terjedelmes és sok nyitott kérdés szerepel benne, így sok személy elérése esetén sem számítottunk

nagyarányú lekérdezésre. Végül 74 egyetemista töltötte ki az online kérdőívet, azonban 15 fő válasza hiányosak voltak. Annak érdekében, hogy az esetlegesen motiválatlan kitöltők számát csökkentjük a mintában, a hiányos kérdőívkitöltések adatait figyelmen kívül hagytuk, így 59 fő alkotja a mintát. Az átlagéletkor 22,29 év volt ($SD = 3,38$). A kitöltők 27%-a férfi, 73%-a nő volt. A megkérdezettek közül 18 fő dolgozott, többségük diákmunkásként. Közülük értékesítéssel 8 fő, marketinggel 2 fő foglalkozott, 2 fő pedig mindkettővel. A válaszokból nem derült ki több információ ezen tevékenységek jellegéről. Viszont a kérdőívkitöltés során feltett kérdésekből kiderült, hogy az állásbörzén végzett kiegészítő munkát és a szórólaposztást egyaránt marketingtevékenységként jelölték meg.

A kérdőív kitöltése minden esetben önkéntes és anonim volt. Mivel a kérdőív viszonylag hosszú volt, a válaszadás ösztönzése érdekében kiscsoportos formában, és felügyelet mellett történt az adatgyűjtés. Az adatgyűjtést egyetemi közegben, kis létszámú (15 fős) számítógépteremben kiviteleztük. A résztvevők jelképes jutalmat (cukor, csokoládé) kaptak a részvételért. Alkalmanként körülbelül 10 fő töltötte ki a kérdőívet. Miután végeztek, minden alkalommal tájékoztattuk a résztvevőket arról, hogy mi a vizsgálat pontos célja és egyéb felmerülő kérdésekre is választ kaptak.

Módszer

A vizsgálat során egy komplex kérdőívcsomagot vettünk fel, a továbbiakban azon egyiségek bemutatására szorítkozunk, amelyek a jelen vizsgálat szempontjából fontosak.

Demográfiai adatok

A biológiai nemre, születési évre, legmagasabb iskolai végzettségre és a hallgatott szakra kérdeztünk rá. Továbbá megkérdeztük, hogy dolgozik-e a válaszadó, ha igen, mi a foglalkozása, illetve dolgozott-e már értékesítőként vagy marketingesként.

Meggyőző közlés kidolgozása hat meggyőzőési szituációra vonatkozóan

Hat különböző helyzet esetén kértük a válaszadókat, hogy írják le, milyen módon győznék meg a vázolt helyzetben partnereiket. A jelen tanulmány középpontjában ezekre a kérdésekre adott válaszok elemzése áll. A történetekben a meggyőzni kívánt féllel való viszonya a meggyőző félnek alárendelt, fölérendelt, valamint egyenrangú viszony voltak. Ezenkívül a szituációk felében informális, másik felében formális jellegű a kapcsolat. A helyzeteket az alábbiakban bemutatjuk, zárójelben szerepel ezek kategorizációja.

1. Hogyan kérnéd meg édesapádat, hogy adja kölcsön új kocsiját ma estére? (informális-alárendelt)
2. Mit mondanál barátodnak, hogy a számára kölcsönadott pénzüsszeget mihamarabb fizesse vissza Neked? (informális-mellérendelt)
3. Egyetlen egy alkalommal segítesz egy családnak bébiszitterként. Mit mondanál a négyéves kisfiúnak, aki nem akar vacsorázni, hogy egye meg a vacsoráját? (informális-főlérendelt)
4. Mit mondanál a beosztottnak, aki mindig 5 percet késik, hogy mostantól időben érkezzen munkahelyére? (formális-főlérendelt)
5. Egy megyei verseny helyszínére érkezél egy idegen városba. Mit mondanál a versenyt felügyelő tanárnak, hogy

később kezdjete, mivel az osztálytársad késik? (formális-alárendelt)

6. Hogy szólnál szétszórt kollégádnak, hogy legyen kicsit precízebb, mert folyton túl sok ideje megy el a megfelelő dokumentumok megtalálására? (formális-mellérendelt)

Eredmények

A jelen tanulmány fókuszában a különböző helyzetekben használt meggyőzőési stratégiák elemzése áll, hasonlóképpen a kommunikációelméleti megközelítésű munkákhoz (pl. Canary és mtsai, 1986). A meggyőzőési szituációk kiértékelése tartalomelemzéssel történt, a Perloff (2010) által összefoglalt kategóriák egy részét alkalmazva: A tartalomelemzésnél direkt-indirekt, racionális-irracionális és kemény-puha kategóriák elkülönítése történt meg. Minden esetben azt kódoltuk, hogy a válaszban szerepelt-e az adott stratégia, így lehetett egyszerre direkt és indirekt megközelítés is egyazon válaszadónál akkor, ha mindkét típusú stratégiát használta. De nem tettünk különbséget aszerint, hogy hányszor szerepel az adott stratégia.

Az összesített elemzés lehetőséget biztosít arra, hogy lássuk, melyik megközelítés jellemzőbb, illetve függ-e ez a szituációs tényezőktől. A válaszok kategorizációját a második szerző végezte, úgy, hogy a folyamat kezdetén bizonytalanságot okozó válaszok kódolását egyeztetettük, szakirodalmi példákkal összevetettük. Majd a kész adatsort szűrőpróbaszerűen, közösen ellenőriztük. Mivel az ellenőrzött válaszok kódolásával egyetértettünk, elfogadtuk a második szerző kategorizációját (kódolását).

Már az adatok kategorizációja alatt is megfigyelhető volt, hogy voltak tipikus válaszok. Például abban a helyzetben, amikor

1. táblázat. A meggyőzési stratégia megjelenésének gyakorisága a különböző szituációk esetén (a zárójelben feltüntetett érték: az esetek hány százalékában jelent meg a stratégia)

Situáció		Meggyőzési stratégia jellege					
Viszony jellege	Beszélő szerepe	direkt	indirekt	racionális	irracionális	kemény	puha
Informális	Alár. (1)	22 (37)	33 (56)	23 (39)	8 (14)	0 (0)	21 (36)
	Mellér. (2)	41 (69)	17 (29)	18 (31)	3 (5)	4 (7)	5 (8)
	Fölér. (3)	5 (8)	52 (88)	2 (3)	25 (42)	8 (14)	8 (14)
Formális	Alár.(5)	38 (64)	20 (34)	23 (39)	11 (19)	6 (10)	5 (8)
	Mellér. (6)	23 (39)	35 (59)	17 (29)	11 (19)	6 (10)	8 (14)
	Fölér. (4)	13 (22)	24 (41)	15 (25)	15 (25)	14 (24)	7 (12)

az édesapától kell az autót elkérni, az sok válaszban visszatért, hogy valamit ad cserébe a válaszadó, ha az apa odaadja neki a kocsit, például kitakarítja, lemossa. Hasonlóan tipikus válasz még, hogy ez az egyezség az apának is jó, hiszen így biztonságban ér haza a válaszadó.

Abban a szituációban is születtek jellemző válaszok, ahol a válaszadóra bízott kisgyereket kell meggyőzni, hogy egye meg a vacsorát. Ilyen például, hogy ha megeszed a vacsorád, nagy és erős leszel; vagy ha nem eszed meg anya mérges lesz, és nem játszatsz vacsora után.

Amikor főnökként a beosztottat kell meggyőzni, hogy ne késsen, sokan fenyegetéssel élnek, mint például: „Ha nem érkezel meg időben, ki vagy rúgva.”, vagy „Eddig türtem a sorozatos késéseidet, de van egy határ. Elvárom tőled, mint ahogyan itt mindenkitől, hogy pontosan érkezz innentől”.

Minden stratégia esetén kódoltuk, hogy az adott stratégia megjelenik az egyén szöveges válaszában vagy sem. Viszont nem tettünk különbséget aszerint, hogy hányszor jelenik meg az adott stratégia. A tartalomelemzés egysége az egy-egy szituációra adott teljes szöveges válasz.

Már a szakirodalom is említi, hogy egy válasz nem feltétlenül egy stratégiát tartalmaz, ez a mi válaszadóink esetén is előfordult. Például „Állítsd az órát 5 perccel korábbra, hogy ne késs el. Ha továbbra is késni fogsz, hó végén összeadom a késéseidet és levonom a fizetésedből, vagy maradhatsz túlórába ingyen.” Ebben a válaszban mindkét megközelítés direkt, racionális, kemény és külső.

Az összesített adatokat az 1. táblázat tartalmazza. A táblázatból jól látszik, hogy változatos mintázat figyelhető meg a különböző helyzetekben. Miközben mind az indirekt és a direkt stratégia általában viszonylag gyakori, addig egyértelműen beazonosítható kemény és puha stratégia ritkán jelenik meg. Előbbi leginkább formális fölérendelt szerepben, míg utóbbi inkább informális jellegű viszony és alárendelt szerepben. Továbbá úgy tűnik, hogy a racionális stratégia gyakoribb az alárendelt helyzetekben, az irracionális pedig az informális, fölérendelt helyzetben.

Mivel a design lehetővé teszi mindezen tényezők komplex vizsgálatát, ezért az adatok feldolgozásának komplex módszere mellett döntöttünk. Ez nem zárja ki a hipotézisek tété-

les vizsgálatát, viszont a hipotézisekre vonatkozóan árnyaltabb képet is megragadhat. Loglineáris modellt illesztettünk az adatokra a LEM program segítségével (Vermunt, 1997), egészen pontosan hármat a stratégia direkt-indirekt voltának, irracionális-racionális jellegének és a kemény és puha típusának megfelelően. Ezekben a modellekben ezen stratégiák a függő változók, a viszony jellege (informális-formális) és a meggyőző fél hierarchiában betöltött szerepe (főlérendelt, alárendelt, mellérendelt) kategorikus, független változóként jelentek meg. Ugyan egyszerre lehetséges lenne az összes stratégiát függő változóként egy modellben vizsgálni, de az elkülönült elemzés könnyebb értelmezési lehetőséget biztosít. A három modell a meggyőzői válaszok fő jellemzőinek megjelenését a kontextuális tényezők függvényében vizsgálja. A modellekben a két független változó interakcióját is vizsgáljuk.

Az indirekt-direkt meggyőzői stratégia

A loglineáris modellben, amelyben a meggyőző közlés direkt (használ-e direkt stratégiát), illetve a meggyőző közlés indirekt elemei (használ-e indirekt stratégiát) kerültek kódolásra a két kontextuális változó interakciója szignifikáns volt (Wald = 26,12, $df = 2$, $p < 0,001$). Ebben az esetben, az interakciós hatás jellegét szokás vizsgálni, a főhatásokat nem, hiszen az interakciós hatás egy komplexebb képet mutat.

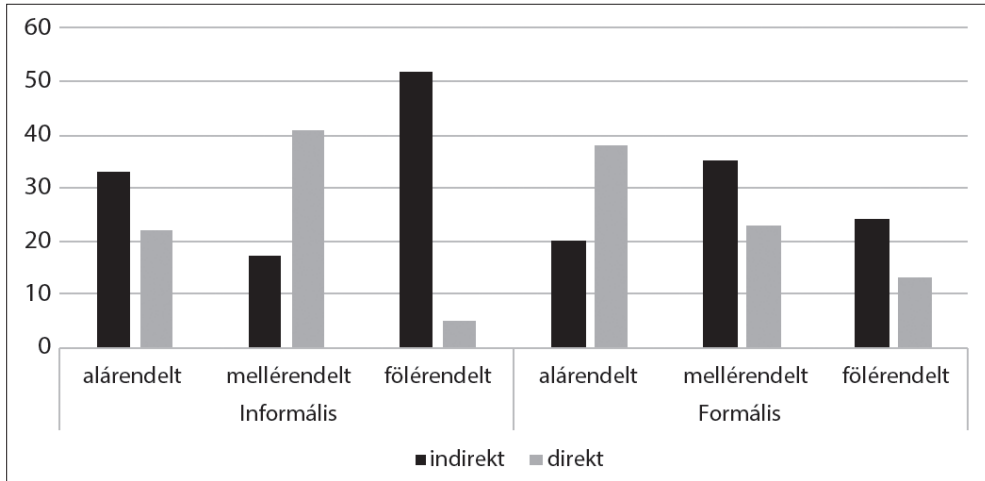
Az interakció vizsgálatának érdekében a gyakoriságokat a két független változó függvényében ábrázoltuk (lásd az 1. ábrát). A továbbiakban ezt az interakciót elemezzük alaposabban, páros összevetésekre hagyatkozva. Ha az összehasonlítások során azt is figyelembe vesszük, hogy hányszor fordult és hányszor nem fordult elő (az 59 esetből) egy stratégia, akkor ez összehasonlításon-

ként egy 2×2-es kontingenciatáblához vezet, ami a megfelelően nagy gyakoriságok miatt (cellagyakoriság > 5) khi-négyszet próbával vizsgálható. Az ábráról leolvasható például, hogy az indirekt stratégia leggyakrabban informális, főlérendelt helyzetben jelentkezik (páronkénti Khi-négyszet próba: $\chi^2 s > 15,18$, $df = 1$, $ps < 0,001$), ugyanebben a helyzetben a direkt stratégia a legkevésbé jellemző ($\chi^2 s > 4,19$, $df = 1$, $ps < 0,05$). Formális szituációkban, direkt stratégiát alárendelt helyzetben használnak legtöbbször ($\chi^2 s > 7,63$, $df = 1$, $ps < 0,01$), indirektet mellérendeltben ($\chi^2 s > 4,10$, $df = 1$, $ps < 0,05$). Az előbbi abban a helyzetben gyakori, amikor a tanárt szeretnék meggyőzni, hogy kezdődjön később a verseny: „Elnézést kérek, de lenne-e lehetőség a kezdés eltolására tekintettel arra, hogy a társaim még úton vannak?”. Az utóbbira példák azok a válaszok, amit a kolléga kérésére esetén valószínűsítették a válaszadók: „Kicsit koncentrálj már barátom, a vacsorát már nem a te társaságodban szeretném tölteni.” vagy „Amennyiben egyedülálló, azt mondanám, hogy a fiúk/lányok sokkal jobban kedvelik a precízebb nőket/férfiakat”.

Az indirekt stratégia legritkábban az informális mellérendelt helyzetben fordul elő és a formális alárendelt esetben. Ezzel párhuzamosan, a direkt stratégia leginkább ezekben a helyzetekben gyakori. Ahogy az ábra is mutatja, különösen informális helyzetben meghatározó, hogy milyen a hierarchia szerinti viszony, az alkalmazott stratégia szempontjából.

Informális helyzetekben direkt stratégiát főlérendelt viszonyban használnak a legkevésbé ($\chi^2 s > 13,88$, $df = 1$, $ps < 0,001$), mellérendelt viszonyban a legtöbbször ($\chi^2 s > 12,29$, $df = 1$, $ps < 0,001$).

Tehát a legtöbbször a barát meggyőzésénél használtak direkt stratégiát a válasz-

1. ábra. Az indirekt és direkt meggyőzési stratégiák megjelenésének gyakorisága a kontextuális változók függvényében

adók. A kérdés így hangzott: „Mit mondanál barátodnak, hogy a számára kölcsönadott pénzüsszeget mihamarabb fizesse vissza Neked?” A következő válaszok jól példázák a nyíltságot, kendőzetlenséget: „Elmondanám neki, hogy bár szívesen adok neki máskor is, a pénzre már nekem is szükségem van, és nem szeretnék kölcsönhöz folyamodni.”, „Szükségem lenne arra a pénzre, amit a múltkor kölcsönadtam neked, mikor tudnád leghamarabb megadni?” „Bocsi, visszatudnád adni mostanság azt a pénzt, amit adtam neked, mert lassan szükségem lenne rá?”

Informális helyzetekben indirekt stratégiából a legtöbbet fölérendelt helyzetben választottak a megkérdezettek ($\chi^2 s > 15,18$, $df = 1$, $ps < 0,001$). Tehát legtöbbször a kisgyermek meggyőzésénél használtak indirekt, vagyis célzásokat alkalmazó stratégiákat. Például: „Valamilyen meseszerrű történettel buzdítanám, hogy egye meg, hogy Superman is ilyeneket evett, és hogy ő is lehet olyan erős, mint ő.”

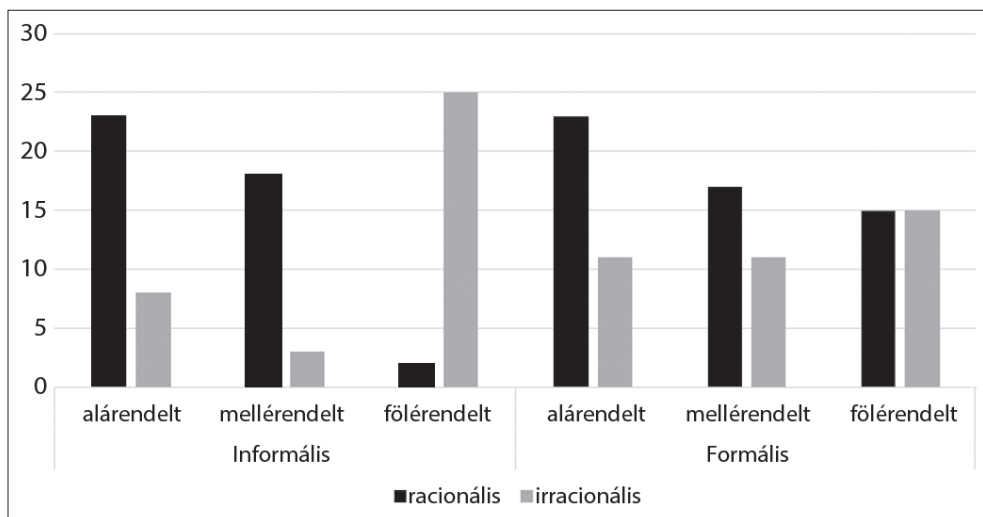
Feltételeztük, hogy alárendelt helyzetben gyakoribb az indirekt stratégia haszná-

lata, mint más hierarchiaviszonyok mellett. Ez az ábra alapján nem általános összefüggés, mert gyakoribb az indirekt stratégia használata fölérendelt esetben, mint mellérendelt vagy alárendelt helyzetben. Az adatok cáfolják az eredeti feltevést informális helyzetben (H2a), ekkor a válaszadók inkább fölérendelt pozícióban használnák indirekt stratégiát (páronkénti khi-négyzet-próba: $\chi^2 s > 15,19$, $df = 1$, $ps < 0,001$).

Viszont formális helyzetben nem fordult elő szignifikánsan többször indirekt stratégia fölérendelt helyzetben, az alárendelt helyzethez képest ($\chi^2 = 0,580$, $df = 1$, $p = 0,446$). Sőt, formális helyzetben a mellérendelt szerepben lévő társ esetén gyakoribb az indirekt stratégia alkalmazása, mint fölérendelt helyzetben ($\chi^2 = 4,101$, $df = 1$, $p = 0,043$).

A racionális-irracionális meggyőzési stratégia

Amikor a loglineáris modellben a meggyőző közlés racionális, irracionális voltát kódoltuk egyazon modellben, akkor a két kontextuális változó interakciója szintén

2. ábra. A racionális és irracionális meggyőzési stratégiák megjelenésének gyakorisága a kontextuális változók függvényében

szignifikáns volt (Wald = 13,22, $df = 2$, $p < 0,001$). Az interakció elemzése érdekében a gyakoriságokat a viszony jellege és a hierarchikus viszony függvényében ábrázoltuk (lásd a 2. ábrát).

Az irracionális stratégia legtöbbször fölérendelt helyzetben fordul elő. Ez informális helyzetben szignifikáns eltérés ($\chi^2 s > 12,16$, $df = 1$, $ps < 0,001$), formális helyzetben nem ($\chi^2 s = 0,79$, $df = 1$, $ps = ,37$). Ugyanakkor alárendelt helyzetben a racionális stratégia gyakoribb ($\chi^2 s > 5,95$, $df = 1$, $ps < 0,05$). Például abban a helyzetben, a következő volt a kérdés: „Hogyan kérd meg édesapádat, hogy adja kölcsön új kocsiját ma estére?”, tipikus válasz: „Apa, szeretnék elmenni a barátaimmal találkozni, de rossz az idő, busz is ritkán jár, szeretném, ha elvihetném a kocsit”.

Minden helyzetben – a viszony jellegének figyelembevétele nélkül is – összevetethetjük a racionális és irracionális stratégiák megjelenését és meg nem jelenését az adott helyzetben vagy khi-négyzet-próbá-

val vagy Fisher-próbával (alacsony gyakoriságok esetén).

Informális, fölérendelt helyzetben az irracionális stratégia szignifikánsan gyakoribb (Fisher-próba: $p < 0,001$). Alárendelt (khi-négyzet-próba: $\chi^2 = 9,84$, $df = 1$, $p < 0,05$) és mellérendelt helyzetben (Fisher-próba: $p < 0,001$) informális viszony esetében a racionális stratégia gyakoribb ez alá-támasztja az eredeti hipotézisünket (H2a).

A hierarchia jelentősége sokkal nagyobb informális esetben, mert döntően befolyásolja a racionális vagy irracionális megközelítés gyakoriságát: mellérendelt és alárendelt helyzetben gyakoribb a racionális ($\chi^2 s > 15,412$, $df = 1$, $ps < 0,001$), fölérendelt helyzetben gyakoribb az irracionális stratégia alkalmazása ($\chi^2 s > 12,158$, $df = 1$, $ps < 0,001$). Míg formális esetben kisebb a különbség a két stratégia gyakorisága között, csak alárendelt esetben szignifikáns a különbség, ekkor a racionális stratégia jellemzőbb (khi-négyzet-próba: $\chi^2 = 5,949$, $df = 1$, $p = 0,015$), a hierarchia más szintjein nincs szignifikáns

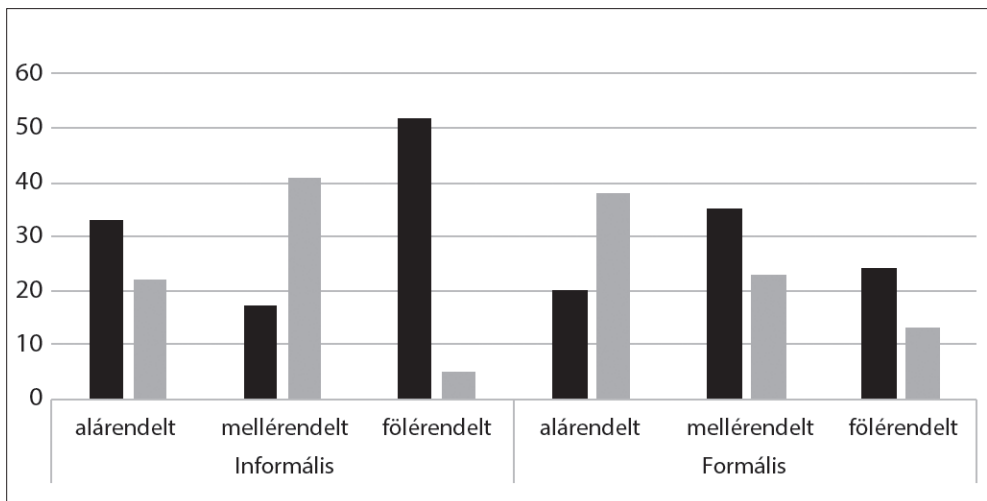
különbség (khi-négyzet- próba: $\chi^2 s < 1,69$, $df = 1$, $p > 0,194$). Mindenesetre az empirikus adatok alátámasztják H2a hipotézisünket, miszerint alárendelt helyzetben több racionális stratégiát alkalmazunk, mint fölérendelt vagy mellérendelt helyzetben.

Kemény-puha meggyőzési stratégia

Amikor a loglineáris modellben a meggyőző közlés kemény, valamint puha voltát kódoltuk egyazon modellben, akkor a két kontextuális változó interakciója nem volt szignifikáns, csak tendenciózus kapcsolatot mutatott (Wald = 5,17, $df = 2$, $p = 0,08$). Viszont mind a szituáció jellege (Wald = 5,67, $df = 1$, $p = 0,02$), mind a hierarchia szignifikáns hatással volt a stratégia puha vagy kemény voltára (Wald = 6,83, $df = 2$, $p = 0,03$). A tendenciózus interakció elemzése érdekében a gyakoriságokat a viszony jellege és a hierarchikus viszony függvényében ábrázoltuk (lásd a 3. ábrát). Az ábra alapján érdekesebb az interakciót elemeznünk, mintsem a főhatásokat értelmeznünk.

Úgy tűnik, hogy majd minden helyzetben közel azonos a kemény és a puha stratégia megjelenésének gyakorisága. Kivételt képez ez alól az informális viszony alárendelt helyzet, amikor szignifikánsan gyakoribb a puha stratégia alkalmazása (Fisher-próba: $p < 0,001$). Hízélgés, kedveskedést alkalmaznak, ha informális alárendelt helyzetben vannak, például „Apci nagyon szeretnék ma kocsival menni este, kipróbálhatnám az autódat? Ígérem, nagyon vigyázok rá”. Azaz általában nem igaz, hogy az informális helyzetben több puha stratégiát alkalmaznánk, ez csak alárendelt helyzetben van így. Azaz a H1a hipotézist általánosan nem támasztják alá az adatok, a különbség csak egy hierarchikus viszony esetén igaz.

Emellett formális viszony esetén, fölérendelt helyzetben a kemény stratégia gyakrabban fordul elő, de nem ez csak tendencia jellegű a különbség ($\chi^2 = 2,839$, $df = 1$, $p = 0,092$). Azaz csak informális esetben igazolódott be, hogy alárendelt helyzet-

3. ábra. A kemény és a puha meggyőzési stratégiák megjelenésének gyakorisága a kontextuális változók függvényében

ben gyakoribb a puha stratégia, tehát nem támasztják elő a H2a hipotézist az adatok.

DISZKUSSZIÓ

A tanulmány célja annak vizsgálata volt, hogy a szituáció társas jellemzői mennyiben befolyásolják a meggyőző közlés megformálását. Ennek empirikus vizsgálatához a kommunikációelméletben gyakran használt, nyitott kérdéses kérdőíves módszert alkalmaztuk (pl. Falbo, 1977; Ifert és Roloff, 1996). A mintát alkotó felnőtt vizsgálati személyek az intimitás fokában (formális vagy informális viszony) és a meggyőzési helyzetben résztvevő személyek hatalmi viszonyában eltérő társas kontextusok esetén (alárendelt, mellérendelt vagy fölérendelt a válaszadó helyzete) formáltak meg meggyőző közléseket. Az adatokat egy komplex projekt keretén belül, személyes felügyelet mellett kitöltött online kérdőív segítségével gyűjtöttük.

Az adatok vizsgálata alapján azt mondhatjuk, hogy a korábbi szakirodalmi adatoknak megfelelően a viszony formális vagy informális jellege (Cody és McLaughlin, 1985; Ifert és Roloff, 1996), valamint a közlő fél és a befogadó közötti hierarchikus viszony mibenléte egyaránt befolyásolják a meggyőző közlés megformálását (pl. Canary és mtsai, 1986; Putnam és Wilson, 1982; van Knippenberg és mtsai, 1999). Az adatok újdonságértéke abban áll, hogy egyszerre, célzott módon vizsgáltuk ezeket a tényezőket. Az eredmények fényében úgy tűnik, hogy a két tényező nem külön-külön, hanem együttesen, egymás hatását befolyásolva határozza meg a meggyőzés módszerét.

Az eredeti feltételezéssel megegyezően ugyan összességében igaz, hogy több puha stratégiát alkalmazunk informális helyzet-

ben, de ennél sokkal komplexebb kép bontakozott ki. Minden szituáció esetén előfordult kemény és puha stratégia alkalmazása is. Puha stratégia leginkább informális, alárendelt helyzetben volt jellemző. Kemény stratégia pedig formális fölérendelt helyzetben. Azaz adataink nem támasztják alá azt az elképzelést, miszerint informális helyzetben mindig jellemzőbb a puha stratégiák alkalmazása (Perloff, 2010; van Knippenberg és mtsai, 1999), csak alárendelt helyzetben felelnek meg ennek a feltételezésnek az adatok. Ez az eredmény egybehangzó azzal a korábbi kutatási eredménnyel (Somech és Drach-Zahavy, 2002), amely szerint kifejezetten érzékelő hatalmi helyzetben többször használnak a személyek kemény stratégiát, formális viszonyban.

Alárendelt helyzetben, gyakoribb a racionális stratégia alkalmazása, az eredeti feltevésnek megfelelően, korábbi kutatási eredményekkel összhangban (pl. Cody és McLaughlin, 1985). Alárendelt helyzetben viszont nem alkalmazunk több indirekt stratégiát, ezt a feltételezést cáfolják az adatok; éppen ellenkezőleg, ez fölérendelt esetben tűnik jellemzőbbnek, és ez is csak informális helyzetben. Ez az eredmény mindenképpen megerősítésre szorul, mert ez volt az egyetlen olyan helyzet, melyben egy gyermek meggyőzésére törekedett a válaszadó. Lehet, hogy az irracionális stratégia használata sokkal inkább a másik fél korának, nem pedig a helyzetnek tudható be. Ezt az eredményt további vizsgálatokban szükséges tesztelni.

Továbbá kizárólag informális esetben igazolták az adatok, hogy gyakoribb a puha stratégia alárendelt helyzetben, mellérendelt helyzetben ez nem jellemző. Míg hivatalos jellegű fölérendelt helyzetben gyakoribban előfordul, hogy a személyek akár

agresszív, otromba módon is kinyilvánítják akarataikat, addig intimebb kapcsolatban, különösen alárendelt függő helyzetben fordul elő lényegesen gyakrabban a hízelgés, udvarlás, eltúlzott udvariaskodás. Ha úgy tekintjük, hogy a legkevesebb vesztenivalója a beszélőnek a formális kapcsolatban fölérendelt helyzetben van, a legtöbb pedig az informális, alárendelt helyzetben, akkor érthető, hogy ez önmagában meghatározza, hogy ezekben a helyzetekben jelentkeznek az érzelmi jellegű manipuláció szélsőséges esetei a leggyakrabban.

Jelen vizsgálat az első lépésnek tekinthető abba az irányba, hogy a meggyőző közlés interperszonális helyzetűtől függő sajátosságait feltérképezzük. A vizsgálatban szereplő kis és női túlsúlyú minta miatt messzemenő következtetéseket nem érdemes levonni az eredményekből, ezek további megerősítésre szorulnak. Maga a megközelítés azonban kiállta a próbát, érdemes lehet ilyen módon tovább vizsgálódni, ezt a módszert alkalmazni, azonban kisebb módosítással. Tapasztalatainkból az szűrhető le, hogy a válaszadók személyes asszisztencia mellett is nehezen válaszoltak egy komplex kérdőív nyitott kérdéseire. Érdemes lenne a nagyobb minta elérése érdekében egy viszonylag kevés kérdést tartalmazó kérdőívben felmérni a nyitott kérdéseket. A szituációk meg-

fogalmazásakor mindenképpen érdemes figyelembe venni, hogy ugyanabban a kontextusban legyen meg minden hierarchikus viszony. A vizsgálat kiterjesztése esetén különös tekintettel kellene lenni a meggyőzésben részt vevő felek korbeli sajtóságaira (gyermek-e aki alárendelt helyzetben van). Ily módon még pontosabb megállapítások nyerhetők a vizsgált szituációt meghatározó sajtóságokra. Érdemes lenne továbbá különböző korosztályú személyeket ugyanezzel a módszerrel vizsgálni, úgymint gyermekeket, aktív felnőtteket és időseket egyaránt. Érdekes összevetésekre adhatna lehetőséget, hogy a meggyőzés szempontjából más aktivitást mutató korcsoportok esetén hogyan alakul a különböző jellegű stratégiák alkalmazásának aránya. Idősek esetén az is érdekes lehet, hogy az aktivitásszintjük függvényében jobban mutatják-e az alárendelt szerepre jellemző meggyőzési sémákat.

Ugyanakkor megfordítva a meggyőzési helyzetet, izgalmas lehetőség, hogy a nem gyakori stratégiákat véleményeztesük válaszadókkal, hogy milyenek élik meg azokat. Összességében, legfontosabb következtetésként az mondható el, hogy a kommunikációelmélet módszertanának alkalmazása ugyan kihívásokkal teli, de ígéretes megközelítést a szociálpszichológiai érdeklődésű kutatások számára.

SUMMARY

HOW CAN I PERSUADE HIM/HER? THE EFFECT OF SOCIAL CONTEXT FEATURES ON THE APPLIED PERSUASION STRATEGIES

Background and aims: The aim of the study was to investigate the effect of social context features as formal or informal in nature and the hierarchy of the relationship on the construction of persuasive messages.

Method: An online questionnaire based method was applied on a young adult sample with personal assistance. The sample consisted of 59 persons who filled out the open questions of the quite long questionnaire without missing any data. In this paper, we investigated the answers on the six situations constructed with the help of a 2×3 design with different social context features. The data analysis was carried out based on categories reported as for example by Perloff (2010): direct-indirect, rational-irrational, hard-soft. Followed by a content analysis, the LEM Software was used to analyse the data (Vermont, 1997).

Results: Given the empirical studies in the relevant literature, the found interaction between the two independent variables (formal-informal nature of the relationship and the hierarchy of the relation) affecting the application of the different persuasion strategies is a new finding.

Discussion: The applied methodology borrowed from communication theory seems to work well and could be applied in social psychology driven studies.

Keywords: persuasion, communication, social context, persuasion strategies

IRODALOM

- ACZÉL P., BENCZE L. (2007): *Hatékonyág és meggyőzés a kommunikációban*. L'Harmattan, Budapest.
- AJZEN, I. (1991): The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2). 179–211.
- AJZEN, I., FISHBEIN, M. (1980): *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- ANDERSEN, K. (1971): *Persuasion: Theory and practice*. Allyn & Bacon, Boston.
- BALÁZS K., BERNÁTH Á. (2015): A viselkedés befolyásolására alkalmas kommunikációs módszerek. In Kovács J. (szerk.): *Szociálpszichológiai tanulmányok a Szociál- és Munkapszichológiai Tanszék fennállásának 25. évfordulójára*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 207–229.
- BEM, D. J. (1967): Self-perception: An alternative interpretation of cognitive dissonance phenomena. *Psychological Review*, 74(3). 183–200.
- BETTINGHAUS, E. P., CODY, M. J. (1987): *Persuasive communication*. Holt, Rinehart & Winston, New York.
- BURGER, J. M. (1986): Increasing compliance by improving the deal: The that's-not-all technique. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(2). 277–283.
- BURGER, J. M. (1999): The foot-in-the-door compliance procedure: A multiple process analysis and review. *Personality and Social Psychology Review*, 3(4). 303–325.
- BURLESON, B. R., WILSON, S. R., WALTMAN, M. S., GOERING, E. M., ELY, T. K., WHALEY, B. B. (1988): Item desirability effects in compliance-gaining research: Seven studies documenting artifacts in the strategy selection procedure. *Human Communication Research*, 14(4). 429–486.
- CALDWELL, D. F., BURGER, J. M. (1997): Personality and social influence strategies in the workplace. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(10). 1003–1012.

- CANARY, D. J., CODY, M. J., MARTSON, P. J. (1986): Goal types, compliance-gaining and locus of control. *Journal of Language and Social Psychology*, 5(4). 249–269.
- CHAIKEN, S., LIBERMAN, A., EAGLY, A. H. (1989): Heuristic and systematic information processing within and beyond the persuasion context. In Uleman, J. S., Bargh, J. A. (eds): *Unintended thought: Limits of awareness, intention, and control*. Guilford, New York. 212–252.
- CHAIKEN, S., WOOD, W., EAGLY, A. H. (1996): Principles of persuasion. In Higgins, E. T., Kruglanski, A. W. (eds): *Social psychology: Handbook of basic principles*. Guilford Press, New York. 702–742.
- CIALDINI, R. B., ASCANI, K. (1976): Test of a concession procedure for inducing verbal, behavioral, and further compliance with a request to give blood. *Journal of Applied Psychology*, 61(3). 295–300.
- CIALDINI, R. B., CACIOPPO, J. T., BASSETT, R., MILLER, J. A. (1978): Low-ball procedure for producing compliance: Commitment then cost. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(5). 463–476.
- CODY, M. J., McLAUGHLIN, M. L. (1985): The situation as a construct in interpersonal communication research. In Knapp, M.L., Miller, G.R. (eds): *Handbook of interpersonal communication*. Sage, Beverly Hills. 263–312.
- CODY, M. J., McLAUGHLIN, M. L., JORDAN, W. J. (1980): A multidimensional scaling of three sets of compliance-gaining strategies. *Communication Quarterly*, 28(3). 34–46.
- DEJONG, W. (1979): An examination of self-perception mediation of the foot-in-the-door effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(12). 2221–2239.
- DILLARD, J. P., WILSON, S. R., TUSING, K. J., KINNEY, T. A. (1997): Politeness judgments in personal relationships. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(3). 297–325.
- DOLINSKI, D., NAWRAT, R. (1998): „Fear-then-relief” procedure for producing compliance: Beware when the danger is over. *Journal of Experimental Social Psychology*, 34(1). 27–50.
- FALBO, T. (1977): Multidimensional scaling of power strategies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(8). 537–547.
- FERN, E. F., MONROE, K. B., AVILA, R. A. (1986): Effectiveness of multiple request strategies: A synthesis of research results. *Journal of Marketing Research*, 23(2). 144–152.
- FITZPATRICK, M. A., WINKE, J. (1979). You always hurt the one you love: Strategies and tactics in interpersonal conflict. *Communication Quarterly*, 27(1). 1–11.
- FREEDMAN, J. L., FRASER, S. C. (1966): Compliance without pressure: The foot-in-the-door technique. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(2). 195–202.
- FRENCH, J. R. P., RAVEN, B. (1959): The bases of social power. In Cartwright D. (ed.): *Studies in social power*. Institute for Social Research, Ann Arbor. 150–167.
- GRIFFIN, E. (2003): *Bevezetés a kommunikációelméletbe* (Szigeti L. ford.). Harmat Kiadó, Budapest. 138–150.
- IFERT, D. E., ROLOFF, M. E. (1996): Responding to rejected requests: Persistence and response type as functions of obstacles to compliance. *Journal of Language and Social Psychology* 15(1). 40–58.

- JORDAN, J. M., ROLOFF, M. E. (1997): Planning skills and negotiator goal accomplishment: The relationship between self-monitoring and plan generation, plan enactment, and plan consequences. *Communication Research*, 24(1). 31–63.
- KELLERMANN, K., COLE, T. (1994). Classifying compliance gaining messages: Taxonomic disorder and strategic confusion. *Communication Theory*, 4(1). 3–60.
- KIM, M. S., WILSON, S. R. (1994): A cross-cultural comparison of implicit theories of requesting. *Communication Monographs*, 61(3). 210–235.
- KIRMANI, A., CAMPBELL, M. C. (2009): Taking the target's perspective: The Persuasion Knowledge Model. In Wänke, M. (ed.): *Social psychology of consumer behavior*. Psychology Press, New York. 287–306.
- KIPNIS, D. (1976): *The powerholders*. University of Chicago Press, Chicago.
- KIPNIS, D., SCHMIDT, S. (1996): The language of persuasion. In Coats, E. J., Feldman R. S. (eds): *Classic and contemporary readings in social psychology*. Prentice Hall, Upper Saddle River. 184–188.
- KNOWLES, E. S., BUTLER, S., LINN, J. A. (2001): Increasing compliance by reducing resistance. In Forgas, P. J., Williams, K. D. (eds): *Social influence: Direct and indirect processes*. Taylor & Francis, Philadelphia. 41–60.
- LEVINE, T. R., WHEELLESS, L. R. (1990): Cross-situational consistency and use-nonuse tendencies in compliance-gaining tactic selections. *The Southern Communication Journal*, 56(1). 1–11.
- MARWELL, G., SCHMITT, D. R. (1967): Dimensions of compliance-gaining behavior: An empirical analysis. *Sociometry*, 30(4). 350–364.
- MICHENER, H. A., SCHWERTFEGER, M. (1972): Liking as a determinant of power tactic preference. *Sociometry*, 35(1), 190–202.
- MILLER, G. R. (1980): On being persuaded: Some basic distinctions. In Roloff, M. E., Miller, G. R. (eds): *Persuasion: New directions in theory and research*. Sage, Beverly Hills. 11–28.
- MOWEN, J. C., CIALDINI, R. B. (1980): On implementing the door-in-the-face compliance technique in a business context. *Journal of Marketing Research*, 17(2). 253–258.
- O'KEEFE, D. J. (1990): *Persuasion: Theory and research*. Sage, Newbury Park.
- O'KEEFE, D. J., FIGGE, M. (1999): Guilt and expected guilt in the door-in-the-face technique. *Communication Monographs*, 66(4). 312–324.
- O'KEEFE, D. J., HALE, S. L. (1998): The door-in-the-face influence strategy: A random-effects meta analytic review. In Roloff, M. E. (ed.): *Communication Yearbook 21*. Sage, Thousand Oaks. 1–33.
- PERLOFF, M. R. (2010): *The dynamics of persuasion: Communication and attitudes in the 21th century*. Routledge, New York – London.
- PETTY, R. E., CACIOPPO, J. T. (1986): The elaboration likelihood model of persuasion. In Berkowitz, L. (ed.): *Advances in experimental social psychology*. Academic Press, New York. 123–205.

- PUTNAM, L. L., WILSON, C. E. (1982): Communicative strategies in organizational conflicts: Reliability and validity of a measurement scale. *Annals of the International Communication Association*, 6(1). 629–652.
- RAVEN, B. H. (1965): Social influence and power. In Steiner, I. D., Fishbein, M. (eds): *Current studies in social psychology*. Holt, Rinehart and Winston, New York. 371–382.
- RITTLE, R. H. (1981): Changes in helping behavior: Self-versus situational perceptions as mediators of the foot-in-the-door effect. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7(3). 431–437.
- SANTOS, M. D., LEVE, C., PRATKANIS, A. R. (1994): Hey buddy, can you spare seventeen cents? Mindful persuasion and the pique technique. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(9). 755–764.
- SMITH, M. J. (1982): *Persuasion and human action: A review and critique of social influence theories*. Wadsworth, Belmont.
- SOMECH, A., DRACH-ZAHAVY, A. (2002): Relative power and influence strategy: The effects of agent/target organizational power on superiors' choices of influence strategies. *Journal of Organisational Behavior*, 23(2). 167–179.
- VAN KNIPPENBERG, B., VAN KNIPPENBERG, D., BLAAUW, E., VERMUNT, R. (1999): Relational considerations in the use of influence tactics. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(4). 806–819.
- VERMUNT, J. K. (1997): LEM 1.0: A general program for the analysis of categorical data. Tilburg University, Tilburg.
- WHEELLESS, L. R., BARRACLOUGH, R., STEWART, R. (1983): Compliance-gaining and power in persuasion. In Bostrom R. (ed.): *Communication yearbook 7*. Sage, Beerly Hills. 105–145.
- WILSON, S. R. (2002): *Seeking and resisting compliance*. Sage, Thousand Oaks.
- ZENTAI I. (2004): A meggyőzés útjai. A mindennapi élet meggyőzépszichológiája. Neumann, Budapest.
- ZENTAI I. (2006): Meggyőzéstechnika és kritikai gondolkodás a mindennapi gyakorlatban. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

MÓDSZERTAN

A KRIPPENDORFF-ALFA (KALPHA) ALKALMAZÁSA A GYAKORLATBAN: KETTŐNÉL TÖBB KÓDOLÓ KÖZÖTTI EGYETÉRTÉS VIZSGÁLATA DICHOTÓM VÁLTOZÓK ESETÉBEN¹

KESZEI Barbara

ELTE Pszichológiai Intézet, Pszichológiai Doktori Iskola
BGE KVIK Pedagógiai Intézet
keszei.barbara@ppk.elte.hu

BÖDDI Zsófia

ELTE TÓK Neveléstudományi Tanszék
boddi.zsofia@tok.elte.hu

GESZTEN Dalma

BME GTK Ergonómia és Pszichológia Tanszék
gesztend@erg.bme.hu

HÁMORNIK Balázs Péter

BME GTK Ergonómia és Pszichológia Tanszék
hamornik@erg.bme.hu

DÚLL Andrea

ELTE Pszichológiai Intézet
BME GTK Szociológia és Kommunikáció Tanszék
dull.andrea@ppk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér, célkitűzések: A kvalitatív vizsgálatok az 1990-es évek óta egyre elfogadottabb és megbecsült részét képezik a pszichológiai kutatásoknak. A folyamatot tovább erősíthetjük, ha a kvalitatív és kvantitatív módszereket egymást kiegészítve, segítve használjuk a kuta-

¹ A tanulmány írása az ELTE Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program (1783-3/2018/FEKUTSRAT) keretében valósult meg az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával.

tásban. Ennek egyik módja lehet, ha a kódoláson alapuló kutatások reliabilitását elősegítjük, ellenőrizhetővé tesszük, például a kódolók közötti megbízhatóság kiszámításával és közlésével. A kategóriarendszereket kidolgozó és azokat tesztelő kutatók egyik kevésbé publikált témája a reliabilitás problémája több kódoló és dichotóm kategóriák esetében. Az ebben az esetben alkalmazandó statisztikai eljárás nem tartozik a kutatók alapvető statisztikai eszköztárába. Jelen vizsgálatban – példaként – célunk egy olyan megbízható kategóriarendszer kidolgozása volt, amellyel óvodás gyermekek interakciói válnak megbízhatóan leírhatóvá.

Módszer: Óvodai csoportszobákban természetes megfigyelést végeztünk, a gyerekek viselkedéséről videófelvételeket készítettünk. A kidolgozott kódrendszer célja a gyermekek tevékenységének, illetve azok társas szintjének és az interakciók jellemzőinek vizsgálata volt. Az elsődleges kódrendszert 8 független kódoló használta, amit egy 53 perces minta-videóanyagon teszteltek.

Eredmények: A 8 kódoló közötti egyetértés kiszámítására a Krippendorff-alfát (KALPHA) alkalmaztuk. Ez jelenleg az egyetlen SPSS-be is könnyen importálható statisztikai eljárás, ami lehetővé teszi, hogy kettőnél több kódoló esetében dichotóm, binomiális változóknál is tudjunk megbízhatóságot számolni. A végleges kategóriarendszer kialakításához a KALPHA-értékek vizsgálata jelentős mértékben hozzájárult: ezek alapján lehetett megbízhatóan eldönteni, hogy mely kategóriákat érdemes összevonni vagy akár kihagyni a kategóriarendszerekből. Az így kialakított kódrendszert két független kódoló sikeresen használta, mint azt a kiszámított Cohen-kappa-értékek igazolták.

Következtetések: A Krippendorff-alfa (KALPHA) a magyar kutatási és statisztikai gyakorlatba könnyen beilleszthető. A használata a kódolók közötti egyetértés vizsgálatának hiánypótló eleme.

Kulcsszavak: reliabilitás, megfigyelők közötti egyetértés, KALPHA, dichotóm változók, statisztikaipróba-kódolás

BEVEZETÉS

A kutatómódszertan kétféle, gyakran talán mesterségesen is egymással szembe állított – kvalitatív és kvantitatív – megközelítése egyaránt törekszik a megbízható és érvényes vizsgálatok lebonyolítására. Ugyanakkor kijelenthetjük, hogy abban már nagy eltérések vannak, hogy a megbízhatóság és az érvényesség alatt melyik kutató, irányzat vagy paradigma pontosan mit ért (pl. Golafshani, 2003). Tanulmányunk elsősorban azoknak kíván segítséget nyújtani, akik a kutatásokban az adatok (pl. megfigyelés,

interjú során felvett hang- és képanyagok) elemzését kódrendszerekkel, számszerűsíthető formában végzik.

MEGFIGYELŐK KÖZÖTTI EGYETÉRTÉS VIZSGÁLATA

Többféle módon lehet értelmezni a megfigyeléses kutatásokban a reliabilitást. Tanulmányozhatjuk az ugyanabban az időpontban több megfigyelő közötti egyetértés mértékét, vizsgálhatjuk a különböző időpontokban végzett megfigyelések közötti eltérés mérté-

két (stabilitást), illetve a kettő kombinációját (különböző időpontok, különböző megfigyelők) (Falus, 2004).

A reliabilitásvizsgálatok egyik fontos kérdése tehát a megfigyelők közötti egyetértés vizsgálata. Erre nagy hangsúlyt helyez mind a társadalomtudományi kutatómódszertani szakirodalom (pl. Sántha, 2012; De Swert, 2012; Fletcher és mtsai, 2011; Hallgren, 2012; Landers, 2015; Antoine és mtsai, 2014), mind az orvosi kutatások szakirodalmában (pl. Kottner és mtsai, 2011; Koo és Li, 2016).

Gyakori hibák a megfigyelők közötti egyetértést vizsgáló kutatásokban

A következőkben azokat a kérdéseket vesszük sorra, amelyek a kódolást használó, esetleg több kódolóval dolgozó kutatások esetében merülnek fel, ahol a megfigyelők közötti egyetértés vizsgálata nélkülözhetetlen. Először is érdemes szétválasztani a belső és a külső megbízhatóságot erősítő, illetve veszélyeztető tényezőket (Sántha, 2012). A külső megbízhatóságot befolyásoló tényezők közé sorolhatjuk a dokumentálást, a kutatói pozíció vagy álláspont megfogalmazását, a megfelelő mintavételi eljárást, az egységes instrukciók használatát, egymástól valóban függetlenül kódoló megfigyelőket (pl. Sántha, 2012; Hayes és Krippendorff, 2007).

A belső megbízhatóság kapcsán is számos probléma merülhet fel a kutatásokban, amely gyakran a megfigyelők közötti egyetértésre, illetve a megfigyelési kategóriákra vonatkozik. A megismételhetőség a megbízhatóság egyik legfontosabb kritériuma. A megismételhetőséget úgy becsülhetjük meg, hogy megmérjük a független megfigyelők közötti egyetértés mértékét

(Krippendorff, 2004). Minél több kódoló értelmezi, kódolja hasonlóan a megfigyelt anyagot, annál nagyobb a valószínűsége, hogy bármilyen kódoló hasonlóan látná azokat. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a megfigyelők közötti egyetértés statisztikai módszerekkel való vizsgálata ugyan utal a reliabilitás mértékére, de nem azonos azzal (Krippendorff, 2004).

Előfordul az is, hogy a kutatók nem végzik el vagy nem publikálják a véglegesen használt változókon és ingeranyagon használt megfigyelők közötti egyetértés vizsgálatát (Hallgren, 2012). Ezt Lombard és munkatársai szerint jól példázza, hogy pl. az 1994–98 között publikált, az elemzésükbe bevont 200 kommunikációs megközelítésű tartalomelemzési kutatásban mindössze 69%-ban közöltek valamilyen reliabilitás mutatót a szerzők (Lombard és mtsai, 2002).

Gyakori probléma az is, hogy a kutatók nem értelmezik a megfigyelők közötti egyetértés mértékét a saját kutatási kérdésekre vonatkoztatva. Például, ha fontos megmutatni, hogy a kódolók önállóan hasonló következtetéseket tudnak levonni az általuk megfigyelt jelenségekről, akkor hasznos lehet az megfigyelők közötti egyetértés kvalitatív értelmezésének összehasonlítása a hasonló eszközökből származó, korábbi kutatások eredményeivel. Továbbá annak megállapítása, hogy a vizsgált jelenségnél vagy módszernél a megfigyelők közötti egyetértés milyen értékei tekinthetők magasnak, elfogadhatónak vagy rendkívül alacsonynak (Hallgren, 2012).

A megfigyelők közötti egyetértés mértéke, illetve annak értelmezése különösen fontos, ha az ezek alapján létrehozott változókat később hipotézisvizsgálatokra is használni kívánjuk. A megfigyelők közötti alacsony egyetértés azt jelzi, hogy

a megfigyelt értékek sok mérési hibát tartalmaznak, így ez növelheti a II. típusú hibák valószínűségének megjelenését. Ebben az esetben a „zaj” olyan erős lehet, hogy a kutató nem észleli a ténylegesen létező kapcsolatot, és így hibásan ítéli meg a hipotézisét (Hallgren, 2012).

A megfigyelők közötti alacsony egyetértést minden esetben érdemes alaposan megvizsgálni, a lehetséges okokat feltárni, illetve legalább alternatív magyarázatokat kínálni. Ezen okok között felmerülhet, hogy nagyon szűk tartományban kódoltak a megfigyelők, nem jól sikerült a betanításuk, a megfigyelt jelenség nehezen megfigyelhető, illetve nehezen számszerűsíthető vagy kategorizálható a megfigyelés tárgya. A kutatások kritikus pontja, hogy a kutatók milyen gondolatmenetet használtak bizonyos változók megtartása vagy kihagyása esetében. A kutatási beszámolókból gyakran kimarad a fenti, kutatómódszertani szempontból fontos kérdések bemutatása és megvitatása (Hallgren, 2012).

Tanulmányunkban leginkább abban a problémakörben kívánunk segítséget adni, amely a megfigyelők közötti egyetértés statisztikai igazolásához kötődik. Ennek oka, hogy a kutatások gyakran nem a kutatási elrendezésnek megfelelő statisztikai eljárást használják, vagy nem jól értelmezik azokat a reliabilitás, illetve a kódolók közötti egyetértés mérésekor (Hallgren, 2012).

A megfigyelők közötti egyetértés vizsgálatára gyakran használt statisztikai mutatók

Annak eldöntéséhez, hogy milyen statisztikai mutatót használjunk a megfigyelők közötti egyetértés mértékének vizsgálatára, praktikusán két szempontot kell figyelembe

vennünk: (1) hány megfigyelő közötti egyetértést akarunk vizsgálni (kettő vagy annál több megfigyelő); illetve (2), hogy milyen skálán kódoltak a megfigyelők (nominális, ordinális, intervallum- vagy arányskála). Ezen kívül a minta mérete is befolyásolja, hogy melyik statisztikai eljárás tekinthető megbízhatónak. Meglehetősen nagy ellentmondásokkal találkozhatunk a szakirodalomban arra vonatkozóan, hogy melyik reliabilitást mérő eljárás a leginkább megbízható (pl. Fletcher és mtsai, 2011; Krippendorff, 2004; Sántha 2012), melyik statisztikai próba áll a legközelebb a „valósághoz”, melyik próba mér túlságosan szigorúan vagy melyik éppen túl megengedő (Lombard és mtsai, 2002).

A megfigyelők közötti egyetértés vizsgálatára többek között a következő statisztikai próbák jelentek meg a szakirodalomban: Bennett-S és átalakított verziói, pl. a Guilford-féle-G, Benini- β , Cohen-kappa, Cronbach-alfa, Fleiss-K, Goodman-Kruskal- λ , Osgood-Holsti-féle-CR, Pearson-r, Scott- π , százalékos egyetértés (pl. Feltcher és mtsai, 2011; Lombard és mtsai, 2002; Krippendorff, 2004; Hayes és Krippendorff, 2007). Az egyes eljárások részletes alkalmazhatósági feltételeit itt nem célunk bővebben kifejteni.

A következőkben azokat a statisztikai mutatókat ismertetjük, amelyeket az IBM SPSS 23 programcsomagban megjelennek. Nominális változók és két kódoló vizsgálatok a Cohen-kappa áll rendelkezésünkre. Ugyan ezt az eljárást is kritizálták (pl. Krippendorff, 2004), a szakirodalom zömmel elfogadja ennek használatát (pl. Lombard és mtsai, 2002; Sántha, 2012; Szokolszky, 2004). Ordinális, intervallum- vagy arányskálánál két főnél Cronbach-alfa, több megfigyelőnél a Kendall-W (Ketskeméty és mtsai, 2011) használható.

Az ICC (*intraclass correlation coefficient* – osztályon belüli korrelációs együttható) ugyan minden skálatípuson és több kódoló esetén is használható, azonban a szakirodalomban nincs egyetértés abban, hogy használata több megfigyelő esetében is megfelelően mér-e (Hallgren, 2012). Az ICC-n kívül a Krippendorff-alfa (KAPLHA) az a mutató, amelyik hasonlóan széles körben alkalmazható, ugyanakkor a használatával kapcsolatban eddig nem merültek fel szakmai kritikák. A KAPLHA a legtöbb megfigyelők közötti egyetértést mérő mutatóval szemben felmerülő elvárásnak megfelel.

- Két vagy több megfigyelő közötti egyetértés is vizsgálható az eljárással.
- A megfigyelők számát, a megfigyelők személyét és megfigyelések sorrendjét, illetve az esetleg kimaradó megfigyelőket, hiányzó adatokat is kezeli (Krippendorff, 2004; Hayes és Krippendorff, 2007).
- A reliabilitást vizsgáló mérőszám könnyen értelmezhető, nem függ az elemzésnél használt kategóriák számától vagy a skála méretétől. A konvencióknak megfelelően ez az érték 0 és 1 közé esik (Hayes és Krippendorff, 2007). A mutató abban az esetben lehet negatív, ha a megfigyelők a véletlennél rosszabb mértékben értenek egyet egymással (De Swert, 2012). A mérőszám kidolgozói a 0,66-os minimális kritériumértéket, illetve a 0,8-as „jó egyetértés” értéket is megadják. Tehát a mérőszám megmutatja, hogy a következő vizsgálatokban milyen mértékben támaszkodhatunk az adatokra (Krippendorff, 2004; Hayes és Krippendorff, 2007).
- A reliabilitás vizsgálat minden esetben illeszkedik az adatok mérési szintjéhez. Tehát a reliabilitást mérő mutató a teljes

adatállományunkat, illetve minden skálatípus adatait fel tudja dolgozni, így akár a különböző skálákon kapott reliabilitásértékek is összevethetők (Krippendorff, 2004; Hayes és Krippendorff, 2007).

- Többféle statisztikai programcsomagban is kiszámolható vagy beilleszthető (pl. Stata, SPSS).

A Krippendorff-alfa tudományterülettől függetlenül minden olyan kutatásban használható, ahol több megfigyelőtől származó adatokat kell összevetni. A kutatások a tömegkommunikációtól (Lombard és mtsai, 2002; Beam, 2003) kezdve, az interkulturálisan megjelenő tartalmak tartalomelemzésén (Moretti és mtsai, 2011), a természetes nyelvhasználati szokásokon (Antoine és mtsai, 2014), illetve az egészségpszichológián (Powell, 2016) és a marketingen (Hughes és Garrett, 1990) át az orvosi és igazságügyi tudományokig (Dedouit és mtsai, 2008) terjednek.

Összefoglalva tehát a Krippendorff-alfa széles körben elterjedt statisztikai mutató, tudja kezelni, ha kettőnél több kódoló szolgáltatja az adatokat, egyformán jól használható nominális, ordinális, intervallum- és arányskála esetében, valamint jól kezeli a hiányzó adatokat és a kis mintaméretet (Krippendorff, 2004; Hayes és Krippendorff, 2007). Mindezek mellett az eljárás az SPSS-be is importálható (De Swert, 2012).

Kutatási cél

Tanulmányunk fókuszában a kódolók közötti egyetértés pontos mérése áll. A következőkben példaként bemutatjuk egy megfigyelési kategóriarendszer kidolgozását, amelynek fejlesztésében kulcsfontosságú

része volt a megfigyelők közötti egyetértés mérése és értelmezése. A kategóriarendszert egy alapvetően kvalitatív megközelítésű kutatásban alkalmaztuk, amelynek célja integráló óvodai csoportokban megvalósuló szociális integráció, illetve ennek társas interakciókban történő megjelenésének vizsgálata volt. Ehhez szükséges volt egy viselkedés-megfigyelési kategóriarendszer kidolgozása, amellyel óvodás korú gyermekek interakciói válnak megbízhatóan leírhatóvá és kódolhatóvá (Böddi, 2017). A fő kutatásmódszertani kihívás az volt, hogy kettőnél több kódoló és dichotóm változók esetében a megfigyelők közötti egyetértést teszteljük. Tanulmányunkban bemutatjuk a Krippendorff-alfa (KALPHA) alkalmazási lehetőségeit, vagyis azt, hogy a kódolt, számszerűsített megfigyelési adatokon hogyan tudjuk mérni a megfigyelő közötti egyetértés fokát.

MÓDSZER

Kutatási elrendezés

A kutatásban az életkori sajátosságok miatt a természetes megfigyelés módszerét alkalmaztuk (ld. Böddi és mtsai, 2015). Az óvodai csoportszobákban délelőtt videókamerás felvételeket készítettünk. A kamerákat a csoportszoba három pontján helyeztük ki, ezzel lefedve a csoportszoba összes játékterét. Egy-egy felvétel kb. 90 percig tartott. A 90 percet zömmel szabad játékkal töltötték a gyermekek, de alkalmanként ebbe az intervallumba felnőtt által irányított tevékenység is megjelent. A kutatásban 3 budapesti óvoda 5 integráló csoportja vett részt. Egy óvodai csoportban általában három alkalommal készítettünk felvételeket. Minden vizsgált óvodai csoportba

minimum 1, maximum 3 sajátos nevelési igényű gyermek járt. Mindegyik gyermek szakértői véleménnyel rendelkezett. Az elsődleges kategóriarendszer tesztelésére használt felvételeket egy negyedik budapesti óvodában vettük fel.

A kutatást az Eötvös Loránd Tudományegyetem Etikai Bizottsága engedélyezte 2015-ben, a felvételek készítéséhez az óvodák vezetése, az óvodapedagógusok és a gyermekek szülei is hozzájárultak. Az adatgyűjtés problematikáit és azok feloldását korábban részletesen bemutattuk (ld. Keszei és mtsai, 2016).

Elsődleges kategóriarendszer

A megfigyelési kategóriarendszer kidolgozásához két forrásra támaszkodtunk. Egyrészt a szakirodalomban fellelhető integráló és inkluzív óvodai csoportokban végzett hasonló témájú kutatások kategóriáit (pl. File, 1994; Harper és McCluskey, 2002, 2003), másrészt a videófelvételeinken megfigyelhető további, gyakran megjelenő viselkedéselemeket vettük alapul.

Az elsődleges kategóriarendszer kialakításakor célunk volt valamennyi lehetséges csoportszobai tevékenységet és azok társas szintjét is a kialakított kódrendszerbe bevonni. Mivel a kutatás központi eleme volt a sajátos nevelési igényű gyermekek megfigyelése, ezért a kategóriarendszer kialakításában is az egyén megfigyelésére helyeztük a hangsúlyt. A tevékenységek társas szintjének besorolásához Parten (1932, idézi Harper és McCluskey, 2002, 2003) kategóriarendszerét tekintettük alapnak, amely a következő kategóriákat használja: magányos játék, párhuzamos játék, szemlélődő (*onlooker*) viselkedés és interakció (részletesen pl. Böddi és mtsai, 2015). Ez a kategó-

riarendszer a nemzetközi szakirodalomban a kora gyermekkori játék társas szintjének tanulmányozásában igen elterjedt (pl. Upton, 2011) hasonlóan hazánkban a Mérei-féle (1989) aktometriához. Azonban a Parten-féle kategóriarendszer egyszerűbben kezelhetőnek és könnyebben továbbfejleszthetőnek bizonyult a számunkra, szemben az aktometria tizennégy szintjével (Mérei, 1989).

Az aktometriában egyszerre figyeljük a gyereket és a csoportot (Mérei, 1989), így az egyén interakcióira fókuszáló kutatásunkban ez a módszer nem bizonyult szükségesnek. Mivel a kutatás fókuszában a felnőtt-gyerekek interakciók tanulmányozása is megjelent, ezért megalkottuk a *felnőtt-gyermek interakció* kategóriáját, amelyet tovább bontottunk. Lényegesnek tartottuk a felnőtt jelenlétét, illetve a felnőttel folytatott kétszemélyes interakciókat a kategóriarendszerben megjeleníteni.

Az elsődleges kategóriarendszer használatakor a kódolók a megfigyelt gyermek viselkedését figyelték meg, a gyermek tevékenységét, interakcióit kódolták. Az elsődleges kategóriarendszer a következő kategóriákat tartalmazta (ld. *1. táblázat*).

Tevékenységek: eszik-iszik, beszélget, nézeget (könyvet, tárgyat), alkot, játszik, lézeng, önkiszolgál, rakodik, konfliktus, egyéb.

Tevékenységek társas szintje: teljesen magányos tevékenység, magányos tevékenység (társas jelenlétel), párhuzamos (paralel) tevékenység, szemlélődés, interakció.

Az *interakción* belül a következő *alkategóriákat* különítettünk el: interakció gyermekcsoporttal, interakció felnőtt-gyermek-csoporttal, kétszemélyes interakció gyermekkel, kétszemélyes interakció felnőttel. A *kétszemélyes interakció felnőttel* kategórián belül, vagyis amikor a gyermek a felnőttel áll interakcióban és a felnőtt

figyelmét elsősorban ő köti le, további alkategóriákat határoztunk meg: beszélget, ad valamit, mutat valamire/valamit, odafordul felé, bólint, mosolyog rá, kinyújtja felé a kezét, odahajol, testi kontaktus. A beszélgetésen kívül az itt megjelenő alkategóriák mind nemverbális jelzéseket kódolnak.

A kódolás folyamata

A próbakódolás

Az elsődleges kódrendszer próbakódolását először 6 független kódoló végezte (mindegyikük nő, átlag életkoruk: 23,33 év), akik az ELTE neveléstudomány szakjának mesterszakos hallgatói voltak, tehát a gyermekek viselkedése, illetve annak megfigyelése nem volt teljesen ismeretlen a számukra.

Az elsődleges kategóriarendszer teszteléséhez olyan videóanyagot használtunk, amelyet a kutatás következő szakaszában nem alkalmaztunk. A kódolók rövid betanításon vettek részt, amelynek során találkoztak a 3 kameraállásból felvett videóanyag kezelésével, kipróbálták, hogyan lehet egy-egy gyermeket nyomon követni a felvételeken. Megismerkedtek a kategóriarendszerrel, illetve a táblázattal. A gyermekek tevékenységét, illetve annak társas szintjét kellett kódolniuk. Amennyiben interakciót láttak a kódolók, akkor az interakció alkategóriái közül is választani kellett. A kódolóknak összesen 28 kategóriát kellett használni. A próbakódolás szakaszában a kódolók időközökkel jegyezték fel egy-egy kategória megjelenésekor, illetve amikor változás következett be a gyermek tevékenységében vagy interakciójában. Váltás esetében kellett az újonnan megjelent kategóriánál megjelölni. A kódolók ezt az eljárást nehezen követhetőnek találták, így ezt a következő szakaszban módosítottuk.

1. táblázat. Az elsődleges kategóriarendszer kategóriái (Böddi, 2017)

Tevékenység
Eszik-iszik
Beszélget
Nézeget (könyvet, tárgyat)
Alkot
Játszik
Lézensz
Önkiszolgál
Rakodik
Konfliktus
Egyéb

Tevékenység társas szintje	Interakció jellege (ha van)	Kétszemélyes interakció felnőttel jellege (ha van)
Teljesen magányos tevékenység		
Magányos tevékenység (társas jelenléttel)		
Párhuzamos (paralel) tevékenység		
Szemlélődés		
Interakció, interaktív tevékenység	Kétszemélyes interakció gyermekkel	
	Kétszemélyes interakció felnőttel	Beszélget Ad valamit Mutat valamire/valamit Odafordul felé Bólint Mosolyog rá Kinyújtja felé a kezét Odahajol Testi kontaktus
	Interakció gyermekcsoporttal	
	Interakció felnőtt-gyermek csoporttal	

A teszt kódolás folyamata

A teszt kódolást 8 független megfigyelő (7 nő, 1 férfi, átlagéletkor: 21,88 év) végezte, akik az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar hallgatói voltak. Ők tehát a próbakódolásban nem vettek részt.

A kódolók a próbakódolás során felmerült problémák megoldásával létrehozott új betanításon vettek részt, amelyben az idő kódok helyett más megoldást használtunk. A megfigyelendő videóanyagot 10 másodperces szakaszokra osztottuk. Az instrukció szerint a kódolók akkor tekinthettek egy történet jelenlevőnek, ha a 10 másodperces szakaszból legalább 5 másodpercig jellemző volt a gyermek tevékenységére. A kódolónak összesen 360 darab 10 másodperces szakasz kapcsán kellett döntést hozniuk, így a teszt felvétel összesen 52,67 perc hosszúságú volt.

A teszt felvételeken egymás után több gyermek viselkedését is kódolták a megfigyelők. A kódolók vakok voltak mind az óvodák, mind az óvodai csoport tekintetében, valamint arról sem volt információjuk, hogy a megfigyelt gyermek sajátos nevelési igényű-e vagy sem.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért volt szükség 8 kódolóra, hiszen 2 kódoló eredményei alapján is lehet megfigyelők közötti egyetértést számolni (Sántha, 2012). Ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy különösen egy kategóriarendszer kidolgozásának kezdeti szakaszában mindenképpen szükség van több megfigyelőre – akár a kutatásvezető preconcepcióinak kiszűrésére vagy azért, hogy lássuk mely kategóriák könnyen használhatók, és melyek lesznek azok, amik esetleg nehezen észrevehető különbségeket, jelenségeket céloznak meg és ezért alacsony megfigyelők közötti egyetértés értékeket kapnak.

A Krippendorff-alfa makró használata SPSS-ben

A kódolók közötti megbízhatóság vizsgálatához a 8 független kódoló között kellett reliabilitást számítani dichotóm változók esetében. Így a megfigyelők közötti megbízhatóság tesztelésére a Krippendorff-alfa (KALPHA) kiszámítására került sor (Hayes és Krippendorff, 2007; De Swert, 2012). A számításokat IBM SPSS Statistic 23 programmal végeztük, melynek az alapeszköztárába ugyan nem tartozik bele a Krippendorff-alfa (KALPHA), azonban egy, az SPSS-be egyszerűen illeszthető makró (Hayes, én.; De Swert, 2012) használatával az értékek könnyen kiszámíthatók. A makró (Hayes, én.) letöltése² után azt az SPSS-ben kell lefuttatni. Érdeemes arra odafigyelni, hogy az SPSS újraindításakor a makrókat újra le kell futtatni, mert automatikusan nem kezd el használni a program.

Az adattáblában az egyes megfigyelők által felvitt kódokat külön változóként kezeltük (pl. a játék_1_kódoló, játék_2_kódoló stb.). A hiányzó értékek nem okoznak problémát a KALPHA számításban, így az adattisztítással és a hiányzó adatok kezelésével nem kellett foglalkoznunk. Arra viszont oda kellett figyelni, hogy a KALPHA parancsba írjuk be, hogy milyen skálán kódoltak a megfigyelők (esetünkben ez az 1-es érték volt, mivel nominális skálát használtunk, ordinális változóknál 2, intervallumskálánál 3 és arányskálánál 4-es értéket kell használni) (De Swert, 2012).

Ahhoz, hogy a KALPHA-értékeket ki tudjuk számolni, az egyes kódok, megfigyelt értékek nem lehetnek konstansok (De Swert, 2012). Esetünkben ez nem merült

² <http://www.afhayes.com/public/kalphi.zip> (Letöltés ideje: 2019. 02. 02.)

fel problémaként, hiszen minden kategóriánk esetében voltak olyan időszakaszok, amikor az adott tevékenység vagy interakciótípus nem jelent meg (0), illetve amikor megjelent (1).

Az egyetlen probléma, amit a KAPLHA nehezen kezel, az a ritka kategóriák megjelenése (De Swert, 2012). Ez a probléma az elsődleges kategóriarendszerünk átfogó jellege miatt sok kategóriánál megjelent. Viszont a ritka kategóriák kezelésében is segíthet, ha összevonunk kategóriákat. Ahogy látni fogjuk, a kategóriák összevonása esetünkben is a legtöbb kategória kapcsán elősegítette a KALPHA-érték emelkedését, de ez nem tekinthető univerzálisan működő stratégiának (De Swert, 2012).

EREDMÉNYEK

Kutatásunk célja egy megbízható kódrendszer kialakítása volt, ennek érdekében az elsődleges kategóriarendszer átalakítására volt szükség. Az átalakításhoz felhasználtuk a teszt kódolás során született KAPLHA-értékeket (ld. 2. táblázat). Ezen kívül értelmes kategóriaösszevonásokat is végeztünk, és ezen összevont kategóriákra is kiszámoltuk a KALPHA-értékeket (ld. 3. táblázat). A 2. és 3. táblázatban a megbízható kategóriákat szürke kiemeléssel jeleztük. A hiányzó értékek esetében a kategóriák előfordulási gyakorisága vagy nulla vagy alacsony volt.

A megfigyelők közötti egyetértés vizsgálata során megjelenő alacsony KALPHA-értékek háttérben az is állhat, hogy egy-egy megfigyelő a többiekétől nagyban eltérően kódolja a megfigyelt eseményeket. Ilyenkor érdemes szisztematikusan megvizsgálni, hogy melyik kódoló az, aki

„kilóg”, melyik az az egy vagy esetleg több kódoló, akinek a kizárása után jelentősen javulnak a KALPHA-értékek (De Swert, 2012).

A teszt kódolásban résztvevő 8 fő közül egy fő kizárásával a KALPHA-értékek több kategória esetében is emelkedtek (ld. 2. és 3. táblázat megjegyzései között). Megfigyelhettük, hogy a kizárt kódoló a fő kategóriákban a többi kódolóhoz hasonlóan értelmezte a videón látott eseményeket. A tevékenységek és a társas szintek felismerésében sem tért el jelentősen a többi megfigyelőtől. Azonban az interakció kategórián belül ez már nem mondható el. A kizárt kódoló tehát a fő kategóriákban ugyan jól, a többi kódolóhoz hasonlóan kódolt, de az alkategóriáknál már nem. Úgy döntöttünk, hogy a fő kategóriák KALPHA-értékeinél megtartjuk a kódolását és csak az alkategóriák KALPHA-értékeinek kiszámításánál zárjuk ki a feldolgozásból.

Az alacsony KALPHA-értékeket a kategóriák viszonylag ritka előfordulása is okozhatja. Feltűnő, hogy az interakció alkategóriák esetében alacsony KAPLHA-értékkel találkozhatunk. Tehát az interakció alkategóriáin belüli cizellálás a legtöbb kódolónak nehézséget okozhatott. Ugyanakkor csak egy kódoló volt, akinek a kizárásával a KAPLHA-értékek jelentősen növekedtek. Megállapíthatjuk, hogy az interakciók nehezen kódolhatók, az interakció típusai közötti differenciálás vélhetően több megfigyelésben szerzett tapasztalatot igényel.

Az eredeti kategóriarendszer fejlesztésének egy fontos lépése volt egyes kategóriák összevonása. A kategóriaösszevonások célja az volt, hogy a ritkán megjelenő, de a vizsgálat szempontjából fontos tartalmat hordozó kategóriákat, ha nem is az eredeti részletezettségükben, de megtarthassuk.

2. táblázat. A teszt kódolás KALPHA-értékei az eredeti kategóriákban (Böddi, 2017: 197)

Kategória neve		KALPHA értéke	Megjegyzés
Tevékenység	Eszik-iszik	0,96	
	Beszélget	0,28	alacsony korrelációk a kódolók között – nem értették meg?
	Nézeget	0,61	
	Alkot	0,89	
	Játszik	0,77	
	Önkiszolgálás	–	ez a kód csak nagyon ritkán jelent meg
	Rakodás	0,26	
	Konfliktus	0,24	alacsony korrelációk a kódolók között és ritkán jelenik meg
	Egyéb	0,09	alacsony korrelációk a kódolók között és ritkán jelenik meg
Társas szint	Teljesen_magányos	0,71	
	Magányos__társas jelenléttel	0,11	alacsony korrelációk a kódolók között – nem értették meg?
	Parhuzamos	0,35	alacsony korrelációk a kódolók között
	Szemlélődés	0,15	alacsony korrelációk a kódolók között és ritkán jelenik meg
	Interakció	0,72	
Interakció jellege	Kétszemélyes__gyerek	0,64	kihagyott kódoló nélkül: 0,7
	Kétszemélyes_felnőtt	0,67	kihagyott kódoló nélkül: 0,68
	Gyerekcsoport	0,49	alacsony korrelációk – nem értették meg?
	Felnőtt-gyerek_csoport	0,45	alacsony korrelációk – nem értették meg?
Kétszemélyes felnőtt interakció – a felnőtt interakció kategóriái	Beszél	0,54	alacsony korrelációk – nem értették meg?
	Ad valamit	0,39	alacsony korrelációk a kódolók között és ritkán jelenik meg
	Mutat	0,39	alacsony korrelációk a kódolók között és ritkán jelenik meg
	Odafordul	0,4	alacsony korrelációk a kódolók között és ritkán jelenik meg
	Bólint	-	ez a kód csak nagyon ritkán jelent meg
	Mosolyog	-	ez a kód csak nagyon ritkán jelent meg
	Kinyújtja a kezét	-	ez a kód csak nagyon ritkán jelent meg
	Odahajol	0,49	alacsony korrelációk a kódolók között – nem értették meg?
	Testi kontaktus	0,71	kihagyott kódoló nélkül: 0,74

Például a *kétszemélyes gyermek és a gyermekcsoport interakció* kategóriák összevonása esetében a 0,64 és 0,49 KALPHA-érték az összevont kategóriában 0,66-ra emelkedik, valamint egy kódoló kihagyásával a KALPHA-érték 0,71 lesz. A létrejött kategória tehát megbízhatóan mér, és a csoportszobai interakciók szempontjából egy fontos komponens, hogy a megfigyelt gyerek egykorú társaival (másik gyerekekkel vagy gyerekcsoporttal) került-e interakcióba a felnőtt jelenléte nélkül. Így a kategóriának megtartott jelentéstartalma marad az összevonás után is.

Egy másik példa az összevonásra az eredeti kategóriarendszerben két kategó-

riaként megjelenő *odahajol* és *odafordul* kategóriák összevonása. A két kategória összevonásával nem veszítettünk volna sok információt, azonban a kategória előfordulási gyakorisága az összevonás után is alacsony maradt és az összevont kategória értéke sem érte el a kívánt 0,66 körüli értéket. Így végül mindkét kategóriát kihagytuk a végleges kategóriarendszerekből.

A végleges kategóriarendszer

A fentiek alapján az eredeti 28 kategóriából az alacsony megfigyelők közötti egyetértéssel jellemezhető kategóriák kizárása és az értelmes kategóriaösszevonások után

3. táblázat. A teszt kódolás KALPHA-értékei az összevont kategóriákban (Böddi, 2017: 197–198)

Kategória neve		KALPHA értéke	Megjegyzés
Társas szint	Magányos_társas + Szemlélődés + Párhuzamos	0,58	
	Interakció + Párhuzamos	0,49	
	Párhuzamos + Szemlélődés	0,41	
	Párhuzamos + Szemlélődés + Interakció	0,45	
	Teljesen_magányos + Magányos_társas	0,44	
Interakció jellege	Kétszemélyes (kétszem_gyerek + kétszem_felnőtt)	0,63	
	Csoport (gyerekcsoport + felnőtt-gyerek_csoport)	0,48	alacsony korrelációk (0,4 körüliek)
	Gyerek (kétszem_gy + gyerekcsoport)	0,66	kihagyott kódoló nélkül: 0,71
	Felnőtt (felnőtt-gyerek_csop + kétszem_felnőtt)	0,72	kihagyott kódoló nélkül: 0,74
	Odahajol + Odafordul	0,54	
Kétszemélyes felnőtt interakció – a felnőtt interakció kategóriái	Ad_valamit + mutat	0,41	nagyon ritka

4. táblázat. A végleges kategóriarendszer kategóriái és a megbízhatósági értékek 8, illetve 2 kódoló esetén

Kategória neve	KALPHA értéke 8 megfigyelővel számított reliabilitás a tesztfelvételeken	Cohen-kappa értéke 2 megfigyelővel számított reliabilitás a teljes ingeranyagon
Eszik-iszik	0,96	0,92
Alkot	0,89	0,92
Játszik	0,77	0,66
Magányos (korábban Teljesen magányos)	0,71	0,5
Interakció	0,72	0,67
Kétszemélyes gyerek	0,70	0,60
Kétszemélyes felnőtt	0,68	0,69
Testi kontaktus a felnőttel	0,74	0,61
Gyerek (Kétszemélyes gyerek + Gyerekcsoport)	0,71	0,62
Felnőtt (Felnőtt_gyerek csoport + Kétszemélyes felnőtt)	0,74	0,74

a végleges kategóriarendszert 10 kategória alkotta (ld. 4. táblázat). A tevékenységek közül az *eszik-iszik*, *alkot*, *játszik*; a társas szintből a *magányos* és az *interakció* kategóriákat tartottuk meg. Az interakció jellegének megragadására a *kétszemélyes gyerek*, *kétszemélyes felnőtt*, *gyerek* (kétszemélyes gyerek + gyerekcsoport) és a *felnőtt* (kétszemélyes felnőtt + felnőtt_gyerek csoport) kategóriákat használtuk. A kétszemélyes felnőtt interakciónál megjelenő kategóriák közül az eredmények alapján a testi kontaktus kategóriát tarthattuk meg. A végleges kategóriarendszerben szereplő kategóriák leírásai az 1. mellékletben olvashatók.

A végleges kategóriarendszer reliabilitása

Célunk volt annak bizonyítása, hogy a 8 kódoló eredményei alapján átalakított kódrendszer jól használható a kutatásban. Ezért a vizsgálatban kapott eredmények megbízha-

tóságának alátámasztására a végleges ingeranyagon két független kódoló között is kiszámoltunk az egyetértés mértékét.

A végleges kategóriarendszert két független kódoló használta. A megfigyelés ebben az esetben már az óvodai csoportba járó sajátos nevelési igényű gyermek viselkedésére vonatkozott (szemben a próbakódolással, ahol ez nem volt elsődleges szempont). A kódolás a már ismertetett formában zajlott. Összesen 5 csoportban felvett, csoportonként 3 darab, megszakítás nélküli, 90 perces videófelvételt 6 darab 15 perces egységre bontottuk, melyeknek az első 5 perce képezte a kódolás tárgyát. Így a kódolók összesen 450 percnyi anyag 10 mp-enkénti elemzését végezték el. A végleges ingeranyagon a kutatói társadalom által elfogadott és két megfigyelő közötti egyetértésre gyakran használt Cohen-kappa-értékeket közöljük (lásd. 4. táblázat), amelynek kiszámításához szintén az SPSS 23 programot használtuk.

Érdekes megfigyelni, hogy ugyan az értékek többnyire a megfelelő vagy kifejezetten jó értékek közé sorolhatók, vannak olyan kategóriák, amelyekben alacsonyabb reliabilitásértékek figyelhetők meg, mint 8 kódoló esetén. Ez is mutathatja, hogy a megfigyelők egy jól működő kódrendszer használatakor is könnyen eltérhetnek egymástól, az egyéni eltéréseket két fő esetében pedig nehéz kiszűrni.

Felmerül a kérdés, hogy milyen megoldásokkal, alternatívákkal próbálkozhatunk, ha a kódolók között alacsony egyetértéssel találkozhatunk. A nehezen felismerhető, differenciálható kategóriák vizsgálatokor egy lehetséges módszer az orvostudományokban használt gyakorlat átvétele. Ott a reliabilitásvizsgálatoknál a szakértő véleményét vetik össze a kevesebb tapasztalattal rendelkező megfigyelők kódjaival, és a szakértők véleményét tekintik etalonnak (Fletcher és mtsai, 2011). Természetesen az, hogy mikor tekinthetjük a megfigyelők közötti egyetértés mértékét elfogadhatónak vagy kifejezetten jónak, minden egyes kutatás esetében eltérő.

KONKLÚZIÓ

Tanulmányunkban egy óvodai interakciókat vizsgáló kutatás segítségével ismertettük a megfigyelők közötti egyetértés mérésének egy lehetséges statisztikai módszerét. A vizsgálati elrendezés (8 megfigyelő, dichotóm kategóriák) azonban csak egy statisztikai eljárás alkalmazását tették lehetővé, a Krippendorff-alfa (KALPHA) használatát. Tanulmányunkban egy – az óvodai csoportokban megjelenő integrációs szociális aspektusát vizsgáló – kutatáson keresztül bemutattuk a megfigyelők közötti egyetérté-

sek tükrében azt, hogy miként volt érdemes átalakítani a kódrendszerünket.

Az eredeti 28 kategóriából álló kódrendszert a megfigyelők közötti egyetértéset figyelembe véve egy könnyebben használható, 10 kategóriából álló kódrendszerré alakítottuk. Ezt sikeresen használtuk az óvodai csoportszobákban zajló tevékenységek, társas folyamatok és interakciók feltárására és leírására.

Az egyes kategóriák, illetve az összevont kategóriák előfordulási frekvenciáját kiszámítva vizsgálhatóvá vált, hogy a megfigyelt sajátos nevelési igényű gyermekek a megfigyelt időben milyen arányban foglalták el magukat a csoportszobában egyes tevékenységekkel, s hogy ezek a tevékenységek milyen társas jellemzőkkel bírtak. Tovább bontva a kategóriákat elemezhetővé vált az is, hogy – az óvodáskorban oly kiemelt jelentőségű – játék esetében milyen interakciók jellemezték azt.

A kutatásunkban létrehozott kategóriarendszer jól használható, és lehetővé teszi, hogy a kategóriarendszert, illetve a kódolással nyert adatokat hipotéziselemzésre is felhasználjuk. A kódrendszer jól használható más óvodai jelenségek vizsgálatára is, például szociális kapcsolatok feltárására, illetve akár idősebb gyermekcsoportnál is használható.

Természetesen elengedhetetlen a kategóriarendszerek folyamatos fejlesztése, és az esetlegesen nem megbízhatóan mérő kategóriák kapcsán mind a kategória definíciójának, mind a betanítás pontos instrukciójának az újragondolása. Jelen kutatás eredményei alapján a Magányosság kategóriája szorol további részletezésre és vizsgálatra.

A Krippendorff-alfa (KALPHA) az SPSS-be könnyen importálható statisztikai eljárás, amely sok olyan problémát jól kezel, melyeket más statisztikai próbák nem vagy nem ilyen

mértékben tudnak megoldani. A KALPHA lehetővé teszi, hogy egy statisztikai eljárást alkalmazva bármilyen vizsgálati elrendezésből származó megfigyelők közötti egyetértés mértékét ki tudjuk számolni, függetlenül a kódolók számától, a skála fajtájától, a minta méretétől és a hiányzó adatoktól.

A KALPHA alkalmazásának lehetőségét bemutatva szeretnénk támogatni azt a törekvést, hogy a kvalitatív és kvantitatív módszerek egymást kiegészítve, egymást segítve használjuk. Ennek egyik kézenfekvő eszköze, ha a megfigyelési módszerek

reliabilitását szakszerűen mérjük, publikáljuk és így módszertanilag is egyre magasabb színvonalú vizsgálatokat végzünk.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozunk a próba- és tesztködésben résztvevő hallgatóknak, valamint Szathmári Editnek a végleges kódolásban való értékes együttműködéséért, továbbá Hunyady Györgynének a kutatás szakmai támogatásáért.

SUMMARY

PRACTICAL APPLICATION OF KRIPPENDORFF 'S ALPHA (KALPHA): TESTING INTER-RATER RELIABILITY BETWEEN MORE THAN TWO CODERS FOR DICHOTOMOUS VARIABLES

Background, Objectives: Qualitative studies have become increasingly appreciated by psychological research since the 1990's. The cooperative use of qualitative and quantitative methods can enhance this process. A perfect example can be a quantitative verification of reliability calculating inter-rater reliability when coding observation. One of the less published topics is the problem of reliability in the case of multiple coders and dichotomous categories. The statistical procedure to be used in this case is not part of the basic statistical toolkit of researchers. In the present study – used as an example – our goal was to develop a reliable categorization system to describe interactions between children.

Methods: Natural observation was conducted in kindergartens. The children's behavior was recorded on video. The purpose of elaborating a code system was to grab children's activities, the social level and the characteristics of interactions. The primary code system was used by eight independent coders, tested on a 53-minute video sample.

Results: Krippendorff's Alpha (KALPHA) was used to calculate inter-rater reliability between the coders. Currently, this is the only statistical process that is easily implementable into SPSS. It also manages calculating reliability even in the case of more than two coders, dichotomous and binomial variables as well. Analyzing KALPHA values contributed to the development of the final category system. Two independent coders successfully used the newly created code system proved by Cohen's kappa coefficients.

Conclusions: Using KALPHA can be easily integrated into Hungarian research and statistical practice. KALPHA coefficient fills a niche in the examination of inter-rater reliability.

Keywords: reliability, inter-rater reliability, KALPHA, dichotomous variables, statistical test, coding

IRODALOM

- ANTOINE, J., VILLANEAU, J., LEFEUVRE, A. (2014): Weighted Krippendorff's alpha is a more reliable metrics for multi-coders ordinal annotations: experimental studies on emotion, opinion and coreference annotation. *EACL 2014*. 1–10. <https://aclweb.org/anthology/E14-1058> (Letöltés ideje: 2019. március 28.)
- BEAM, R. A. (2003): Content differences between daily newspapers with strong and weak market orientations. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 80(2). 368–390.
- BÖDDI Zs. (2017). *Az óvodai integrált nevelés vizsgálata: Az eredményességet növelő tényezők és az óvóképzés fejlesztésének fókuszával*. Doktori disszertáció. Témavezető: Hunyady Györgyné. ELTE PPK, Budapest.
- BÖDDI Zs., KESZEI B., SERFŐZŐ M., DÚLL A. (2015): A megfigyelés kutatómódszertana – Interakciók megfigyelése integrált és inkluzív óvodai környezetben. *Gyermeknevelés*, 3(2). 29–50.
- DE SWERT, K. (2012): *Calculating inter-coder reliability in media content analysis using Krippendorff's Alpha*. Center for Politics and Communication, Amsterdam. 1–15.
- DEDOUIT, F., BINDEL, S., GAINZA, D., BLANC, A., JOFFRE, F., ROUGÉ, D., TELMON, N. (2008): Application of the Iscan method to two- and three-dimensional imaging of the sternal end of the right fourth rib. *Journal of Forensic Sciences*, 53(2). 288–295.
- FALUS I. (2004). A megfigyelés. In Falus I. (szerk.): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 125–170.
- FILE, N. (1994): Children's Play, Teacher-Child Interactions, and Teacher Beliefs in Integrated Early Childhood Programs. *Early Childhood Research Quarterly*, 9(2). 223–240.
- FLETCHER, I., MAZZI, M., NUEBLING, M. (2011): When coders are reliable: The application of three measures to assess inter-rater reliability/agreement with doctor–patient communication data coded with the VR-CoDES. *Patient Education and Counseling*, 82(3). 341–345
- GOLAFSHANI, 2003): Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report*, 8(4). 597–607.
- HALLGREN, K. A. (2012): Computing inter-rater reliability for observational data: an overview and tutorial. *Tutorials in quantitative methods for psychology*, 8(1). 23–34.
- HARPER, L. V., MCCLUSKEY, K. S. (2002): Caregiver and peer responses to children with language and motor disabilities in inclusive preschool programs. *Early Childhood Research Quarterly*, 17(2). 148–166.
- HARPER, L. V., MCCLUSKEY, K. S. (2003): Teacher–child and child–child interactions in inclusive preschool settings: do adults inhibit peer interactions? *Early Childhood Research Quarterly*, 18(2). 163–184.
- HAYES, A. F. (é. n.). *KALPHA macro*. <http://www.afhayes.com/spss-sas-and-mplus-macros-and-code.html> (Letöltés ideje: 2019. január 11.)
- HAYES, A. F., KRIPPENDORFF, K. (2007): Answering the call for a standard reliability measure for coding data. *Communication Methods and Measures*, 1(1). 77–89.

- HUGHES, M. A., GARRETT, D. E. (1990): Intercoder reliability estimation approaches in marketing: A generalizability theory framework for quantitative data. *Journal of Marketing Research*, 27(2). 185–195.
- KESZEI B., BÖDDI Zs., DÚLL A. (2016): Lehetőségek és nehézségek a természetes megfigyelésben: Egy óvodai vizsgálat tapasztalatai. *Prosperitas*, 3(2). 63–86.
- KETSKEMÉTY, L., IZSÓ, L., KÖNYVES TÓTH, E. (2011): *Bevezetés az IBM SPSS Statistics programrendszerbe*. Artéria Stúdió Kft., Budapest.
- KOTTNER, J., AUDIGÉ, L., BRORSON, S., DONNER, A., GAJEWSKI, B. J., HRÓBJARTSSON, A., ROBERTS, C., SHOUKRI, M., STREINER, D. L. (2011): Guidelines for reporting reliability and agreement studies (GRRAS) were proposed. *Journal of Clinical Epidemiology*, 64(1). 96–106.
- KOO, T. K., LI, M. Y. (2016): A guideline of selecting and reporting intraclass correlation coefficients for reliability research. *Journal of Chiropractic Medicine*, 15(2). 155–163.
- KRIPPENDORFF, K. (2004). Reliability in content analysis: Some common misconceptions and recommendations. *Human Communication Research*, 30(3). 411–433.
- LANDERS, R. (2015). *Computing intraclass correlations (ICC) as estimates of interrater reliability in SPSS*, The Winnower 2: e143518. 81744. doi: 10.15200/winn. 143518.81744 (Letöltés ideje: 2019. január 11.)
- LOMBARD, M., SNYDER-DUCH, J., BRACKEN, C. C. (2002): Content analysis in mass communication: Assessment and reporting of intercoder reliability. *Human Communication Research*, 28(4). 587–604.
- MÉREI, F. (1989). *Társ és csoport*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MORETTI, F., VAN VLIET, L., BENSING, J., DELEDDA, G., MAZZI, M., RIMONDINI, M., ZIMMERMANN, C., FLETCHER, I. (2011): A standardized approach to qualitative content analysis of focus group discussions from different countries. *Patient Education and Counseling*, 82(3). 420–428.
- PARTEN, M.B. (1932): Social participation among pre-school children. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 27(3). 243–269.
- POWELL, A. C., TOROUS, J., CHAN, S., RAYNOR, G. S., SHWARTS, E., SHANAHAN, M., LANDMAN, A. B. (2016): Interrater reliability of mHealth app rating measures: analysis of top depression and smoking cessation apps. *JMIR mHealth and uHealth*, 4(1). e15. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4766362> (Letöltés ideje: 2018. január 25.)
- SÁNTHA, K. (2012): Numerikus problémák a kvalitatív megbízhatósági mutatók meghatározásánál. *Iskolakultúra*, 12(3). 64–73.
- SZOKOLSZKY, Á. (2004): *Kutatómunka a pszichológiában*. Osiris Kiadó, Budapest.
- UPTON, P. (2011): *Developmental Psychology*. SAGE, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC.

MELLÉKLETEK

1. melléklet. A végleges kategóriarendszer kategóriáinak leírása (Böddi, 2017: 73–74)

„1. Tevékenység

Eszik-iszik

Alkot: rajzol, fest, kézműveskedik, valamilyen tárgyat készít

Játszik: gyakorló (funkcionális) játékot játszik (egyszerű, ismétlődő mozdulatokat végez), konstruáló játékot játszik (tárgyakkal manipulál, hogy létrehozzon valamit, építsen, pl. kockákkal épít, legózik), fantáziajátékot (pl. mintha-játékot, szerepjátékot), szabályjátékot játszik.

2. A tevékenység társas szintje (Parten, 1932, idézi Harper és McCluskey, 2002, 2003 nyomán):

Magányos tevékenység: A gyermek másoktól jóval távolabb egyedül van, egyedül folytat valamilyen tevékenységet, amely eltér a viszonylagos közelségben látható gyermekek tevékenységeitől. Játék esetében egyedül játszik játékokkal, amelyek eltérnek a viszonylagos közelségben látható társak játékaitól. Nincs interakcióban mással, sem párhuzamos játékkal (hasonló vagy ugyanolyan tevékenység, játék, mint más gyermeké, de nincsenek interakcióban), sem szemmel láthatóan mások játékának figyelésével nem foglalja el magát. Beleértendő a magányos ábrándozás, elgondolkodás, csakúgy, mint más magányos tevékenységek, amelyek során másoktól távol egyedül van. Az egyik tevékenységből másikba váltás nem tekintendő magányos tevékenységnek, pusztán azért, mert azt egyedül teszi a gyermek (pl. átmegy valahova).

Interakció, interaktív tevékenység: A gyermek olyan viselkedése, amely egy felnőtt vagy egy társ felé irányul és választ, reakciót vált ki, vagy ez a célja. Ilyen reakció például a beszéd, a másik megérintése, egy tárgy odaadása, valami megmutatása neki, figyelmének felkeltése, kooperáció egy közös tevékenységben. Illetve idetartozik, ha a megfigyelt gyermek reagál, választ ad a másik személy ilyen jellegű kezdeményezésére. Tehát verbális és nem verbális kapcsolat látható a személyek között. Játék esetében hasonló vagy ugyanazon játékokkal játszanak, egy játékban vesznek részt. Ebbe a kategóriába értendő, ha a gyermek a többiekkel párhuzamos tevékenységet végez (pl. asztalnál külön-külön asztali játékkal játszanak, rajzolnak, egyénileg készítenek valamit), de az egyéni tevékenysége mellett periodikusan megjelennek a társas interakció jelei (pl. a tevékenység közbeni beszélgetés, testi kontaktus, közös fókuszú figyelem).

Alkategória: az Interakció jellege:

- kétszemélyes interakció gyermekkel
- kétszemélyes interakció felnőttel
- testi kontaktus a felnőttel
- **csak gyermekekkel van interakcióban van (Gyerek):** ebbe a kategóriába tartozik, ha *felnőtt jelenléte nélkül*, csak gyermekekkel van interakcióban a megfigyelt gyermek. Ide

(is) tartozik az is, ha kétszemélyes interakcióban van egy gyermekkel és az is, ha gyermekcsoporttal van interakcióban (kettő vagy kettőnél több gyermekkel)

- **felőtt van az interakcióban (Felőtt):** ebbe a kategóriába tartozik, ha *felőtt jelenlétében* van interakcióban a megfigyelt gyermek. Ide (is) tartozik az is, ha kétszemélyes interakcióban van egy felnőttel és az is, ha felnőtt-gyermekcsoporttal van interakcióban (azaz az interakcióban részt vesz a felnőttön és a megfigyelt gyermekén kívül még egy vagy több gyermek)”

ÚJABB EREDMÉNYEK AZ ÉLET ÉRTELME KÉRDŐÍV MAGYAR VÁLTOZATÁNAK VALIDÁLÁSÁHOZ

ZÁBÓ Virág
KRE BTK Pszichológiai Intézet
zabo95virag@gmail.com

VARGHA András
KRE BTK Pszichológiai Intézet
ELTE PPK Pszichológiai Intézet
vargha.andras@kre.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: Tanulmányunkban a frankli értelemmegélés és értelemkeresés konstruktumoknak az aspirációkkal, a vallás iránti attitűdökkel, a kötődéssel és a mentális egészséggel mint a jóllét pozitív előrejelzőivel való összefüggését vizsgáltuk, s e komplex összefüggérendszerben való elhelyezésével az Élet Értelme Kérdőív magyar változatának (MLQ-H) validálásához járultunk hozzá.

Módszer: Online kérdőíves módszert alkalmazva 506 fő töltötte ki az Élet Értelme Kérdőívet (Martos és Konkoly Thege, 2012), az Életcél Kérdőívet (Konkoly Thege és Martos, 2006), az Aspirációs Index rövidített változatát (Martos és mtsai, 2006), a Kritika Utáni Vallásosság Skála rövidített változatát (Martos és mtsai, 2009), a Közvetlen Kapcsolatok Élményei Kérdőívet (Jantek és Vargha, 2016), valamint a Mentális Egészség Tesztet (Oláh és mtsai, 2018). Korrelációs elemzésekkel, hierarchikus klaszteranalízissel és varianciaanalízissel feltártuk az értelem konstruktumainak a bevont változókval való lineáris és nemlineáris, interakciós kapcsolatát.

Eredmények: Az értelemmegélés a mentális egészség minden mutatójának pozitív előrejelzője, szignifikáns pozitív kapcsolatban áll az intrinzik aspirációkkal, a transzcendencia bevonásával és a kötődést mérő skálákkal. Az értelemkeresés gyenge szignifikáns pozitív kapcsolatot mutat a Reziliencia, az Önreguláció és a *Savoring* Skálákkal, az extrinzik és az intrinzik aspirációkkal, az anyával és a barátal kapcsolatos szorongással.

Következtetések: Az értelemmegélés alapvetően egy mentálisegészség-mutató, míg az értelemkeresés a mentális egészséggel gyenge kapcsolatot mutatva inkább a motivációs változókval van értelmezhető összefüggésben.

Kulcsszavak: élet értelmessége, Élet Értelme Kérdőív, életcélok, Kritika Utáni Vallásosság Skála, kötődés, Mentális Egészség Teszt

AZ ÉLET ÉRTELMESSÉGÉNEK MEGÉLÉSE ÉS KERESÉSE

Az önmagát az új évezred pszichológiájaként definiáló pozitív pszichológia az egyén rendelkezésére álló erőforrások és pozitív minőségek fókuszba helyezésével a mentális egészség csúcállapota, a virágzás (*flourishing*) előmozdítására törekszik. A virágzó egyének a jóllét (*well-being*) szubjektív élményét tapasztalják a bio-pszichoszociális egészségmodell szemléletében életük valamennyi területén.

Tekintve az egyén kibontakoztatható lehetőségeinek széles skáláját, változatos elképzelések születtek (és születnek) az egészséges működés modelljét illetően. Az egyik lehetséges megközelítés szerint a lelki jóllét a hedonista, az eudaimonikus (Ryan és Deci, 2001) és egzisztenciális aspektusok (Crumbaugh és Maholick, 1964; Frankl, 2005; Mascaró és Rosen, 2005) egymással sokrétűen összekapcsolódó formájában ragadható meg (Martos, 2010).

Az egzisztenciális jóllét fogalma az élet értelemmel való betöltöttségének szubjektív élményét fejezi ki (Martos, 2010). Az értelemmegélés meggyőződést jelent afelől, hogy a múlt, a jelen és a jövő eseményei között valamiféle jelentésteli kapcsolat van, és az egyén életének nagyobb távlatokban, akár az egész életet átívelően célja, rendeltetése van. Az élet és a lét globális értelmébe vetett hit olyan attitűdöt formál, amely nem a hétköznapi értelemben vett aktív cselekvést, hanem befogadóképességet, a már meglévő jó vagy az elkerülhetetlen rossz dolgokhoz való speciális viszonyulást jelenti (Konkolý Thege és Martos, 2006).

Az értelmet megélló személyek olyan tetteket visznek véghez és olyan élményeket élnek át, amelyeket érdemesnek éreznek

ahhoz, hogy megvalósítsák és megtapasztalják őket, valamint képesek arra, hogy az általuk nem módosítható, kedvezőtlen adottságokban is értelmet találjanak (Martos és Konkolý Thege, 2012). Az értelmesség élménye alapvető pszichológiai erőforrásként funkcionál (Martos, 2010; Martos és Konkolý Thege, 2012): ha az egyén meg tudja találni az értelmet élethelyzetében, akkor sikerül megőriznie magát egészségben (Szy, 2015). Az élet értelmességébe vetett hit egészségvédő tényező (Brassai és Pikó, 2010), nagyobb fokú mentális egészséghez segíti hozzá az egyént.

Az értelmesség iránti vágy beteljesületlensége egzisztenciális frusztrációhoz vezet. Ez kedvező esetben az értelmesség keresésében nyilvánul meg, amely által a személy az egyensúlyt igyekszik helyreállítani, s eközben fejlődést élhet át. Kedvezőtlen esetben olyan viselkedésmódok jelennek meg (például tudatmódosító szerek használata), amelyek átmenetileg megszüntetik az egyént döntési felelősségtől és önazonosság-tudatától (Melton és Schulenberg, 2007; Das, 1998, idézi Martos és Konkolý Thege, 2012).

Az értelem keresése segítheti az egyént élete egy hiányosan működő területének vagy gondolkodásmódjának helyreigazításában. Hosszan tartó fennállása vagy a vele való sikertelen megküzdés azonban általában hat a testi és a lelki jóllétre (Frankl, 2005). Az élet értelmességének megélése és keresése két, egymástól jól megkülönböztethető és független emberi tapasztalat, amelyek egymással gyenge negatív kapcsolatban állnak (Steger és mtsai, 2008, 2011).

Az élet megélésre érdemes volta a mindennapok szövevényes személy- és helyzet-specifikus, intuitív módon megragadható konkrét értelméből táplálkozik (Frankl,

1997; Konkolj Thege, 2007). Az egészséges működés modelljéről való gondolkodás során érdemes az értelem konstruktumai és a pozitív pszichológia megannyi kulcstényezője közötti komplex összefüggésrendszert vizsgálat alá vetni. Az alábbiakban ezt az életcélokkal, az aspirációkkal, a spiritualitással, a kötődéssel és a mentális egészséggel kapcsolatban tesszük meg.

ÉLETCEL, ASPIRÁCIÓK

Értelmes élet nem képzelhető el értelmes célok nélkül. A célok értelmet adnak a mindennapi törekvéseknek az által, hogy megalapozzák és motiválják az egyén életvezetését és konkrét tetteit (Emmons, 2005). Az aspirációk, mint a jövőorientáció és az életcélok konkretizált kifejeződései, mértékül szolgálnak a pozitív élet létfontosságú elemeinek vizsgálatában (Emmons, 2003). Az aspirációk fontossága értékválasztás is egyidejűleg - azokra az ideálokra, állapotokra vagy tárgyakra irányulnak, amelyeket az emberek meghatározónak tartanak az életben (Martos, 2010). A megfelelő célok és értékek választásának elméleti keretét az öndeterminációs elmélet (Self-Determination Theory, Ryan és Deci, 2000) adja, amely a belülről fakadó erőforrások, az intrinzik célok (személyes növekedés, tartalmas emberi kapcsolatok, társadalmi elkötelezettség) szerepének jelentőségét hangsúlyozza az egyén belső integrációs folyamatainak és egészséges működésének szavatolása érdekében (Martos és mtsai, 2006).

Frankl szerint az teszi értelmessé az egyén életét, ha figyelmét önmagán kívüli értékekre fordítja (Konkolj-Thege és Martos, 2006). Az intrinzik életcélokat kitűző és megvalósító személyek – ellentét-

ben az extrinzik célokat (gazdagság, hírnév, jó megjelenés) követőkkel – nagyobb fokú értelemmel betöltöttséget tapasztalnak meg életükben (Martos és mtsai, 2006; Martos, 2010; Zhang és mtsai, 2018). Az intrinzik célok fontossága olyan védőfaktor lehet az élet értelmességének megtapasztalása (Martos, 2010) és a mentális egészség (Ryan és Deci, 2000; Komlósi és mtsai, 2006; Proctor és mtsai, 2016) szempontjából, amely csökkentheti vagy akár ki is küszöbölheti az extrinzik célokkal kapcsolatos negatív következményeket (Martos, 2010). Ugyanis a motivációs rendszerben a külső jutalmakat hangsúlyozó extrinzik törekvések túlsúlyba kerülése megnehezítheti a személy belső szükségleteinek megfelelő fontos célok megvalósulását, egyéni és közösségi szintű problémákhoz vezethet (vö. Martos, 2010: 39).

HIT, SPIRITUALITÁS, TRANZSCENDENCIA

Az élet értelmességének megtapasztalása szempontjából az aspirációkkal összefonódik az egyéni hit megélése. A különböző hitrendszerek az egyén jóllétéhez és az együttéléshez nélkülözhetetlen alapvető értékeket és célra irányult törekvéseket intézményes formában hagyományozzák át (Batson és mtsai, 1993; Reiss, 2000; Batson és Stocks, 2004; Silberman 2005, idézi Martos, 2010). A hit az értéktelített és kiteljesedett élet lehetőségét biztosítva koherensen ágyazódik bele az értelem megélése és a mentális egészség összefüggésrendszerébe.

Egy magasabb rendű minőségbe vetett hit az emberi tapasztalás szövetének univerzális szála (Piedmont, 1999). Wulff (1997, idézi Urbán, 2012) átfogó modelljé-

ben az egyén hitrendszeréhez fűződő sokféle viszonya a transzcendens elfogadásának és befogadásának mértékét jelölő vertikális tengely és a vallásos tartalmak szimbolikus vagy szó szerinti értelmezési módját jelölő horizontális tengely mentén két fő dimenzióba rendeződik. Számos vizsgálat (Fry, 2000; Krok, 2014) a transzcendens nagyobb mértékű bevonása és az élet értelmességének megélése közötti pozitív kapcsolatot igazolta. A transzcendens nagyobb mértékű bevonása az extrinzik célok kisebb, míg az intrinzik célok nagyobb fontosságával, valamint a mentális egészséggel állt pozitív kapcsolatban (Martos, 2010).

KÖTÖDÉS

Az értelmes célok és értékek, valamint az egyéni hit fontos célszemélyeken keresztül, külső minták révén alakulnak ki a gyermek felnőtté válása során, amely alapvető összefüggésben van az egyén kötődésével, első sorban szüleivel kapcsolatban.

A tartalmas kapcsolatok létesítése egyike azoknak a pszichológiai fejlődéshez nélkülözhetetlen egyetemes, veleszületett humán alapszükségleteknek, amelyek alapvetőek az egészséghez és a jólléthez. A társas támogatás, egymás jóllétére irányuló, érzelmi indítatásból eredő kölcsönös törődés biztosítja az egyént fontossága, élete értelmes, jelentésteremtő volta felől. A kötődés viselkedésszervező motívumként segít egy koherens érzésben integrálni az egyén tapasztalatait (Komlósi és mtsai, 2006), hozzájárulva ezzel az élet értelmesként való szubjektív meg tapasztalásához és a mentális egészséghez.

A kötődéskonceptiók leggyakrabban dimenzionális szemléletben, a kapcsolódás elkerülésére és a kapcsolatban való szoron-

gásra vonatkozó skálák által ragadják meg a kötődés minőségét (Hámori és mtsai, 2016). A két dimenzió kombinálása négy fő kötődési típust eredményez. A szorongás és elkerülés alacsony értékei a *biztonságos* kötődés alcsoportját képezik, a mind a két dimenzió magas értékekkel jellemezhetőek a *félelemmentli elkerülő*k. A további két lehetséges kötődési mintázat az *elutasító elkerülő* és az *elárasztott* kötődéstípus.

Az értelmes célok elsajátításában elsődleges szerepet játszanak a szülők, a családban mint az első szocializációs közegben (Döring és mtsai, 2017) elinduló értékszocializáció kulcsszereplői (Grusec és mtsai, 2000; Roest és mtsai, 2009; Barni és mtsai, 2014). Abból fakadóan, hogy a célok viselkedésszervező funkcióval bírnak (Komlósi és mtsai, 2006), a viselkedésben pedig megjelennek a célokkal szorosan összefonódó értékek, a szülők értékpreferenciái áthatják a gyermekükkel való bánásmódot (Döring és mtsai, 2017).

A proszociális, szelf-transzcendentáló (jóakarát, univerzalizmus) nevelési célokat követő és ily módon gyermekükkel biztonságos kötődést létesítő szülők esetében találták a legnagyobb egyezést a szülők és gyermekeik által vallott értékek között (pl. Grusec és mtsai, 2000; Döring és mtsai, 2017). A kötődéstípusok közül tehát a biztonságos kötődés közege az érték közvetítés – és ezáltal a célorientáció – legeredményesebb csatornája, amely immanens módon számos pozitív következményt, például az értelemmegélést (Martos és mtsai, 2006; Martos, 2010; Zhang és mtsai, 2018) és a mentális egészség (Schmuck és mtsai, 2000; Komlósi és mtsai, 2006) magasabb szintjét előidéző intrinzik célt hordoz.

MENTÁLIS EGÉSZSÉG

Számos vizsgálat (Park, 2007; Krok, 2014) mutatott rá az értelemmegélés és az érzelmi, pszichológiai, szociális és spirituális jóllét közötti pozitív összefüggésre. Az értelmesség megélése pozitív kapcsolatban volt az érzelemszabályozással (McCullough és Willoughby, 2009; Koole és mtsai, 2010), a rezilienciával (Mosqueiro és mtsai, 2015) és a pozitív érzelmek feldolgozásával (Emmons és Crumpler, 2000; McCullough és mtsai, 2002). A pozitív pszichológia virágzáskonstrukta a jóllét egy összetett formája, amely olyan állapotot jelöl, amelyben az egyén pozitívan viszonyul az élethez, viselkedéses mutatói alapján pszichológiailag és szociálisan egyaránt jól működik (Keyes, 2007). A virágzó egyének mentálisan egészségesek, egyaránt kiteljesednek a jóllét érzelmi, pszichológiai, szociális és spirituális területein (Keyes, 2002). A mentális egészség kontinuum másik végén a bágyadság (*languishing*) állapota áll, amely kedvezőtlen pszichológiai és szociális működés, kiüresedtség érzése, a mentális egészség átmeneti hiányaként nyilvánul meg az egyénben. Oláh és munkatársai (2018) a mentális egészségről alkotott újszerű koncepciójukban a virágzás állapotát a következő öt tényező optimális működésének tulajdonítják:

- *globális jóllét*: az élet érzelmi, pszichológiai, szociális és spirituális területein tapasztalt magas szintű jóllét (Oláh és mtsai, 2018);
- *savoring*: pozitív élményfeldolgozási mód, a jóllét növelésére szolgáló stratégiák (Szondy és mtsai, 2014);
- *reziliencia*: lelki rugalmasság, pszichológiai ellenálló képesség (Block és Kremen, 1996, idézi Oláh, 2005);

- *alkotó-végrehajtó szociális és individuális hatékonyság*: a nehezített alkalmazkodási helyzet körülményeinek átalakítását, akár az önmaga, akár a fizikai vagy szociális környezet megváltoztatását lehetővé tevő személyiségjellemzők integrációja (Oláh, 2005);
- *önregulációs képesség*: az érzelmi, figyelmi és tudati működés feletti kontroll (Oláh, 2005).

CÉLKITŰZÉS ÉS HIPOTÉZISEK

A jelen tanulmány az élet értelme és keresése konstruktum mérésére kidolgozott Élet Értelme Kérdőív (*Meaning in Life Questionnaire*, MLQ, Steger és mtsai, 2006) magyar adaptációjának (MLQ-H; Martos és Konkoly Thege, 2012) validálásához szeretne hozzájárulni újabb változók vizsgálatba való bevonásával, valamint az értelem konstruktumai és más jellemzők közötti komplex kapcsolatok feltárásával. Martos és Konkoly Thege (2012) validációs konstruktumai közül mi is mértük az aspirációkat (ugyanazzal a teszttel) és a mentális egészséget (egy ötpilléres új teszttel). Vizsgálatunk egyik újdonsága a pozitív pszichológiai szemléletben megalkotott új teszt, a Mentális Egészség Teszt (MET) alkalmazása a lelki jóllét felmérésére. A teszt öt alszálaja által lehetőséget kínál az értelem konstruktumainak a mentális egészség különböző aspektusaival való összevetésre.

Martos és Konkoly Thege (2012) eredményeinek megfelelően azt vártuk, hogy az élet értelmének megélése erős pozitív kapcsolatban lesz az intrinzik aspirációkkal és a mentális egészség különböző mutatóival. Emellett pedig az élet értelmének keresése gyenge pozitív kapcsolatban lesz

az intrinzik aspirációkkal és gyenge negatív kapcsolatban a mentális egészség egyes mutatóival. Fontosnak tartottuk továbbá azt is megvizsgálni, hogy van-e összefüggés az értelem konstruktumai és a kötődés, valamint a vallás iránti attitűd között. Ismereink szerint ugyanis ez idáig nem született olyan tanulmány, amely ilyen kapcsolatok feltárt volna. A kötődés és a vallás iránti attitűd a mentális egészséggel való fentebb taglalt kapcsolatuk révén vélhetően értelmezhető összefüggésben van az értelem megélésével és keresésével. Ezzel kapcsolatos feltételezésünk az volt, hogy a transzcendencia elfogadása és a fontos személyekhez való biztonságos kötődés az értelmesség megtapasztalásával erős pozitív kapcsolatban van, viszont az értelemkereséssel nincs összefüggésben.

VIZSGÁLAT

Minta

Az adatfelvétel az erre a célra létrehozott online felületen keresztül történt. A kitöltés feltétele a betöltött 18. életév volt. A kutatásban¹ összesen 504 (115 férfi és 389 nő) fő vett részt. A személyek átlagéletkora 26,3 év (szórás: 9,8 év, ferdeség: 1,82); a legfiatalabb kitöltő 18, míg a legidősebb 62 éves volt; 102-en voltak 30 évesnél idősebbek (20,2%) és 57-en 40 évesnél idősebbek (11%). Az iskolai végzettséget tekintve a minta 4,6%-a alapfokú, 12,9%-a középfokú, 51,6%-a folyamatban lévő felsőfokú, 31,3%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezett. A személyek 27,8%-a vallásos, 41,9%-a a maga

módján vallásos, 30,3%-a pedig nem vallásos személy volt. Mindezek az adatok azt mutatják, hogy bár mintánk dominánsan 30 év alatti egyetemi hallgató vagy diplomás nőkből állt, nem elhanyagolható arányban jelen volt a másik nem, az idősebb korosztály és az alsóbb fokú iskolázottsági szint is, ami eredményeink általánosíthatóságát növeli.

Eszközök

Élet Értelme Kérdőív (MLQ-H) A teszt (Martos és Konkoly Thege, 2012) az élet értelmesként való megélését és az értelemkeresést két, egymástól független Értelme Megélése és Értelme Keresése Skála által vizsgálja. A kérdőív alsókálánként 5–5 itemet tartalmaz, amelyekkel való egyetértést a kitöltők hétfokú Likert-skálán értékelnek (1 = Egyáltalán nem értek egyet; 7 = Teljesen egyetértek). Mintánkban a két skála Cronbach-alfa-értéke 0,919, illetve 0,827 volt.

Életcél Kérdőív (PIL) A kérdőív (*Purpose in Life Test*, PIL, Crumbaugh és Maholick, 1964; magyarul Konkoly Thege és Martos, 2006) a Viktor Frankl által megfogalmazott értelmességkonstruktum egészét kívánja mérni – noha neve pusztán a célokat hangsúlyozza. A tesztnek egyetlen skálája van 20 itemmel, amelyekkel való egyetértést a kitöltők hétfokú Likert-skálán értékelnek (1 = Egyáltalán nem értek egyet; 7 = Teljesen egyetértek). Mintánkban a skála Cronbach-alfa-értéke 0,898 volt.

Aspirációs Index rövidített változata. A Kasser és Ryan-féle (1996) Aspirációs Index (*Aspiration Index*) a hosszú távú általános

¹ A kutatást a KRE BTK Pszichológiai Intézetének Kutatásetikai Bizottsága 494/2017/P számú etikai engedélyével végeztük.

célok feltárására szolgál, amelyek az intrinzik (tartalmas emberi kapcsolatok, személyes növekedés, közösség iránti elkötelezettség), az extrinzik (gazdagság, hírnév, jó megjelenés) és az egészség kategóriákba sorolhatók. A kérdőív rövidített változata (Martos és mtsai, 2006) 14 tételt tartalmaz, melyek megítélése hétfokú skálán (1 = Egyáltalán nem értek egyet; 7 = Teljesen egyetértek) történik. Az Aspirációs Indexnek 3 alszála van (extrinzik, intrinzik és egészség aspirációkra vonatkozó alszála), valamint az Aspirációs mutató, amelyet az Intrinzik és az Extrinzik Skála különbségeként számíthatunk ki. Mintánkban az Intrinzik Aspiráció Skála Cronbach-alfa-értéke az elvártnál kissé alacsonyabb, de még elfogadható szintű 0,640, az Extrinzik Aspiráció pedig 0,791 volt. Az Egészség Aspiráció Skála Cronbach-alfa-értéke kissé alacsonyabb, 0,570 volt, de ez magyarázható azzal, hogy a skála mindössze 2 tételből áll.

Kritika Utáni Vallásosság Skála rövidített változata (PCBS-H, magyarul KUV; Martos és mtsai, 2009) A KUV az egyén adott hitrendszerhez való viszonyát méri 18 tétel hétfokú Likert-skálán történő megválaszolásával (1 = Egyáltalán nem értek egyet; 7 = Teljesen egyetértek). A kapott Cronbach-alfa-értékek: Ortodoxia Skála (O): 0,821; Külső Kritika Skála (E): 0,874; Relativizmus Skála (R): 0,561; Második Naivitás Skála (S): 0,893. A négy skálát Wulff (1997, idézi Urbán, 2012) szerint kifeszítő Transzcendencia elfogadása és Szimbolikus értelmezés dimenziójának skálaértékét Martos és munkatársai (2009) instrukciói alapján számítottuk ki. A KUV felvétele mellett külön rákérdeztünk a vallásosság típusára (3 = vallásos, 2 = egyéni módon vallásos, 1 = nem vallásos) is.

Közvetlen Kapcsolatok Élményei Kérdőív (ECR-RS) A kérdőív (Jantek és Vargha, 2016) négy fontos személyhez (apa, anya, pár, barát) fűződő kötődés specifikus vizsgálatát teszi lehetővé: az azonos tételeknek köszönhetően a különböző kötődési személyekkel kapcsolatos elkerülés és szorongás mértéke összehasonlíthatóvá válik. A kérdőív a négy különböző személyhez fűződő kötődést 10-10 item hétfokú (1 = Egyáltalán nem értek egyet; 7 = Teljesen egyetértek) skálán történő értékelésével vizsgálja. A párra vonatkozó értékeléseket csak azoktól a személyektől kértük, akiknek a kitöltés idején volt stabil párkapcsolatuk. Ezek száma 280 volt (48 férfi és 232 nő). Cronbach-alfa-értékek: 0,809-0,873 (Szorongás Skálák), illetve 0,886-0,926 (Elkerülés Skálák).

Mentális Egészség Teszt (MET) A jelen vizsgálatban alkalmazott Mentális Egészség Teszt (Oláh és mtsai, 2018) 19 tételű változata a mentális egészséget a Globális Jóllét, az Önregulációs Képesség, a *Savoring*, az Alkotó-végrehajtó Individuális és Szociális Hatékonyság, illetve a Reziliencia Alskála segítségével méri. A válaszadás hatfokú Likert-skálán történik (1 = Egyáltalán nem értek egyet; 6 = Teljesen egyetértek). A Cronbach-alfa az öt skálára rendre a következő volt: 0,784, 0,815, 0,747, 0,719 és 0,777.

Elvégzett statisztikai elemzések

Fő vizsgálati kérdésünk az volt, hogy az Értelme Megélése és az Értelme Keresése Skála miként függ össze a többi változóval. Az összefüggések feltárásához háromféle statisztikai elemzést választottunk.

- Korrelációs elemzések a Spearman-féle r_s rangkorreláció segítségével. A lineáris kapcsolati szorosságot mérő Pear-

son-féle korrelációt azért nem alkalmaztuk, mert változóink két kivétellel² mind szignifikánsan nem normális eloszlásúak voltak $p < 0,001$ szinten.

- Hierarchikus klaszteranalízis a bevont változókon (VHKL), hogy kimutathatóvá váljon az Értelme Megélése és az Értelme Keresése Skála helye a hasonló tartalmú változók együttesében.
- A korrelációs elemzések kiegészítéseként kerestük az értelemkeresés nemlineáris hatását is a különböző változókra. Ezt az Értelme Megélése és az Értelme Keresése Skála övezetetésével és két szempontos varianciaanalízis (VA) alkalmazásával tettük, külön figyelmet fordítva az interakciós hatásokra. Ha nem teljesült a VA szóráshomogenitási feltétele, a hagyományos helyett robusztus VA-val (a főhatásokat Welch-féle VA-val, az interakciót Johansen-próbával) teszteltük (vö. Vargha, 2007, 16.2.3. alpont).

EREDMÉNYEK

Első lépésben megnéztük, hogy milyen kapcsolatban van egymással az Értelme Megélése és az Értelme Keresése Skála. Spearman-korrelációval $rS = -0,045$ ($p = 0,315$) adódott, amely Martos és Konkoly Thege (2012) vizsgálataival összhangban elhanyagolható korrelációs kapcsolatot jelez a két konstruktum között. Ezután elkészítettük ennek a két skálának a többi változóval való korrelációs mátrixát (ld. 1. táblázat).

Az 1. táblázat korrelációi alapján megállapítható, hogy az Értelme Megélése

az élet értelemmel telítettségének mértékét jelző Életcél Skálával van a legszorosabb kapcsolatban ($rS = 0,745$). Az Értelme Megélése a mentális egészséget mérő MET minden mutatójával szoros pozitív kapcsolatban van, különösen a Globális Jóllét ($rS = 0,600$) és a Reziliencia ($rS = 0,556$) Skálával.³ Az Értelme Megélése az aspirációs skálák közül az Intrinzik Aspirációkkal mutat közepes szintű ($rS = 0,305$) rangkorrelációt. Új változóink tekintetében az Értelme Megélése a vallásosság több mutatójával (legerősebben a transzcendencia megéléssel) pozitív, a kötődésszt Elkerülés és Szorongás Skáláival pedig (leginkább a társra vonatkozó szorongással) negatív kapcsolatban van.

Az Értelme Keresése mutató esetében az intrinzik ($rS = 0,281$) és az extrinzik ($rS = 0,278$) aspirációkkal gyenge-közepes erősségű szignifikáns pozitív kapcsolatot láthatunk. A Kötődés Mutatók közül az anyával ($rS = 0,119$) és a baráttal ($rS = 0,113$) kapcsolatos szorongás szignifikáns, de igen gyenge korrelációját említhetjük, a MET mutatói közül pedig az Értelme Keresése a Reziliencia ($rS = -0,219$) és az Önreguláció ($rS = -0,185$) Skálával van szignifikáns negatív, illetve a *Savoring* Skálával ($rS = -0,134$) igen gyenge szignifikáns pozitív kapcsolatban.

A következő lépésben VHKL-t hajtottunk végre a bevont változók együttesén ($n = 459$ személy adatainak felhasználásával) annak érdekében, hogy kimutathassuk a hasonló tartalmú változók kapcsolódását, hierarchikus strukturálódását. A változók közti hasonlóság mérésére

² Kivételek: az Extrinzik Aspiráció és a KUV Szimbolikus Értelmezés Skálája.

³ A korrelációs eredmények értelmezése során igen gyengének tekintjük a 0,2 alatti, gyengének a 0,2 és 0,3 közötti, közepesnek a 0,3 és 0,5 közötti és erősnek a 0,5 fölötti rangkorrelációkat.

1. táblázat. Spearman-féle rangkorrelációk az Értelme Megélése és az Értelme Keresése Skálával

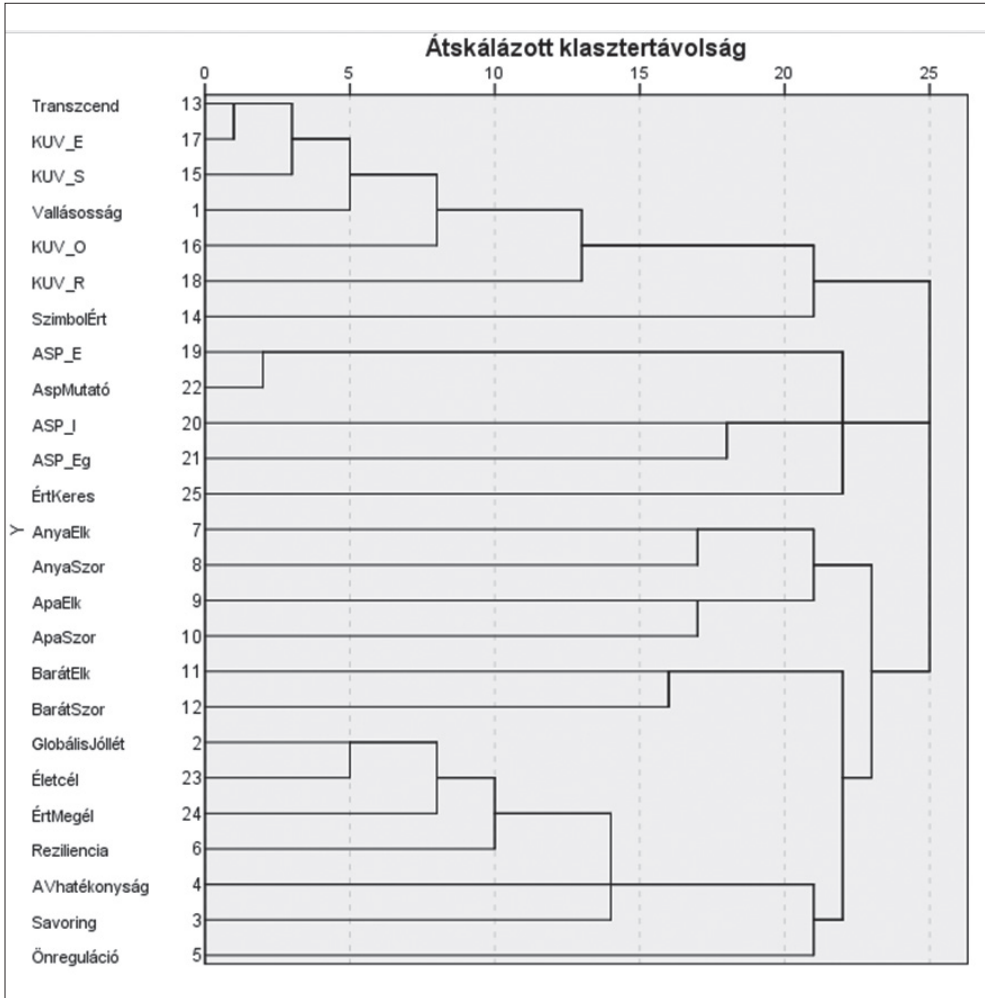
Változó	n	Értelme Megélése	Értelme Keresése
Életcél	504	0,745**	-0,034
Extrinzik aspiráció (Asp_E)	504	-0,125**	0,278**
Intrinzik aspiráció (Asp_I)	504	0,305**	0,281**
Egészség aspiráció (Asp_Eg)	504	0,099*	0,194**
Aspirációs mutató (Asp_E - Asp_I)	504	0,252**	-0,113*
Vallásosság	504	0,231**	-0,034
KUV Második naivitas (S)	504	0,235**	0,074+
KUV Ortodoxia (O)	504	0,238**	0,020
KUV Külső kritika (E)	504	-0,283**	-0,031
KUV Relativizmus (R)	504	-0,165**	-0,006
KUV Traszcendencia elfogadása	504	0,288**	0,053
KUV Szimbolikus értelmezés	504	0,002	0,081+
Társra vonatkozó elkerülés	280	-0,304**	0,096
Társra vonatkozó szorongás	280	-0,380**	0,099+
Anyára vonatkozó elkerülés	504	-0,218**	-0,002
Anyára vonatkozó szorongás	504	-0,145**	0,119**
Apára vonatkozó elkerülés	504	-0,245**	0,022
Apára vonatkozó szorongás	504	-0,180**	0,085+
Barátra vonatkozó elkerülés	504	-0,242**	-0,003
Barátra vonatkozó szorongás	504	-0,234**	0,113*
MET Globális jóllét	493	0,600**	0,004
MET <i>Savoring</i>	495	0,430**	0,134**
MET Alkotó-végrehajtó individuális és szociális hatékonyság	503	0,449**	0,041
MET Önreguláció	491	0,228**	-0,172**
MET Reziliencia	493	0,556**	-0,185**

Jelölés: +: $p < 0,10$ *: $p < 0,05$ **: $p < 0,01$

a Spearman-korreláció abszolút értékét választottuk,⁴ a klaszterek összevonási kritériumára pedig az átlagos távolság mód-

szerét. Az elemzés eredményét a klaszteranalízis dendrogramja szemlélteti, melyet az 1. ábra mutat be.

⁴ Technikailag ehhez SPSS-ben első lépésben képeztük az összes érintett változó rangtranszformáltját, majd ezen transzformált változók közötti hasonlóság mérésére a Pearson-korreláció abszolút értékét választottuk.

1. ábra. A vizsgált változók hierarchikus klaszterelemzésének dendrogramja

A dendrogram horizontális tengelyén jelzett klasztertávolság a Spearman-korreláció abszolút értékének egy lineáris átskálázása a 0–25 értéktartományra. Ebből az elemzésből kihagytuk a társra vonatkozó Elkerülés és Szorongás Skáláját, amelyek csak 280 személy esetén rendelkeztek érvényes adattal. Ugyanakkor a 8 kötődéssel kapcsolatos skálára külön is elvégeztük a VHKL-t ($n = 280$ személy adatainak felhasználásával), mely azt mutatta, hogy

a társra és a barátokra vonatkozó skálák (különösen az előbbieket) határozottan elkülönülnek a szülők kötődési skáláitól (ld. 2. ábra).

Az 1. ábráról a vizsgált változók négy csoportja olvasható le.

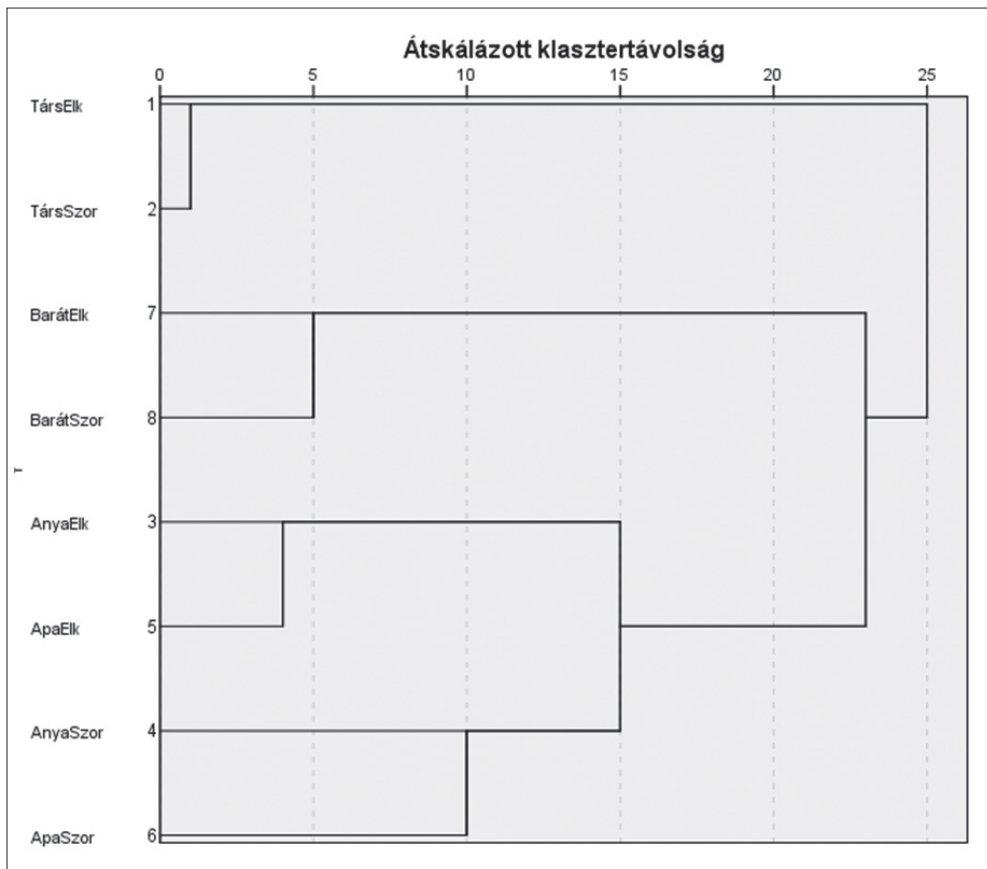
1. Vallásossággal kapcsolatos változók, legfontosabb képviselői a transzcendencia, KUV_E, KUV_S és a vallásosság mértéke. E változócsoporthoz érdemes felhívni a figyelmet a Szimbolikus Értelmezés kissé kilógó voltára.

2. Aspirációs Skálák, amelyekhez magas szinten, vagyis laza kötődéssel az Értelmem Keresése is társul.
3. A szülőkhöz való kötődést mérő elkerülés és szorongás változók (7–10. sorszámú változók).
4. A mentális egészség mutatói, amelyek legfontosabb képviselői a Globális Jólét, a tartalmában szintén az élet értelemmel telítettségének mértékét jelző Életcél változó, az Értelme Megélése és a Rezi-liencia.

Az 1. ábrán látható dendrogram alapján megállapíthatjuk, hogy a kapcsolódások maga-

sabb szintjén a kötődésre vonatkozó skálák a mentális egészség mutatóival képeznek összefüggő rendszert, míg a vallásosságra irányuló skálák magasabb szinten elsőként az aspirációkra vonatkozó alskálák csoportjával kapcsolódnak.

Felmerülhet a kérdés, hogy VHKL helyett miért nem faktoranalízist (FA-t) végeztünk, amely szintén képes megmutatni a változók egymáshoz való viszonyát, az értelem-dimenziókkal „együtt tartó” és elkülönülő változókat? A válasz többrétű. Egyrészt az FA modellkereső eljárás, amely megpróbál egy olyan látens faktorstruktúrát feltárni, amely megfelelő szinten magyarázza a válto-

2. ábra. A kötődést mérő 8 alskála hierarchikus kapcsolati struktúrájának dendrogramja

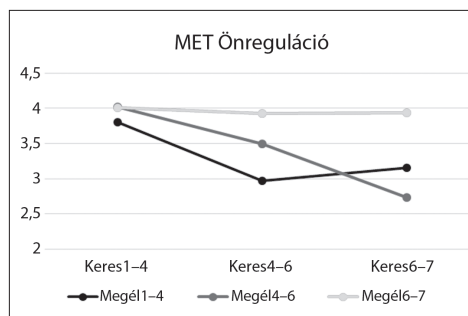
zók közti összefüggéseket. Jelen esetben nem volt szándékunkban egy olyan komplex modell feltárása, amely az összes teszt összes skálájának elméleti keretétül szolgál. Mindössze azt akartuk látni, hogy a sokféle változó közül melyek és milyen csoportosításban tartoznak szorosabban össze. Technikailag az is gondot okoz az FA-nál, hogy változóink közül többen lineárisan összefüggnek (pl. a KUV Transzcendencia Elfogadása és Szimbolikus Értelmezés dimenziója az S, O, E, R skálák súlyozott összege, vagy az Aspirációs mutató Asp_E és Asp_I különbsége), ami a multikollinearitás fellépését vonja maga után. Szóba jöhetett volna, hogy kihagyjuk az elemzésekből ezeket a képzett változókat, ezzel viszont csorbítottuk volna az eredmények teljesértékűségét, egyben el kellett volna köteleznünk magunkat valamely elmélet (pl. KUV esetében a 4-skálás rendszer vagy a kétdimenziós modell) mellett, ami ismét nem volt szándékunkban.

Az FA-nál megengedőbb a főkomponens-analízis (FKA), itt viszont az okoz gondot, hogy az eredmény erősen függ a forgatásra kiválasztott főkomponensek számától, illetve a forgatás típusától. Egyébként FKA-kat is elvégezve az az eredmény hasonlított legjobban a VHKL eredményére, amelyben FKA elsődleges kiszűrése után 5 főkomponensen alkalmaztunk Direkt oblimin ferde forgatást.⁵

A varianciaanalízisek eredményei

A rangkorrelációs elemzések csak monoton típusú kapcsolatokat mérnek (többnyi-

re lineáris trendeket tükrözve), ezért ezek kiegészítéseként övezetesítettük az Értelme Megélése és az Értelme Keresése Skálát 3–3 övezetre bontva őket. Két szempontos VA-val a nemlineáris, illetve az interakciós hatásokat kerestük a többi változót függő változónak tekintve. Mindkét skálát 7-fokú tételeik átlagával mérve a következő három övezetet hoztuk létre: 1–4 (átlag alatti), 4–6 (átlagosnál kis/közepes mértékben nagyobb), 6–7 (igen magas)⁶. Ezeket az övezeteket a kapott alminták kellő nagysága (hogy mind legalább 25 fős legyen) és szakmai értelmessége inspirálta.

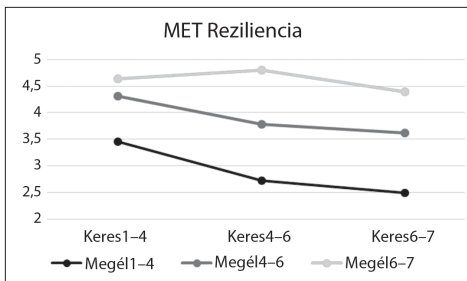
3. ábra. Az értelemmegélés és értelemkeresés komplex hatása az önregulációra

MET esetében az Önreguláció és a Reziliencia esetében kaptunk szignifikáns interakciós hatást. Előbbi esetében az interakció (Johansen-próbával $\chi^2(4) = 13,301$, $p = 0,010$) abból fakadt, hogy az önreguláció az értelemmegélés igen magas (6–7) szintjén az értelemkeresés minden övezetében egyformán magas szinten van, az értelemmegélés egyéb

⁵ 1. faktor: Életcél, Globális Jólét, Értelme Megélése, AVhat, *Savoring*, Reziliencia, Asp_I; 2. faktor: Transzcendencia-, Vallásosság, KUV_S-, KUV_E, KUV_O-, KUV_R; 3. faktor: Asp_E, AspMutató-, Asp_Eg, Értelme keresése; 4. faktor: Szimbolikus Értelmezés; 5. faktor: AnyaSzor, ApaSzor, ApaElk, AnyaElk. A változónév után '2' jelet tettünk, ha a faktorsúly negatív volt.

⁶ Az egyértelmű besorolás érdekében a „4–6” övezet valójában „4,01–6,00”, a „6–7” pedig „6,01–7,00” övezetként volt a VA elemzésekben definiálva.

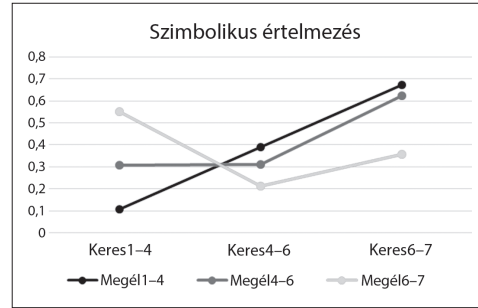
sintjein azonban ez csak az átlagosnál alacsonyabb (1–4) keresési szint mellett figyelhető meg (ld. 3. ábra). A Reziliencia esetében az interakció (Johansen-próbával $\chi^2(4) = 10,227, p = 0,037$) abból fakadt, hogy a Reziliencia az értelemmegélés igen magas (6–7) szintjén az értelemkeresés minden övezetében magas (4 feletti) szinten van, az értelemmegélés egyéb szintjein azonban a keresési szint növekedésével érezhetően csökken (ld. 4. ábra).

4. ábra. Az értelemmegélés és értelemkeresés komplex hatása a rezilienciára

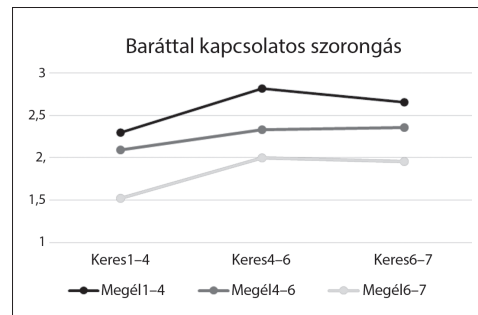
A PCBS-H tesztben egyedül a Szimbolikus Értelmezés esetében kaptunk szignifikáns interakciós hatást. Itt az interakció (VA-ban $F(4; 495) = 2,696, p = 0,030$) abból fakadt, hogy a szimbolikus értelmzés szintje átlagosnál nagyobb (4–7) keresési szint esetén nem függött az értelemmegélés szintjétől. Alacsonyabb (1–4) keresési szint mellett azonban erős pozitív kapcsolatot figyelhettünk meg: az értelemmegélés magas szintje esetén a Szimbolikus Értelmezés is igen magas, alacsony értelemmegélés esetén azonban igen alacsony (ld. 5. ábra).

Az ECR-RS kötődésteztet illetően a Barát Szorongás változó esetén kaptunk figyelemre méltó nemlineáris hatást az értelemkereséssel (VA-ban $F(2; 495) = 3,365, p = 0,035$). A 6. ábrán látható nemlineáris hatás abból fakadt, hogy a baráttal kapso-

5. ábra. Az értelemmegélés és értelemkeresés komplex hatása a szimbolikus értelmezésre

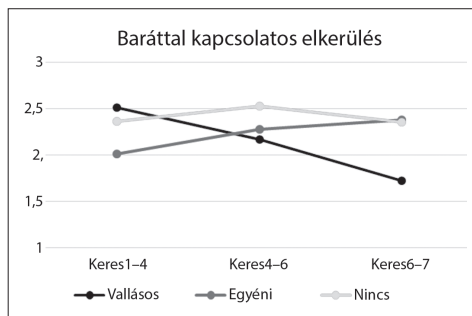
latos szorongás szintje az értelemkeresés alacsony (1–4) és kis mértékben magas (4–6) szintje között észrevehetően megnő (Games–Howell-féle páronkénti összehasonlítással $T12(3; 302) = 3,95, p < 0,05$), ezután azonban már nem változik semmilyen irányban ($T23(3; 163) = 0,44, p > 0,50$).

6. ábra. Az értelemmegélés és értelemkeresés komplex hatása az ECR-RS kötődésteztet baráttal kapcsolatos szorongás skálájára

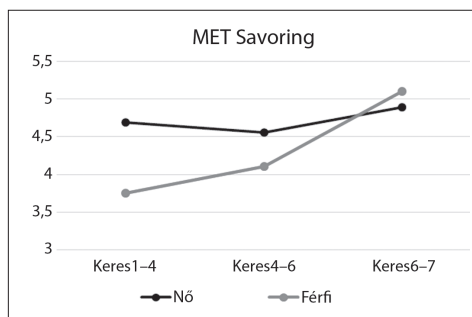
Ezután két szempontos VA-ban az értelemkeresés szempontjához a vallásosság (vallásos, egyéni módon vallásos, nem vallásos) szempontját társítottuk, a függő változók ugyanazok maradtak, mint eddig. E modellben mindössze az ECR-RS baráttal Kapcsolatos Elkerülés Skálája esetében kaptunk szignifikáns interakciós hatást (Johansen-próbával $\chi^2(4) = 10,842, p = 0,028$), amely

abból fakadt, hogy a baráttal kapcsolatos elkerülés szintje az értelemkeresés mértékének növekedése mellett a vallásos személyek esetén észrevehetően csökken, a maguk módján vallásosak csoportjában kis mértékben megnő, a nem vallásosak esetében pedig szinte változatlan marad (ld. 7. ábra).

7. ábra. Az értelemkeresés és a vallásosság komplex hatása az ECR-RS kötődéseszt Baráttal Kapcsolatos Elkerülés Skálájára

Végül a két szempontos VA-ban az értelemkeresés szemponthoz a nem szempontját is társítottuk, ugyanazon függő változók alkalmazásával. Itt csak a MET *Savoring* Alskálája esetében kaptunk szignifikáns interakciót (VA-ban $F(2; 489) = 5,816$, $p = 0,003$). Ez abból eredt, hogy a *Savoring* szintje a nők esetében az értelemkeresés mértékének változásától függetlenül

8. ábra. Az értelemkeresés és a nem komplex hatása a MET *Savoring* skálájára

magas, míg a férfiak esetében a *Savoring* szint az értelemkeresés mértékének növekedésével együtt emelkedik (ld. 8. ábra).

MEGBESZÉLÉS

Vizsgálatunk fő célja az volt, hogy hozzájáruljunk az élet értelme és keresése konstrukum mérésére kidolgozott Élet Értelme Kérdőív (MLQ-H; Martos és Konkoly Thege, 2012) magyar adaptációjának validálásához újabb változók vizsgálatba való bevonásával, valamint az értelem konstrukumai és más jellemzők közötti kapcsolatok feltárásával. E cél érdekében tanulmányunkban az értelem megélésének és keresésének az aspirációkkal, a vallás iránti attitűdökkel, a kötődéssel és a mentális egészséggel való viszonyát vizsgáltuk.

Feltételeztük, hogy az élet értelmének megélése erős pozitív kapcsolatban áll az intrinzik aspirációkkal, a transzcendencia elfogadásával, a fontos személyekhez való biztonságos kötődéssel és a mentális egészség különböző mutatóival. Az élet értelmességének keresésével kapcsolatosan azt feltételeztük, hogy gyenge pozitív kapcsolatban van az intrinzik aspirációkkal, gyenge negatív kapcsolatban áll a mentális egészség egyes mutatóival, a transzcendencia elfogadásával és a fontos személyekhez való biztonságos kötődéssel viszont nincs összefüggésben.

Elsőként rangkorrelációkkal és a változók hierarchikus klaszterelemzésével vizsgáltuk az Értelme Megélése és az Értelme Keresése Skála monoton (többnyire lineáris trendet tükröző) kapcsolatát a vizsgálatba bevont többi változóval. Az Értelme Megélése kapcsán több olyan magas rangkorrelációt is kaptunk, melyek jól kijelöl-

lik e skála helyét a hasonló mérőeszközök családjában. Az Értelme Megélése teljesen természetes módon az élet értelemmel telítettségének mértékét jelző Életcél Skálával mutatta a legszorosabb lineáris kapcsolatot ($rS = 0,745$, Pearson- $r = 0,762$), mely ugyanannak a pszichológiai konstruktnak a mérőeszköze (Konkolý Thege és Martos, 2006). Ez az összefüggés a mintánkban szignifikánsan erősebbnek bizonyult, mint amit Martos és Konkolý Thege (2012) az Élet Értelme Kérdőív adaptálásakor kimutatott ($r = 0,653$; a korrelációk Fisher-féle z -transzformációs összehasonlításával $z = 3,274$, $p = 0,001$), ami az Értelme Megélése Skála tartalmi validitását erősíti.

Szoros pozitív kapcsolatot találtunk az értelemmegélés, valamint a mentális egészséget mérő MET több alszkálája (leginkább a Globális Jóllét: $rS = 0,600$ és a Reziliencia: $rS = 0,556$) között, ami összhangban van Martos és Konkolý Thege (2012), illetve más kutatások (Konkolý Thege és mtsai, 2008; Pan és mtsai, 2008) eredményeivel. A vizsgálatunkban kapott érezhetően magasabb korrelációk azt jelzik, hogy a MET más teszteknel pontosabban tudja azonosítani az értelemmegélés és a mentális egészség fő pillérei közötti kapcsolatot jellegét.

Az Értelme Megélése, Életcél, Globális Jóllét, Reziliencia Skálák szoros összetartozását mutatja a VHKL segítségével feltárt struktúra (ld. *I. ábra* alsó része). E változók terének egydimenziós jellegét támasztja alá továbbá az is, hogy FKA-t végezve velük, az első főkomponens az összvariancia 76%-át magyarázza. E főkomponens által képviselt közös konstruktnak a mentális egészség lehet, ami a MET Alkotó-végrehajtó szociális és individuális hatékonyság skálájával is erős, 0,615-ös korrelációban volt. A frankli koncepció szerint az egyén önmagán túlmu-

tató céljai az élet jelentésseliségének megtapasztalását szavatolják és ezzel egyidejűleg – elősegítve a növekedés és a belső integráció folyamatait – a mentális egészségre is jótékony hatást gyakorolnak (Kömlösi és mtsai, 2006; Martos és mtsai, 2006).

Eredményeink alapján elmondhatjuk, hogy az értelemmegélés a mentális egészség minden mutatójának pozitív előrejelzője: az élet értelmességét megtapasztaló személyek nagyobb mértékű jólléttel rendelkeznek életük érzelmi, pszichológiai, szociális és spirituális területein, reziliensebbek, eredményesebben dolgozzák fel pozitív érzelmeiket, leleményesség, énhatékonyság érzése, társas mobilizálás képessége és szociális alkotóképesség jellemzi őket. Következésképp az értelmesség megélését alapvetően mentális egészségmutatóknak tekinthetjük.

Az Értelme Megélése Skála és a többi változó között gyengébb, de még mindig értelmezhető korrelációkat tapasztalunk. Adataink – korábbi kutatásoknak is megfelelően (ld. Konkolý Thege és Martos, 2006; Martos és mtsai, 2006; Martos, 2010; Martos és Konkolý Thege, 2012) - támogatják az értelemmegélés és az intrinzik aspirációk kapcsolatára vonatkozó feltételezést, miszerint az élet értelmének megélése pozitív kapcsolatban áll az intrinzik aspirációkkal ($rS = 0,305$; $p < 0,01$).

Új változóink tekintetében az értelemmegélés várákozásainknak megfelelően az egyéni hit több mutatójával, legerősebben a transzcendencia bevonásával ($rS = 0,288$) pozitív kapcsolatban áll, ami szintén erősíti a korábbi vizsgálatok (pl. Fry, 2000; Krok, 2014) által feltárt összefüggést.

Az Értelme Megélése és a kötődéstereszt Elkerülés és Szorongás Skálái között kapott negatív kapcsolatok várákozásainknak és a szakirodalomnak megfelelően (Martos és mtsai, 2006; Martos, 2010; Zhang és mtsai,

2018) igazolják a kötődés minőségének az értelemmegélésben játszott pozitív előrejelző szerepét.

Az értelemmegélés és a mentális egészségben szintén jelentős szerepet játszó aspirációk, spiritualitás és kötődés közti, fentebb részletezett pozitív kapcsolatok minden valószínűség szerint az értelemmegélés mentális egészség mutató jellegének köszönhetőek.

Az értelemkeresés és a vizsgált változók között kevésbé egyértelmű összefüggéseket találtunk. Az értelemkeresés Martos és Konkoly Thege (2012) eredményeivel összhangban leginkább a motivációs változókkal volt összefüggésben. Az intrinzik ($rS = 0,281$) és az extrinzik ($rS = 0,278$) aspirációkkal is szignifikáns, de gyenge pozitív kapcsolatot találtunk, amely a keresés háttérben álló aspecifikus motivációs feszültség jele lehet. A VHKL eredménye is rávilágított arra, hogy az értelemkeresés az aspirációkkal alkot hasonló konstruktumot (vö. *1. ábra*).

Az értelemkeresés és a fontos személyekhez való kötődés kapcsolatára vonatkozó feltételezésünk részben igazolódott. A két konstruktum egymástól függetlennek bizonyult, bár az anyával és a baráttal kapcsolatos szorongás tekintetében kimutatható volt egy szignifikáns, de szakmailag igen gyenge összefüggés ($rS = 0,119$; $rS = 0,113$; $p < 0,01$, ill. $p < 0,05$).

Az értelemkeresés a mentális egészséggel gyenge kapcsolatot mutatott, összhangban más kutatásokkal (pl. Martos és Konkoly Thege, 2012), amelyek az értelemkereséssel együttjáró alacsonyabb mentális jóllétet találtak. Várakozásainknak megfelelően az értelemkeresés a transzcendencia elfogadásától függetlennek bizonyult.

Az értelemkereséssel kapcsolatos korrelációs eredményeink alapján elmondható, hogy az értelemkeresés háttérben komp-

lex indítékrendszer lehet, amelynek egyaránt vannak pozitív (magas Asp_I, Asp_Eg, *Savoring*) és negatív (magas anyával és baráttal kapcsolatos szorongás, alacsony önreguláció és reziliencia) komponensei. A feltárt összefüggések a keresés kettős arcát igazolták: egyszerre lehet szorongás forrása és a fejlődés lehetőségét magában hordozó pozitív tényező.

Az értelemkonstruktumok komplex összefüggéseinek feltárása érdekében két szempontos VA-val nemlineáris, illetve interakciós hatásokat kerestünk az övezet-sített értelemmegélés és -keresés skálák segítségével. Elemzéseink az Önreguláció, a Reziliencia és a Szimbolikus Értelmezés Skála, valamint az ECR-RS Baráttal Kapcsolatos Szorongás Skálája esetében mutatnak rá szignifikáns interakciós hatásra.

Cohen és Cairns (2012) az értelemkeresés moderáló hatásáról számolt be az értelemmegélés boldogságszinttel és szubjektív jólléttel való pozitív kapcsolatát illetően (idézi Taubman-Ben-Ari, 2014), Steger és munkatársai (2011) pedig az értelemmegélés meghatározó erejét mutatták ki az életteli való elégedettség tekintetében értelemkereső személyeknél. Vizsgálatunk – megerősítve az értelemmegélés pozitív jellegét – részletesebb összefüggésekre világít rá: az értelemmegélés magas szintje egyfajta szigetelő hatással bír a mentális jóllét mutatói közül a reziliencia és az önreguláció esetében az értelemkeresés negatív hatásával szemben, az értelemkeresés mértékétől függetlenül.

Figyelemre méltó eredménynek tekintjük, hogy a szimbolikus értelmezés szintje az értelemkeresés magasabb szintje mellett az értelemmegélés mértékétől független, viszont kisebb mértékű értelemkeresés mellett az értelemmegélés már erős pozitív befolyásoló erővel bír. Ezen összefüggéssel kapcsolatban

mindössze egyetlen korábbi kutatási eredményre leltünk, amely a szimbolikus értelmezés értelemkereséssel való pozitív kapcsolatát mutatta ki (Martos és mtsai, 2010).

Eredményünk reflektál az értelemkereséssel és a szimbolikus értelmezéssel együttjáró személyiségjellemzők és viselkedési módok hasonlóságára. Az értelemkereséshez kapcsolódó aspecifikus motivációs feszültség a célok iránti fokozottabb figyelemben és az új lehetőségek keresésében tükröződhet. Az értelemkeresés pozitív kapcsolatban áll a *Big Five* nyitottságdimenziójával, amelyet a világra való kíváncsiság, az élmények, tapasztalatok szerzésére való nyitottság jellemez (Martos és Konkoly Thege, 2012). A szimbolikus értelmezés szintén pozitív összefüggést mutat a nyitottsággal, valamint a barátságossággal (Martos és mtsai, 2009), a morális kompetenciával és az empátiával (Urbán, 2012). Barrett és Roesch (2009) szignifikáns kapcsolatot talált a kereső vallásosság és a *Big Five* nyitottságdimenziója között.

A szimbolikus értelmezés attitűdje előrejelző értékkel bír az identitásfejlődés tekintetében (Urbán, 2012), hiszen a szimbolikus értelmezés lényege éppen abban rejlik, hogy az egyén elszakad a vallásos tartalmak szó szerinti értelmezésétől, megkeresi ezek szimbolikus, adott kor, helyzet- és egyénspecifikus jelentését, értelmét (Robu, 2013). Eredményünk rávilágít az értelemkeresés szimbolikus értelmezésre gyakorolt pozitív hatására, illetve az értelemmegélés ezen összefüggésben játszott másodlagos szerepére.

A baráttal kapcsolatos szorongás tekintetében az értelemkeresés alacsony és kis mértékben magas szintjei esetében megnövekedett szorongásszintet találtunk. Ennek háttérében feltételezhetően az áll, hogy a feszültséggel és az átmenetileg vagy még meg nem szilárdult cél- és értékorientá-

cióval járó értelemkeresés kihat az egyén környezetével való viszonyára, amely az interperszonális kapcsolatok labilitásában nyilvánulhat meg.

A fenti elemzések kiegészítéseként kerestük az értelemkeresés nemlineáris és komplex interakciós összefüggését is a többi változóval két szempontos VA alkalmazásával, ahol az egyik szempont az övezetesített értelemkeresés, a másik szempont pedig a vallásosság, illetve a nem volt. Ezen elemzések során mindössze az ECR-RS Baráttal Kapcsolatos Elkerülés Skálája, illetve a MET *Savoring* Skálája esetében kaptunk szignifikáns interakciós hatást. Az értelemkeresés mértékének növekedése mellett a baráttal kapcsolatos elkerülés mértéke vallásos személyek esetében észrevehetően csökken, amely vallásos közösségekben a támogató társas kapcsolatokon keresztül kifejtett lelkijóllét-védő hatására (Kézdy, 2006, idézi Robu, 2013) utal, kiküszöbölve az értelemkeresés mentális egészségre gyakorolt negatív hatását. A *savoringszint* és a nem kapcsolatára vonatkozóan Szondy és munkatársai (2014) szintén azt mutatták ki, hogy a nők e skálán kapott átlaga – ha nem is szignifikánsan, de – magasabb a férfiak átlagánál. Az értelemkeresés és a *savoring* kapcsolatát illetően nem találtunk más kutatási adatokra. Kapcsolatuk megértéséhez megvalósítandó célul tűzzük ki további vizsgálatok végrehajtását.

Összefoglalóul megállapíthatjuk, hogy az értelemmegélés alapvetően egy mentális egészség mutató, míg az értelemkeresés a mentális egészséggel gyenge kapcsolatot mutatva inkább a motivációs változókkal van értelmezhető összefüggésben. Mindamelllett a jelen vizsgálat eredményeinek általánosíthatóságával kapcsolatban érdemes figyelembe venni a minta nemi eloszlás szerinti kiegyenlítetlenségét.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerzők köszönetet mondanak a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet-

tudományi Karának, hogy a cikk megjelenését a 20643B800/2018 számú kutatói pályázat keretében támogatta. Köszönjük három névtelen bírálónknak is számos hasznos javaslatát.

SUMMARY

FURTHER RESULTS ON THE HUNGARIAN VERSION OF THE MEANING OF LIFE QUESTIONNAIRE

Background and aims: This study explores how the meaning in life and the search for meaning interact with aspirations, religious attitudes, attachment and mental health as positive predictors of well-being. By assessing this complex connection system, the study sought to contribute to the validity of the Hungarian version of the Meaning of Life Questionnaire (MLQ-H).

Method: Participants (506 subjects) answered the Meaning in Life Questionnaire (Martos & Konkolý Thege, 2012), the Purpose in Life Test (Konkolý-Thege & Martos, 2006), the short version of Aspiration Index (Martos et al., 2006) and Post-Critical Belief Scale (Martos et al., 2009), the Experiences in Close Relationships – Relationship Structures (Jantek & Vargha, 2016) and Mental Wellbeing Test (Oláh et al., 2018). By using correlation analyses, hierarchical cluster analysis and ANOVA the linear and nonlinear interaction of the meaning in life and the search for meaning with the variables above were revealed.

Results: Meaning in life is a positive predictor of all indicators of mental health, it is in a significant positive relationship with intrinsic aspirations, inclusion of transcendence and attachment scales. The search for meaning is in a weak significant positive relationship with Resilience, Self-Regulation and *Savoring* scales, extrinsic and intrinsic aspirations and with the anxiety toward mother and friend.

Discussion: Meaning in life is basically a mental health indicator, while search for meaning is rather related to motivational variables.

Keywords: Meaning of Life Questionnaire, life goals, Post-Critical Belief Scale, attachment, Mental Wellbeing Test

IRODALOM

- BARNI, D., KNAFO, A., BEN-ARIEH, A., HAJ-YAHIA, M. M. (2014): Parent–child value similarity across and within cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(6). 853–867.
- BARRETT, C. E., ROESCH, S. C. (2009): Evaluating the relationship between the five-factor model of personality and religious orientation. *Journal of Psychology and Christianity*, 28(3). 195–199.
- BATSON, C. D., STOCKS, E. L. (2004): Religion: Its core psychological functions. In Greenberg, J., Koole, S. L., Pyszczynski, T. (eds): *Handbook of Experimental Existential Psychology*. Guilford Press, New York. 141–155.

- BATSON, C. D., SCHOENRADE, P., VENTIS, W. L. (1993): *Religion and the individual: A social-psychological perspective*. Oxford University Press, New York.
- BLOCK, J., KREMEN, A. M. (1996): IQ and ego-resiliency: conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2). 349–361.
- BRASSAI, L., PIKÓ, B. (2010): Egzisztenciális/spirituális attitűdök jelentősége a serdülők egészségprevenzív és rizikómagatartásában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 65(4). 597–611.
- COHEN, K., CAIRNS, D. (2012): Is searching for meaning in life associated with reduced subjective well-being? Confirmation and possible moderators. *Journal of Happiness Studies*, 13(2). 313–331.
- CRUMBAUGH, J. C. MAHOLICK, L. T. (1964): An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. *Journal of Clinical Psychology*, 20(2). 200–207.
- DAS, A. K. (1998): Frankl and the realm of meaning. *Journal of Humanistic Education and Development*, 36(4). 199–211.
- DÖRING, A. K., MAKAROVA, E., HERZOG, W., BARDI, A. (2017): Parent–child value similarity in families with young children: The predictive power of prosocial educational goals. *British Journal of Psychology*, 108(4). 737–756.
- EMMONS, R. A. (2003). Personal goals, life meaning, and virtue: Wellsprings of a positive life. In Keyes, C. L. M., Haidt, J. (eds): *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived*. American Psychological Association, Washington. 105–128.
- EMMONS, R. A. (2005): Striving for the sacred: personal goals, life meaning, and religion. *Journal of Social Issues*, 61(4). 731–745.
- EMMONS, R. A., CRUMPLER, C. A. (2000): Gratitude as a human strength: Appraising the evidence. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1). 56–69.
- FRANKL, V. E. (1997): *Orvosi lélekgondozás. A logoterápia és az egzisztencia-analízis alapjai* (Jakabffy É., Jakabffy I. ford.). UR Kiadó, Budapest.
- FRANKL, V. E. (2005): *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben* (Molnár M., Schaffhauser F. ford.). Jel Kiadó, Budapest.
- FRY, P. S. (2000): Religious involvement, spirituality and personal meaning for life: Existential predictors of psychological wellbeing in community-residing and institutional care elders. *Aging Mental Health*, 4(4). 375–387.
- GRUSEC, J. E., GOODNOW, J. J., KUCZYNSKI, L. (2000): New directions in analyses of parenting contributions to children's acquisition of values. *Child Development*, 71(1). 205–211.
- HÁMORI, E., DANKHÁZINÉ HAJTMAN, E., URBÁN, S., MARTOS, T., KÉZDY, A., HORVÁTH-SZABÓ, K. (2016): A felnőtt kötődés új típusai? Eredmények a Kötődési Stílus Kérdőív (ASQ-H) magyar változatával. *Alkalmazott Pszichológia*, 16(3). 57–77.
- JANTEK, G., VARGHA, A. (2016): A felnőtt kötődés korszerű mérési lehetősége: A közvetlen kapcsolatok élményei – kapcsolati struktúrák (ECR-RS) kötődési kérdőív magyar adaptációja párkapcsolatban élő felnőtt személyeknél. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71(3). 447–470.
- KASSER, T., RYAN, M. R. (1996): Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(3). 280–287.

- KEYES, C. L. (2002): The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(2). 207–222.
- KEYES, C. L. (2007): Promoting and protecting mental health as flourishing: A complementary strategy for improving national mental health. *American Psychologist*, 62(2). 95–108.
- KOMLÓSI, A., RÓZSA, S., BÉRDI, M., MÓRICZ, É., HORVÁTH, D. (2006): Az Aspirációs Index hazai alkalmazásával szerzett tapasztalatok. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(2). 237–250.
- KONKOLÝ THEGE, B. (2007): Frankl logoterápia és egzisztenciaanalízise az egészségpszichológia kontextusában. *Pszichológia*, 27(3). 261–274.
- KONKOLÝ THEGE, B., MARTOS, T. (2006): Az Életcél Kérdőív magyar változatának jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7(3). 153–169.
- KONKOLÝ THEGE, B., MARTOS, T., SKRABSKI, Á., KOPP, M. (2008): A rövidített Stressz és Megküzdés Kérdőív élet értelmességét mérő alskálájának (BSCI-LM) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9(3). 243–261.
- KOOLE, S. L., MCCULLOUGH, M. E., KUHL, J., ROELOFSMA, P. H. (2010): Why religion's burdens are light: From religiosity to implicit self-regulation. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1). 95–107.
- KROK, D. (2014): Religious meaning system, religious coping, and eudaimonistic well-being – Direct and indirect relations. *Roczniki Psychologiczne (Annals of Psychology)*, 17(4). 665–682.
- MARTOS, T. (2010): *Életcélok és lelki egészség a magyar társadalomban*. Doktori értekezés. Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Budapest.
- MARTOS, T., KONKOLÝ THEGE, B. (2012): Aki keres, és aki talál – az élet értelmessége keresésének és megélésének mérése az Élet Értelme Kérdőív magyar változatával. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67(1). 125–149.
- MARTOS, T., SZABÓ, G., RÓZSA, S. (2006): Az Aspirációs Index rövidített változatának pszichometriai jellemzői hazai mintán. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7(3). 171–191.
- MARTOS, T., THEGE, B. K., STEGER, M. F. (2010): It's not only what you hold, it's how you hold it: Dimensions of religiosity and meaning in life. *Personality and Individual Differences*, 49(8). 863–868.
- MARTOS, T., KÉZDY, A., ROBU, M., URBÁN, SZ. HORVÁTH-SZABÓ, K. (2009): Újabb adatok a Kritika Utáni Vallásosság Skála alkalmazásához – Elmélet és módszertan. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 64(4). 643–669.
- MASCARO, N., ROSEN, D. H. (2005): Existential meaning's role in the enhancement of hope and prevention of depressive symptoms. *Journal of Personality*, 73(4). 985–1013.
- MCCULLOUGH, M. E., WILLOUGHBY, B. L. (2009): Religion, self-regulation, and self-control: Associations, explanations, and implications. *Psychological Bulletin*, 135(1). 69–93.
- MCCULLOUGH, M. E., EMMONS, R. A., TSANG, J. (2002): The grateful disposition: A conceptual and empirical topography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(1). 112–127.
- MELTON, A. M., SCHULENBERG, S. E. (2007): On the relationship between meaning in life and boredom proneness: Examining a logotherapy postulate. *Psychological Reports*, 101(3). 1016–1022.

- MOSQUEIRO, B. P., DA ROCHA, N. S., DE ALMEIDA FLECK, M. P. (2015): Intrinsic religiosity, resilience, quality of life, and suicide risk in depressed inpatients. *Journal of Affective Disorders*, 179. 128–133.
- OLÁH, A. (2005): *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény*. Trefort Kiadó, Budapest.
- OLÁH, A., NAGY H., MAGYARÓDI T., TÖRÖK R., VARGHA A. (2018): Egy új mentális egészséget mérő kérdőív, a MET kidolgozása. In Lippai E. (szerk.): *Változás az állandóságban. A Magyar Pszichológiai Társaság XXVII. Országos Tudományos Nagygyűlése, Kivonat-kötet*. Magyar Pszichológiai Társaság, Budapest. 80.
- PAN, J. Y., WONG, D. F. K., CHAN, C. L. W., JOUBERT, L. (2008): Meaning of life as a protective factor of positive affect in acculturation: A resilience framework and a cross-cultural comparison. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(6). 505–514.
- PARK, C. L. (2007): Religiousness/spirituality and health: A meaning systems perspective. *Journal of Behavioral Medicine*, 30(4). 319–328.
- PIEDMONT, R. L. (1999): Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the five-factor model. *Journal of Personality*, 67(6). 985–1013.
- PROCTOR, C., TWEED, R., MORRIS, D. (2016): The Rogerian fully functioning person: A positive psychology perspective. *Journal of Humanistic Psychology*, 56(5). 503–529.
- REISS, S. (2000): Why people turn to religion: A motivational analysis. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39(1). 47–52.
- ROBU, M. (2013): *Az istenreprezentáció kognitív szempontú vizsgálata*. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Debrecen.
- ROEST, A. M. C., DUBAS, J. S., GERRIS, J. R. M. (2009): Value transmission between fathers, mothers, and adolescent and emerging adult children: The role of the family climate. *Journal of Family Psychology*, 23(2). 146–155.
- RYAN, R. M., DECI, E. L. (2000): Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1). 68–78.
- RYAN, R. M., DECI, E. L. (2001): On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52. 141–166.
- SCHMUCK, P., KASSER, T., RYAN, R. M. (2000): Intrinsic and extrinsic goals: Their structure and relationship to well-being in German and US college students. *Social Indicators Research*, 50(2). 225–241.
- SILBERMAN, I. (2005): Religion as a meaning system: Implications for the new millennium. *Journal of Social Issues*, 61(4). 641–663.
- STEGER, M. F., FRAZIER, P., OISHI, S., KALER, M. (2006): The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1). 80–93.
- STEGER, M. F., OISHI, S., KESEBIR, S. (2011): Is a life without meaning satisfying? The moderating role of the search for meaning in satisfaction with life judgments. *Journal of Positive Psychology*, 6(3). 173–180.
- STEGER, M. F., KASHIDAN, T. B., SULLIVAN, B. A., LORENTZ, D. (2008): Understanding the search for meaning in life: personality, cognitive style, and the dynamic between seeking and experiencing meaning. *Journal of Personality*, 76(2). 199–228.

- SZONDY, M., MARTOS, T., SZABÓ-BARTHA, A., PÜNKÖSTY, M. (2014): A Rövidített Pozitív Élmények Feldolgozási Módjai Skála magyar változatának reliabilitás- és validitásvizsgálata. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3). 305–316.
- SZY, Á. (2015): Az egyén alapvető egzisztenciális krízisei: A színtelen Tazaki Cukuru és zarándokévei című regény elemzése az egzisztenciális pszichológia szemszögéből. *Psychologia Hungarica*, 3(1). 39–46.
- TAUBMAN–BEN-ARI, O. (2014): Well-being and personal growth in emerging motherhood: And what about meaning? In Batthyany, A., Russo-Netzer, P. (eds): *Meaning in positive and existential psychology*. Springer, New York. 415–434.
- URBÁN, SZ. (2012): *A vallásosság kötődéseméleti megközelítése*. Doktori disszertáció. Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája, Debrecen.
- VARGHA A. (2007): *Matematikai statisztika pszichológiai, nyelvészeti és biológiai alkalmazásokkal*. Pólya Kiadó. Budapest.
- WULFF, D. M. (1997): *Psychology of religion: Classic and contemporary views*. John Wiley & Sons, Oxford, England.
- ZHANG, H., SANG, Z., CHEN, C., ZHU, J., DENG, W. (2018): Need for meaning, meaning confusion, meaning anxiety, and meaning avoidance: Additional dimensions of meaning in life. *Journal of Happiness Studies*, 19(1). 191–212.

A *GOLDEN PROFILER OF PERSONALITY* (GPOP) MAGYAR VÁLTOZATÁNAK PSZICHOMETRIAI JELLEMZŐI¹

CZIBOR Andrea

PTE BTK Pszichológiai Intézet, Szociál- és Szervezetpszichológia Tanszék
czibor.andrea@pte.hu

SZATHMÁRI Edit

ELTE PPK Pszichológiai Intézet, Pszichológiai Doktori Iskola
szathmari.edit@ppk.elte.hu

SZABÓ Zsolt Péter

ELTE PPK Pszichológiai Intézet, Szociálpszichológia Tanszék
szabo.zsolt.peter@ppk.elte.hu

RESTÁS Péter

PTE BTK Pszichológia Intézet, Szociál- és Szervezetpszichológia Tanszék
restas.peter@pte.hu

KÁZMÉR-MAYER Szilvia

PTE BTK Pszichológia Intézet, Szociál- és Szervezetpszichológia Tanszék
szilviamayer91@gmail.com

BENTS, Richard

Future Systems Consulting Inc.
rbents@futuresystemsconsult.com

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: A jungi alapú személyiségmodell számos alkalmazott pszichológiai területen népszerű koncepció. Bár erőteljes az igény a jungi típusok mérhetővé tételére, magyarra adaptált, honosított, megfelelően bemért mérőeszköz tekintetében hiány mutatkozott mind a kutatás, mind a gyakorlati felhasználás területén. Vizsgálatunk célja a *Golden*

¹ A kutatás etikai engedélyének referencia száma: 2017/58, az engedélyt kiadta a Pszichológiai Kutatások Egyesült Etikai Bíráló Bizottsága

Profiler of Personality (GPOP), a jungi modellt és a *Big Five*-konceptiót ötvöző személyiségmérő-eszköz magyar mintán mutatkozó érvényességének és megbízhatóságának ellenőrzése volt.

Módszer: Két vizsgálatot végeztünk el. Elsőként elemeztük az eddig magyar munkavállalói mintán összegyűlt GPOP eredményeket a skálák megbízhatósága ($n = 5376$) és a teszt–reteszt reliabilitás ($n = 98$) szempontjai szerint. Ezt követően további személyiség-kérdőívek (HEXACO, Rövid Sötét Triád Kérdőív) kíséretében vettük fel a GPOP-ot, ugyancsak munkavállalói mintán ($n = 213$), a kérdőív érvényességének vizsgálata céljából.

Eredmények: Eredményeink azt mutatják, hogy a GPOP skáláinak megbízhatósága magas, a teszt–reteszt reliabilitás is megfelelő mértékű. Az egyéb személyiség-kérdőívekkel való összevetés az elméletileg is várható, illetve korábbi vizsgálati eredményekkel összhangban lévő összefüggéseket igazolta.

Következtetések: A *Golden Profiler of Personality* magyar változata megbízható és érvényes mérőeszköznek bizonyult.

Kulcsszavak: Golden Profiler of Personality, GPOP, jungi alapú személyiségmodell, HEXACO modell, sötét triád

BEVEZETÉS

Tanulmányunk célja, hogy összegezzük a *Golden Profiler of Personality* (GPOP) (Golden és Ringenbach, 2005, Golden, 2010) magyar változatával szerzett eddigi tapasztalatokat. Kutatásunkban a mérőeszköz magyar mintán mutatkozó érvényességét és megbízhatóságát teszteljük, illetve megvitatjuk a kérdőív lehetséges felhasználási lehetőségeit.

A *Golden Profiler of Personality* háttérben álló koncepció két fő személyiségpszichológiai modellre épít, ezek bizonyos mértékű integrációjára törekszik. Az egyik Carl Gustav Jung elmélete a lélektani típusokról (Jung, 1921/2010), a másik pedig az ötfaktoros (ún. *Big Five*) koncepció (Costa és McCrae, 1992). Az így létrejött modell ötvözni igyekszik a jungi elmélet mélységét és komplexitását a vonásméletek praktikus szemléletével és tágabb közönség számára is érthető koncepcióival. Golden (2010), a mérőeszköz kidolgozó-

ja a *Golden Profiler of Personality* kifejezetten fejlesztési célokra szánta, és a pszichológia számos alkalmazott területén (pl. szervezetfejlesztés, coaching, vezetőfejlesztés, konfliktusmenedzsment, csapatépítés, karriertervezés, kapcsolati tanácsadás) hatékonyan felhasználhatónak véli.

Carl Gustav Jung személyiségmodellje

Carl Gustav Jung személyiségmodellje elméletének azon része, amelyet a legszélesebb körben használnak különféle alkalmazott pszichológiai területeken (Arnau és mtsai, 2000; Thompson és Arnau, 1998). A személyiség típusok elméletét gyakran alkalmazzák például egyéni-, pár-, illetve családterápiában, karrier-tanácsadásban, az oktatási és tanulási stílusok összehangolása során, illetve szervezetpszichológiai kontextusban, például csapatépítés, a munkatársak közötti hatékony együttműködés meg-
alapozásának területén (Thompson és Arnau, 1998).

A lélektani típusok elméletének és az erre épülő módszertanoknak több jellemzője is hozzájárul ahhoz, hogy a modell jelentős népszerűsége tett szert különböző alkalmazott területeken (Erős és Jobbágy, 2001; McCaulley, 1990). Először is, a jungi modell a személyiség normáltartományának leírását tűzi ki célul és nem a pszichopatológiás tartomány feltárására vállalkozik. A másik szempont a jungi tipológián alapuló mérőeszközök felhasználóinak tapasztalata, akik nagy arányban számolnak be arról, hogy a modell koncepciói jól érthetőek, jól használhatóak és értékes, valid információkat szolgáltatnak számukra. Harmadrészt, a jungi koncepció a különböző típusok egyenlő értékét, az egyes típusok erősségeit hangsúlyozza. Ez a jellemzője hozzájárul ahhoz, hogy mind önismereti, mind fejlesztési kontextusban jól használható legyen. A jungi modell értéksemlegessége abból az alapvetésből is adódik, amely szerint a személyiségtípusokban mutatkozó különbségek nemtől, társadalmi helyzettől, kulturális háttértől függetlenek (Mirnics, 2006).

Jung *Lélektani típusok* (1921/2010) című könyvében fejti ki részletesen személyiség-tipológiáját. Típusában megkülönböztet általános beállítottsági típusokat vagy preferenciatípusokat, illetve funkciótipusokat. Az első kategóriába az extra- és introverziót, míg a másodikba a gondolkodás–érzés, illetve érzékelés–intuíció funkciópárokat sorolja (Jung, 1921/1994; Mirnics, 2006; Süle, 2017).

Az extravertió és introverzió az érdeklődési, libidóáramlási irányok tekintetében különbözik egymástól; a preferenciatípus a tárgyhoz, külvilághoz való viszony alapjául szolgál (Jung, 1921/1994). Míg az extravertált típus tájékozódásának alapját a külső tények, tárgyak, objektív adottságok

adják, addig az introvertált típus szubjektív szűrőjén át szemléli a világot, a külvilág nyomán létrejött benyomások, leképeződések szolgálnak referenciapontként számára (Mirnics, 2006). Míg az extravertáltak a külvilágból gyűjtik energiáikat, az introvertáltak számára saját belső világuk a pszichikus energia forrása.

A funkciótipusok arról adnak információt, hogy az egyén milyen módon tájékozódik az őt körülvevő világban, illetve miképpen alkalmazkodik ahhoz (Jung, 1921/1994). Jung személyiségelméletében négy pszichés funkciótipust különböztet meg, amelyek – álláspontja szerint – az általános beállítottsági típusokkal együtt értelmezhetőek. Az első funkciópár a gondolkodás, illetve érzés funkciói. Míg a gondolkodó típusnál az egyén cselekvéseit, ítéletalkotását intellektuálisan átgondolt érvek, személytelen logika, ok-okozati összefüggések irányítják, addig az érző típus döntései, cselekedetei háttérben az emocionális faktorok vannak túlsúlyban: az adott kimenetek vonzósága, másokra gyakorolt hatása erősen meghatározza választásait. A másik funkciópár az érzékelés, illetve intuíció funkciói. Míg az előbbi típus információgyűjtését, észlelését az érzéketes, kézzelfogható tapasztalatok, tények uralják, és különös figyelmet szentel a részleteknek, addig az utóbbi típus egyfajta szemlélő, tágabb kontextusban igyekszik megragadni a világot, az összefüggések, a fizikai tapasztalatokon túlmutató jellemzők feltárására törekszik (Mirnics, 2006; Erős és Jobbágy, 2001). Jung a preferenciatípusok és funkciótipusok kombinációjából vezette le az általa azonosított nyolc személyiségtípust. (Erős és Jobbágy, 2001)

Bár Jung (1994) a természetes preferenciákat gyakran egymással ellentétes attitűd-, illetve funkciópárokként mutatta be,

azt is hangsúlyozta, hogy ezek a preferenciák nem mindig tiszták, egyértelműek. Továbbá, kiemelte elméletében (Jung 1921/1994; Arnau és mtsai, 2000), hogy a preferált funkciók súlya, dinamikája változhat az élet, az individualizációs folyamat során (pl. a kevéssé fejlett funkciók fejlődhetnek, erősödhetnek). További fontos szempont, hogy az egyes típushoz kötődő jellegzetességek, viselkedésminták megjelenése erősen függ mind a környezeti konstellációtól (Süle, 2017), mind az egyén szabad választásától (Erős és Jobbágy, 2001). Vagyis a természetes lélektani típusból fakadó tulajdonságok manifesztálódásának külső feltételek vagy a személy választásai kedvezhetnek, de ugyanakkor gátló módon is hathatnak azokra. Ebből adódóan, a jungi dimenziók mérésére szolgáló eszközök is helyet kell, hogy adjanak a funkciók és attitűdök differenciáltabb mérésének, a „szunnyadó” tendenciák feltárásának, ahelyett, hogy egyszerűen csak típusokba sorolnák felhasználóikat (Arnau és mtsai, 2000).

A jungi típusban alkalmazott pszichológiai területeken népszerű, gyakran használt modell; tudományos, kutatási szempontból azonban számos kritika érte. Az első és leggyakrabban említett aggály, hogy a jungi koncepciót nem támasztja alá kellő mennyiségű, tudományos igényű empirikus vizsgálat (Larsen és mtsai, 2017). A kritikai észrevételek másik köre a jungi modell típusjellegéből adódik. Többben (Ewen és Ewen, 2014; Larsen és mtsai, 2017) felvetik, hogy míg a személyiségjellemzők (pl. extravertió) normál populációban jellemzően normál eloszlást mutatnak, a jungi típusban az egyes dimenziók tekintetében bimodális eloszlást (pl. extravertált, ill. introvertált típusok) feltételez. Egy vonásjellegű változó típusokba „kényszerítése” pedig egyértelműen torzításokhoz, az

adott vonás középső értékeit mutató egyének nem megbízható besorolásához vezet.

Ehhez a jellemzőhöz kapcsolódik az a felvetés is, hogy a jungi típusban – más típusalapú személyiségmodellekhez hasonlóan – az egyes kategóriák közötti különbségekre koncentrálnak, az egy kategórián (típuson) belüli egyéni különbségeket azonban nem hangsúlyozza. A kritikai észrevételek (Casement, 2001) emellett azt is kiemelik, hogy a Jung modelljében használt fogalmak gyakran nehezen érthetőek, könnyen félreérthetők: az Érzés funkciót például gyakran összemossák az egyén saját érzelmeivel való kapcsolatával, illetve érzelmességének mértékével. Összességében elmondható, hogy a felvetések nagy része a jungi koncepció empirikus megalapozottságát és tesztelését hiányolja, illetve a típuselmélet gyengeségeire hívja fel a figyelmet.

A jungi modellen alapuló mérőeszközök

A jungi személyiségmodell számos kutatót inspirált arra, hogy olyan mérőeszközt, személyiségvizsgáló módszert hozzon létre, amellyel vizsgálhatóvá tehető a Jung által meghatározott lélektani típusok. Ilyen eszközök például a *Singer–Loomis Type Deployment Inventory* (Singer és mtsai, 1996), a *Grey–Wheelwright Jungian Type Survey* (Wheelwright és mtsai, 1964), a *Personal Preferences Self-Description Questionnaire* (Thompson, 1996), a *Myers Briggs Típus Indikátor* (MBTI, Myers és Myers, 1995), illetve a *Golden Profiler of Personality* (GPOP, Golden és Ringenbach 2005). A különböző mérőeszközök jellemzőivel kapcsolatban elmondható, hogy viszonylag kevés kutatási eredmény áll rendelkezésre, és számos kutató kétségeit fogalmazza meg a mérőeszközök megbízhatóságával

és érvényességével kapcsolatban. (pl. Carlson, 1989; McCaulley, 1991; Merenda, 1991). A következőkben a legismertebb, leggyakrabban használt jungi alapú mérőeszközt, az MBTI-t, illetve a kutatásunk középpontjában álló GPOP-modellt mutatjuk be.

Myers–Briggs Típus Indikátor (MBTI)

A Myers–Briggs Típus Indikátor a legszélesebb körben használt, jungi modellen nyugvó mérőeszköz (Arnau és mtsai, 2000), amelyet Katherine Cook Briggs és lánya, Isabel Briggs Myers alkottak meg, alapul véve Jung személyiségelméletét (Myers és Myers, 1995). Az MBTI-t szerzői személyiségtipológiai modellként definiálják, amelynek célja a kitöltők lélektani típusának azonosítása. (Briggs és Myers, 1976) Az MBTI a jungi attitűdökön (Extraverzió (*Extraversion*, E) – Introverzió (*Introversion*, I) és funkciókon (Érzékelés (*Sensing*, S) – Intuíció (*INtuition*, N) illetve Gondolkodás (*Thinking*, T) – Érzés (*Feeling*, F)) túl egy további skála, az ún. életstílus mérésére vállalkozik (Erős és Jobbágy, 2001; Briggs és Myers, 1976). Az életstílus tekintetében két lehetséges preferenciát különít el: a Megítélést (*Judgement*, J) és az Észlelést (*Perception*, P). E koncepció szerint a megítélő típus képviselői számára a külvilághoz való viszonyulásban fontos a tervezés, a pontos keretek megteremtése, a gyors, hatékony döntéshozatal. Az észlelő típus számára ezzel szemben nagyobb értéket képvisel a spontaneitás, nyitottság, rugal-

masság, az új információk, ingerek keresése (Briggs és Myers, 1976) Az így kialakuló négy preferencia (1. ábra) kombinációja adja a 16 lehetséges típust, amelyek közül a személyhez legközelebb álló típus kiválasztása az MBTI célja (Mészáros, 2006).

A mérőeszköz többféle változatban elérhető: létezik kényszerválasztásos és skálázást alkalmazó kérdőíve, illetve olyan változata is, amelyben állításokat, illetve képeket tartalmazó kártyák közül választhatnak a teszt felhasználói (Erős és Bents, 2006) A napjainkban leggyakrabban használt formája, az ún. M változat 93 itemből áll.

A kérdőív megbízhatóságát és érvényességét illetően számos kritika merült fel (pl. Hunsley és mtsai, 2003; Pittenger, 1993, 2005), amelyek összefüggésben lehetnek azzal a ténnyel is, hogy a mérőeszköz készítői nem pszichológusok voltak. Emellett az eszköz fejlesztése nem a klasszikus, pszichológiában használatos tesztfejlesztési módszerek mentén zajlott. Egy számos reliabilitás- és validitásvizsgálatot összegző, több mint húsz éve zajlott metaanalízis (Harvey, 1996) arra a következtetésre jutott, hogy az MBTI a hagyományos pszichometriai elvárásoknak megfelelően működik.

Több kutatás azonban ezzel ellentétes konklúzióval zárult. Elsőként, az MBTI faktorszerkezetével, illetve a faktorok megbízhatóságával kapcsolatos eredmények vehetnek fel kétségeket. Az MBTI négyfaktoros szerkezetét ugyanis sem a feltáró, sem a megerősítő faktorelemzések nem igazolják egyértelműen (Bess és mtsai, 2003). A mérőeszköz teszt-reteszt reliabilitása is megkérdőjeleződött az empirikus vizsgálatok fényében. Egy kutatás (McCarley és Clarskadon, 1983) például arra a következtetésre jutott, hogy az első mérést 5 hét múlva követő újramérés során a kitöltők 50%-ánál

Extraverzió	E	energia	I	Introverzió
Érzékelés	S	észlelés	N	Intuíció
Gondolkodás	T	döntés	F	Érzés
Megítélés	J	életstílus	P	Észlelés

1. ábra. Preferenciadimenziók az MBTI-modellben (Erős és Jobbágy, 2001: 4)

az első mérés eredményétől eltérő személyiségtípust azonosítottak.

Az MBTI validitásával kapcsolatos vizsgálatok nagy része a típuskategóriák szakmaválasztással, szakmai preferenciákkal, illetve vezetői pozícióval való együtt járását tárgyalja (pl. Gardner és Martinko, 1996). E kutatások azonban jellemzően az MBTI-típusok különböző pozíciókban való százalékos megoszlását mutatják be, és nélkülözik a mélyebb statisztikai elemzéseket. Egy áttekintő tanulmány (Hunsley és mtsai, 2003) arra hívja fel a figyelmet, hogy ez idáig az MBTI prediktív, illetve inkrementális validitásával kapcsolatban sem születtek megalapozott vizsgálatok. Így korlátozott a kép arról, hogy az MBTI-adatok vajon mennyire képesek előre jelezni bizonyos jövőbeli kimeneteket (pl. szakmaválasztást, munkával való elégedettséget), illetve, hogy a hasonló előrejelzésekben lehet-e az MBTI-nek a tradicionális személyiségvizsgáló eljárásokon túlmutató, hozzáadott értéke.

Az MBTI-vel kapcsolatban felmerült további kritika a teszt kiértékelésében is jelenlevő dichotóm típusokra vonatkozik: jelesül, hogy a módszer egyik vagy másik típusba sorolja az egyéneket, és nem ad lehetőséget differenciáltabb szemléletre, vagyis arra, hogy egy-egyén különböző attitűdök és funkciók tekintetében mutatkozó állapotát párhuzamosan monitorozza (Arnau és mtsai, 2000). A lélektani típusokba sorolás, ahogyan korábban a jungi modell kritikáinál is említettük, jellemző torzításokhoz vezet. Előfordulhat, hogy olyan egyének, akik egy-egy skálán elért pontszámaikban csak néhány pontnyi különbséget mutatnak, eltérő típuscímkét kapnak (Larsen és mtsai, 2017) Metzner és munkatársai (1981) szerint a funkcionális tipológiában rejlő rigid dichotomizálás magának a modellnek

a növekedési, fejlődési lehetőségeit is korlátok közé szorítja.

Az MBTI ismertsége és népszerűsége napjainkban is vitathatatlan, évente több millióan töltik ki a kérdőívet (Bess és mtsai, 2003). Sokrétű felhasználásának egyik oka az lehet, hogy kiértékelése és értelmezése egyszerű, azok számára is jól használható, akik nem rendelkeznek mélyreható személyiség-lélektani ismeretekkel, így szervezeti környezetbe, fejlesztő programokba is praktikusán adaptálható. A felhasználás módjára vonatkozóan a szakirodalomban viszonylagos konszenzust találunk arra nézve, hogy az MBTI nem alkalmas kiválasztási vagy karrierreleváns döntések megalapozására, de jól használható csapátépítési, karriertervezési vagy akár tanácsadási területeken (Larsen és mtsai, 2017).

Golden Profiler of Personality (GPOP)

A *Golden Profiler of Personality* (Golden, 2010) a jungi személyiségmodellt és az ötfaktoros (*Big Five*) modellek ötvözésére törekvő mérőeszköz. Az MBTI-ben is szereplő négy dimenzió mellé (amelyek ún. globális skálaként jelennek meg a GPOP-ban) egy ötödik globális skálát rendel a modell, amely a Feszültség–Nyugalom elnevezést kapta. E skála a stresszorokra adott válasz egyéni mintázatainak mérésére szolgál, és az ötfaktoros modell Érzelmi Stabilitás, illetve Neuroticitás Skálaival rokon (Golden és Ringenbach, 2005; Golden, 2010).

A GPOP magyar változata egy 126 tételből álló kérdőív, amelynél az itemek jelentős része munkahelyi, illetve szabadidős tevékenységekhez kötődik. Az első 68 tétel egy-egy megkezdett mondat befejezését kéri a kitöltőtől, amelyhez két válaszváltozatot ajánl fel, s e változatokkal való egyetér-

tését jelölheti az egyén egy 7 fokú szemantikus differenciálskálán. Például: Szívesebben beszélgetek

elméletekről.						tényekről.
3	2	1	0	1	2	3

A kérdőív második részében 58 melléknév-pár 7 fokú szemantikus differenciálskálán való megítélésére nyílik lehetőség. Például:

érzelmeit felvállaló						tárgyilagos.
3	2	1	0	1	2	3

A GPOP magyar változatában a skálaértékek kiszámítása (az angol és német verzióhoz hasonlóan) 105 item alapján történik. Az ezen felül a kérdőívben szereplő állítások az adott kulturális kontextushoz illeszkednek és a kérdőív továbbfejlesztését szolgálják.

A GPOP kérdőív magyar változatának pszichometriai jellemzőihez kapcsolóan eddig nem álltak rendelkezésre publikált adatok. Jelen vizsgálat e hiányt igyekszik pótolni. GPOP kérdőív német változatának pszichometriai jellemzőit Golden és munkatársai vizsgálták (Golden és mtsai, 2004). A több mint 2500 fős német munkavállalói mintán felvett adatok azt mutatják, hogy a kérdőív globális skáláinak megbízhatósága megfelelő (Cronbach-alfa: 0,82–0,9). A teszt–reteszt reliabilitás értékei is megfelelőnek bizonyultak (Spearman korrelációk együttható: ,88–,94). A validitással kapcsolatos eredményeket *A jungi dimenziók és az ötfaktoros (Big Five) modell összefüggései* című részben mutatjuk be.

A kérdőív angol változatának reliabilitását egy közel 5000 amerikai munkavállalóból álló mintán vizsgálta Golden és Ringenbach (2005). A globális skálák megbízhatósága magasnak bizonyult (Cronbach-alfa: 0,82–

0,93), és az oldalskálák többségének reliabilitása is megfelelő mondható. A 46 oldalskála közül 40 skála esetén a Cronbach-alfa-érték 0,7 feletti, 6 skála megbízhatósága gyengébb, itt az értékek 0,50 és 0,69 közöttiek. A teszt–reteszt reliabilitásértékei is kifejezetten magasak voltak. (A tíz globális skálából kilenc esetében 0,90 feletti értéket mutatott a Spearman-féle korrelációs együttható.) A feltáró és a megerősítő faktorelemzés, illetve a különböző személyiség-kérdőívvel végzett validitásvizsgálat is a GPOP érvényességét erősítette meg (Golden, 2010).

A GPOP-mérőeszköz pszichometriai jellemzőinek független vizsgálatáról nem találtunk publikált adatokat. A mérőeszközzel kapcsolatban főként német nyelvterületről, szervezetfejlesztési, menedzsment-támogatási területről találkozhatunk tapasztalatokkal. Berndt (2010) könyvében említi, hogy a testzentrale.de adatai alapján a GPOP globális skáláinak belső konzisztenciája megfelelő. Összefoglalásában világos, tömör, jól érthető mérőeszközként mutatja be a GPOP-ot, amely tanácsadási, coachingfolyamatokban képes az egyéni fejlődést támogatni. Eck, Jöri és Vogt (2007, 2015) a GPOP modellt, mint az MBTI továbbfejlesztett verzióját mutatja be, amely a típusanak, illetve globális és oldalskálák útján megvalósuló differenciált mérés előnyeit egyesíti.

Magyar mintán szerzett tapasztalatok jungi alapú mérőeszközökkel

Magyarországon a jungi koncepción nyugvó mérőeszközök közül főként az MBTI-hez kapcsolódóan vannak kutatási tapasztalatok. A nyolcvanas évektől kezdődően több hazai szakmai műhelyben is készültek fordítások az MBTI-hez, és ezeket több vizsgálatban is felhasználták. Lövey (1992)

vállalati vezetőket vizsgált az MBTI magyar változatával, Jobbágy és Takács (1997) pedig középiskolai tanulók, főiskolai hallgatók, pedagógusok és álláskeresőik körében használták az MBTI-t. Egy közelmúltbeli kutatásban (Hofmeister-Tóth és mtsai, 2016) vállalkozók vezetési stílusát és piaci-orientációját vetették össze az MBTI által azonosított személyiségjellemzőikkel. A kutatásokkal párhuzamosan az MBTI-t szervezetfejlesztési, vállalati képzési területen, illetve a felsőoktatásban is használni kezdték hazánkban az 1980-as évektől kezdődően (Erős és Jobbágy, 2001).

A jelentős hazai érdeklődés ellenére az MBTI magyar honosítására, validálására tett kísérletek nem vezettek eredményre. Mivel az MBTI jogtulajdonosa (Consulting Psychology Press, CPP) nem támogatja a mérőeszköz magyar honosítását, így jogtisztá magyar MBTI kérdőív máig nem áll rendelkezésre (Erős és Jobbágy, 2001). Az igény egy jogtisztá, magyar környezetben is validált, differenciált mérésre alkalmas jungi alapú mérőeszközre régóta jelen van hazánkban, mind alkalmazott, mind akadémiai területeken. A *Golden Profiler of Personality* egy ígéretes alternatíva lehet e hiány feloldására.

A jungi dimenziók összefüggései demográfiai faktorokkal

A következőkben röviden áttekintjük azokat a kutatási eredményeket, amely az MBTI-dimenziók és két demográfiai jellegű változó, a nem és az életkor kapcsolatára vonatkoznak. Az MBTI dimenziók tekintetében elméletileg nem várható nemi különbség (Myers és Myers, 1995). Az empirikus kutatások eredményei azt mutatják, hogy rendre egyetlen dimenzió tekintetében

mutatkozik különbség a férfi és a női kitöltők pontszámai között, ez pedig a Döntés dimenziója: a férfiak jellemzően magasabb pontszámokat mutatnak a Gondolkodás (T), a nők pedig az Érzés (F) lélektani funkciók terén (Quenk, 2009; Sorenson és mtsai, 1995). Több szerző (pl. Quenk, 2009) szerint e különbség magyarázatában nagy szerepet kaphatnak a társas, társadalmi elvárások és nemi szerepek.

Az MBTI-dimenziók és az életkor kapcsolatára vonatkozóan kevés empirikus adat áll rendelkezésre, és ezek a források sem mutatnak konzisztens képet. Míg létezik olyan álláspont, amely szerint az MBTI dimenziókon elért pontszámok nincsenek kapcsolatban a kitöltő életkorával (Quenk, 2009), egyes vizsgálatok találtak kapcsolatot a kor és az MBTI-pontszámok között. Furnham és Moutafi (2012) kutatása az MBTI E–I illetve J–P tengelye és az életkor között talált kapcsolatot. Az Extraverzió és a Megítélés Skálákon elért pontszám gyenge pozitív, az Introverzió és Észlelés Skálákon elért pontszám pedig gyenge negatív korrelációt mutatott az életkorral.

A jungi dimenziók összefüggései más személyiségjellemzőkkel

A következőkben olyan kutatásokat tekintünk át, amelyek a jungi dimenziók és egyéb személyiségjellemzők együtt járását kutatták. Áttekintésünk célja, hogy támpontokat kaphassunk a GPOP validitásvizsgálata során várható összefüggésekhez.

A jungi dimenziók és az ötfaktoros (Big Five) modell összefüggései

A jungi modellben megjelenő személyiség-dimenziók és más személyiségjellemzők kapcsolatának feltárása számos vizsgálat

irányult. Ezek jelentős része az ötfaktoros modell és a jungi illetve Myers–Briggs-i vonások együtt járását kutatta.

Furnham és Moutafi (2012) összefoglalásukban rávilágítanak, hogy számos vizsgálat (Furnham, 1996a, 1996b; MacDonald és Mtsai, 1994; McCrae és Costa, 1989; Moutafi és Mtsai, 2003; Myers és McCaulley, 1985; id. Furnham és Moutafi, 2012) eredménye szerint átfedés mutatkozik az MBTI-dimenziók és a *Big Five*-faktorok között, a különböző vizsgálatok azonban eltérő erősségű együtt járásokat igazolnak. A NEO-PI Extraverzió Skálája az MBTI Extraverzió Skálájával pozitív, Introverzió Skálájával negatív kapcsolatot mutat ($|,58| < r < |,74|$). A Nyitottság (NEO-PI) faktor az MBTI Érzékelés Skálájával negatív, Intuíció Skálájával pozitív irányú korrelációt mutat ($|,52| < r < |,72|$). A Lelkiismeretesség (NEO-PI) faktor a kutatások eredményei szerint a Megítélés (MBTI) dimenzióval mutat pozitív, az Észlelés dimenzióval pedig negatív kapcsolatot. ($|,41| < r < |,62|$); míg a NEO-PI Barát-

ságosság faktora és a Gondolkodás (MBTI) dimenzióval negatív, az Érzés (MBTI) dimenzióval pedig pozitív irányban függ össze ($|,28| < r < |,60|$).

Golden (2010) a GPOP és az ötfaktoros személyiségmodell kapcsolatára vonatkozóan ugyanezeket az összefüggéseket predikálja, azzal a kiegészítéssel, hogy a GPOP ötödik skálája (Feszült–Nyugodt), konceptuálisan feltehetően kapcsolatban áll a *Big Five*-modellek Érzelmi stabilitás/Neuroticitás dimenziójával. Golden és munkatársai (2004) a német nyelvű GPOP kérdőív validitásának vizsgálata során két másik mérőszóval együtt vették fel a GPOP-ot. A BIP (*Business-Focused Inventory of Personality*, Hossiep és Paschen, 2003) Érzelmi stabilitás, Teherbírás és Magabiztosság Skálái a várakozásoknak megfelelően közepes erősségű, illetve erős kapcsolatot mutattak a GPOP Stressz Skálájával (Feszült–Nyugodt). A GPOP-skálák *Big Five*-dimenziókkal való együttjárásait a NEO-PI-R kérdőív segítségével tesztelték. Az összefüggéseket az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat. Big Five dimenziók és GPOP globális skálák együttjárásai

(Jelmagyarázat: E = extravertált, I = introvertált, S = érzékelő, N = intuitív, T = gondolkodó, F = érző, J = megítélő, P = észlelő. A táblázatban közölt korrelációk mindegyike $p < 0,01$ szinten szignifikáns) (Golden és Mtsai, 2004: 85)

	GPOP									
	Energiaforrás		Észlelés		Döntéshozatal		Életstílus		Stressz	
	E	I	S	N	T	F	J	P	A	G
NEO-PI-R										
Extraverzió	,84	-,65	–	–	–	–	–	–	-,35	,61
Lelkiismeretesség	–	–	,40	-,29	,34	-,35	,63	-,59	–	–
Neuroticizmus	–	–	–	–	–	–	–	–	,77	-,72
Nyitottság	–	–	-,68	,74	-,42	,55	-,50	,59	–	–
Barátságosság	–	–	–	–	-,55	–	–	–	–	–

*A jungi dimenziók és a sötét vonások
(sötét triád) összefüggései*

Kevés olyan vizsgálatról tudunk, amely a jungi dimenziók és diszfunkcionális jellemzők, illetve személyiségzavarok kapcsolatát igyekeztek volna feltárni. Vizsgálatunkban egy olyan konstruktum (az ún. sötét triád) jungi dimenziókkal való kapcsolatát szerettük volna feltérképezni, amelyet napjainkban széles körű tudományos érdeklődés övez. A személyiség sötét triádja (Bereczkei és Czibor, 2018; Paulhus és Williams, 2002; Jones és Paulhus, 2014) három, társas szempontból averzív személyiségvonást – a machiavellizmust, a szubklinikai narcizmust és a szubklinikai pszichopátiát – foglalja közös modellbe. A sötét vonások, miközben több közös jellemzőt (pl. érzelmi hidegség, énközpontúság, rosszindulat,

barátságosság alacsony szintje) is mutatnak (Furnham, Richards és Paulhus, 2013; Jones és Figueredo, 2013; Jones és Paulhus, 2011), számos egyedi, sajátos korrelátummal bírnak. A machiavellizmus központi eleme a manipulációs képesség és törekvés, a praktikus, racionális, érzelemmentes problémamegoldás és a nagyfokú viselkedéses rugalmasság (Bereczkei, 2015, 2016). A szubklinikai narcizmushoz leginkább a felsőbbrendűség érzése, és a mások figyelmé és csodálata iránti igény kapcsolódik (Paulhus és Williams, 2002). A szubklinikai pszichopátia leginkább a sekélyes érzelmi étellel, az erkölcsi értékek, társadalmi normák figyelmen kívül hagyásával, impulzivitással és a büntudat csökkent mértékével mutat kapcsolatot (Furnham és mtsai, 2013). A sötét triád és a jungi dimenziók kapcsolata

2. táblázat. Az MBTI-skálák és személyiségzavarok (CATI *Personality Disorder Scales*) összefüggései Segal (2001) vizsgálatában

(Jelmagyarázat: E = extravertált, I = introvertált, S = érzékelő, N = intuitív, T = gondolkodó,

F = érző, J = megítélő, P = észlelő; * $p < ,05$, ** $p < ,01$) (A táblázat forrása: Segal, 2001)

Személyiségzavarok	MBTI dimenziók			
	E–I	S–N	T–F	J–P
Antiszociális	-,09	,22**	-,27**	,27**
Elkerülő	,54**	-,05	-,09	,02
Borderline	,04	,27**	,04	,14**
Dependens	,17**	,07	,08	,03
Depresszív	,19**	,07	-,17**	-,03
Hisztrionikus	-,29**	,09	,17**	,02
Narcisztikus	,02	,13	-,10	-,08
Kényszeres	,27**	-,13	-,22**	-,26**
Paranoid	,26**	,03	-,27**	,03
Passzív-agresszív	,14*	,14*	-,10	,18**
Szadisztikus	-,04	,16*	-,28**	,19**
Önsorsrontó	,17**	,18**	-,11	,08
Szkizoid	,26**	-,08	-,27**	-,01
Szkizotip	,33**	,21**	-,27**	,19**

tát vizsgáló kutatást nem találtunk, azonban a triád egyes elemeivel kapcsolatban vannak kutatási eredmények.

A machiavellizmus kapcsán Elson (1989) arra jutott, hogy az MBTI-dimenziók tekintetében egyedül a T–F tengely esetén van különbség a machiavellizmus-pontszámok között: az Érző típusú személyek alacsonyabb machiavellizmus-értékeket mutatnak, mint a Gondolkodó típusúak. Boozer, Forte és Harris (2005) kutatása is hasonló konklúzióra jutott: az MBTI-dimenziók közül csak a T–F mutatott kapcsolatot a machiavellizmussal.

Segal (2001) kutatása a személyiségzavarok és az MBTI-dimenziók kapcsolatát vizsgálta. Az általa kapott összefüggéseket a 2. táblázat mutatja be. Az eredményekből látható, hogy az MBTI-skálák mutatnak korrelációkat egyes személyiségzavarokkal, ám ezek az összefüggések jellemzően gyengék vagy legfeljebb közepes erősségűek. A sötét triád elemeivel leginkább rokon két vonás tekintetében eltérő képet láthatunk: míg a narcisztikus személyiségzavar egyik MBTI-dimenzióval sem mutatott kapcsolatot, addig a sötét triád pszichopátiadimenziójával rokon antiszociális személyiségzavar mértéke összefüggött mind az S–N, mind a T–F, mind pedig a J–P dimenziókkal, mindhárommal gyenge együtt járást mutatva.

1. VIZSGÁLAT: A KÉRDŐÍV FAKTORSTRUKTÚRÁJÁNAK ÉS MEGBÍZHATÓSÁGÁNAK VIZSGÁLATA

A vizsgálat célja

Első vizsgálatunk célja az volt, hogy elemezzük a GPOP magyar változatának megbízhatóságát. Szerettünk volna képet kapni

a kérdőív faktorszerkezetéről, illetve az egyes skálák belső konzisztenciájáról. Emellett fontosnak tartottuk tesztelni a kérdőív ismétléses reliabilitását is. A megbízhatóság ellenőrzése mellett célunk volt az is, hogy a rendelkezésünkre álló nagy létszámú mintán megvizsgáljuk két demográfiai változó (a nem és az életkor) GPOP-skálákkal való összefüggését. E téren azt vártuk, hogy eredményeink korábbi – *A jungi dimenzió összefüggései demográfiai faktorokkal* című részben áttekintett – kutatások konklúziójához illeszkednek majd.

Módszer

A jelenlegi vizsgálatban a GPOP magyar nyelvű változatának kitöltéséből származó eredményeket elemeztük. A kitöltők jellemzően munkahelyi csoportos fejlesztési programok keretében találkoztak a kérdőívvel, leggyakrabban a programok előkészítésének részeként. Majd a programok során az angol nyelvű verzió fordításán alapuló visszajelzést kaptak a kérdőívek eredményéről és megismerhették annak elméleti hátterét. A felnőtt, magyar anyanyelvű résztvevők egyénileg, online formában töltötték ki a 126 íteemből álló kérdőívet. Az adatok 2006. október és 2018. január közötti időszakból származnak, összesen 5376 kitöltésből, 5282 különböző személytől. 2 személy három, 92 személy két alkalommal töltötte ki ezen időszak alatt a kérdőívet.

A kitöltők 50,2%-a férfi, 49,8%-a nő. A kitöltők átlagéletkora 36 év, a szórás 8,98 év. A legfiatalabb kitöltő 18, a legidősebb 88 éves volt a kitöltés időpontjában.

Eredmények és megvitatás

A GPOP kérdőív faktorstruktúrájának vizsgálata

Mivel a GPOP kérdőívvel kapcsolatban még nem volt magyar kutatási előzmény, így a kérdőív állításain feltáró faktorelemzést végeztünk el. Mivel a GPOP-állítások eloszlása többségében normálisnak volt tekinthető, így a *Maximum Likelihood* módszert választottuk Promax-rotációval. Az adatokat az SPSS program 22-es verziójával elemeztük. Az adatok faktoranalízisben való alkalmazhatóságát Bartlett-féle szfericitástesztrel, valamint Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) mutatóval vizsgáltuk. A feltáró faktorelemzés mindkét mutató alapján elvégezhető volt (KMO = ,95, Bartlett $\chi^2 < ,001$). A sajátértékek és a *screen plot* alapján öt faktort találtunk, mely a teljes szórás 33.21%-át magyarázza.

Az öt feltárt faktor megfelel a GPOP Amerikában és Németországban leírt struktúrájának: az első faktorba tölt 0,32-es érték fölött az Extraverzió–Introverzió 23 állításból 22 állítás, a második faktorba tölt a Gondolkodó–Érző 24 állításából 21 állítás, a harmadik faktorba tölt a Megítélő–Észlelő 23 állítása közül 21 állítás, a negyedik

faktorba tölt a Feszült–Nyugodt 16 állítása közül 13 állítás és az ötödik faktorba tölt az Érzékelő–Intuitív 19 állítása. Árnyalja a képet, hogy az Amerikában leírt faktorstruktúrához képest több állítás is keresztbe tölt, azaz nem vagy nem csak a saját faktorába tölt (összesen 11 ilyen állítás van a 105-ből), és bizonyos állítások nem töltenek egy faktorba sem (4 ilyen állítás van összesen). Az egyes faktorok közötti korrelációkat az *1. melléklet*ben található táblázat mutatja.

A GPOP-skálák belső konzisztenciája

A GPOP öt globális skálájába rendezhető 10 alskálájának belső konzisztenciavizsgálatát a Cronbach-alfa értékének kiszámolásával végeztük el. A kérdőív 126 itemjéből 105 tartozik valamelyik alskálához, mindegyik item kettőhöz. (A fennmaradó 21 item a kérdőív továbbfejlesztését segíti, ezek a jelen vizsgálathoz nem kapcsolódnak.) Az alskálák Cronbach-alfa-értékeit, és a hozzájuk tartozó kérdőívitemek számát a *3. táblázat* mutatja.

A kérdőív minden globális skálájára vonatkozóan kifejezetten magas Cronbach-alfa-értékeket kaptunk, a legalacsonyabb belső

3. táblázat. A GPOP alskáláinak Cronbach-alfa-értéke

<i>n</i> = 5376	Energiaforrás		Észlelés		Döntéshozatal		Életstílus		Stressz	
	Extravertált	Introvertált	Érzékelő	Intuitív	Gondolkodó	Érző	Megítélő	Észlelő	Feszült	Nyugodt
Cronbach-alfa	,93	,90	,84	,85	,84	,87	,89	,87	,86	,88
Kapcsolódó itemek száma	23	23	19	19	24	24	23	23	16	16

4. táblázat. A megismételt kitöltések között eltelt idő megoszlása a mintában

Megismételt kitöltés ideje	Elemzszám a mintában
Egy hónapon túl, de egy éven belül	27
1–3 éven belül	36
3–11 éven belül	35
Összesen	98

5. táblázat. A GPOP alskáláinak teszt–reteszt-korrelációi (N = 98; **p < 0,01)

	Energiaforrás		Észlelés		Döntéshozatal		Életstílus		Stressz	
	Extravertált	Introvertált	Érzékelő	Intuitív	Gondolkodó	Érző	Megtérlő	Észlelő	Feszült	Nyugodt
Teszt–reteszt-korrelációk (1hó+)	,85**	,79**	,73**	,85**	,77**	,81**	,81**	,80**	,71**	,61**

konzisztencia értékek az Észlelés globális skála Érzékelő Alskálájánál és a Döntéshozatal Globális Skála Gondolkodó Alskálájánál mutatkoztak, de ezek értéke is ,083 feletti, így a GPOP-skálák belső konzisztenciája teljesen megfelelőnek bizonyult.

Teszt–reteszt-vizsgálat

Azon felhasználók eredményeiből, akik többször is kitöltötték a kérdőívet, teszt–reteszt-korrelációs számítását végeztünk. Két alkalommal 92 fő, három alkalommal 2 fő töltötte ki a kérdőívet. Az utóbbiak kitöltéseit minden lehetséges módon párosítva végeztük el az alábbi számításokat.

A vizsgálatban szereplő valamennyi megismételt kitöltés között legalább egy hónap telt el. A kitöltések között eltelt átlagos idő 1097 nap volt, a legrövidebb idő 35 nap, a leghosszabb 3760 nap. Összesen 98 kitöltéspárra vonatkozóan készültek számítások. Az összehasonlított kérdőívek kitölté-

se között eltelt idő megoszlását a mintában a 4. táblázat mutatja:

A megismételt kitöltések során adódott alskála értékek összehasonlító vizsgálata nyomán az 5. táblázat teszt–reteszt-korreláció értékei rajzolódottak ki.

Az eredmények áttekintése nyomán látható, hogy a legalább egy hónap különbséggel kitöltött kérdőívek eredményei erősen összecsengenek. A legerősebb időbeli konzisztencia az Extravertáció és Intuíció globális skálák tekintetében, a leggyengébb pedig a Stressz-dimenzió két skálája, a Feszült és Nyugodt Globális Skálák tekintetében mutatkozott, amely adatok a Golden-féle (2010) koncepcióhoz jól illeszkednek.

GPOP pontszámok összefüggése demográfiai változókkal

A GPOP globális skáláinak összefüggését az életkorral és a nemmel az alábbi, 6. és 7. táblázatok mutatják. Látható, hogy szín-

te valamennyi skála mutat nagyon gyenge együttjárást az életkorral. Az Introvertált, Érzékelő, Érző, Megítélő Skálákon mutató pontszámok enyhe pozitív, az Extravertált, Intuitív, Gondolkodó, Észlelő és Feszült Skálákon mutató pontszámok enyhe negatív összefüggést mutatnak az életkorral. Ezek az összefüggések nincsenek igazán összhangban a korábban, az MBTI-modell kapcsán tárgyalt nemzetközi kutatási eredmények-

kel, amelyek szerint vagy nem várható ilyen összefüggés (Quenk, 2009), vagy csak az E–I és J–P Skálákon elért pontszám mutat gyenge korrelációt az életkorral (Furnham és Moutafi, 2012). A vizsgálatunkban talált korrelációk mértéke azonban arra egyértelműen rámutat, hogy minden egyes GPOP-skálán mutató pontszám (a Nyugodt Oldalskála kivételével) hasonlóan gyenge kapcsolatot mutat a kitöltő életkorával.

6. táblázat. A GPOP globális skáláinak együtt járása az életkorral (** $p < 0,01$; * $p < 0,05$)

$n = 5376$	Energiaforrás		Észlelés		Döntéshozatal		Életstílus		Stressz	
	Extravertált	Introvertált	Érzékelő	Intuitív	Gondolkodó	Érző	Megítélő	Észlelő	Feszült	Nyugodt
életkor	-,07**	,09**	,07**	-,05**	-,06**	,03*	,04**	-,06**	-,05**	,01

7. táblázat. A GPOP globális skáláin elért pontszámokban mutató nemi különbségek

$n = 5376$	Energiaforrás		Észlelés		Döntéshozatal		Életstílus		Stressz	
	Extravertált	Introvertált	Érzékelő	Intuitív	Gondolkodó	Érző	Megítélő	Észlelő	Feszült	Nyugodt
$M_{\text{nők}}$	,42	,20	,31	,26	,20	,39	,41	,20	,19	,40
$SD_{\text{nők}}$	,21	,15	,17	,17	,12	,17	,18	,14	,15	,19
$M_{\text{férfiak}}$	,39	,18	,31	,24	,31	,24	,41	,18	,14	,44
$SD_{\text{férfiak}}$	,21	,14	,16	,16	,14	,13	,17	,13	,12	,19
$t(df)$	-4,62 (5374)	-4,40 (5333)	,31 (5336)	-4,28 (5335)	30,76 (5249)	-38,25 (5082)	-,26 (5374)	-7,31 (5341)	-14,75 (5160)	8,22 (5374)
Sig,	< ,001	< ,001	,76	,001	< ,001	< ,001	,80	< ,001	< ,001	< ,001
Cohen-d	,14	,14	< ,001	,12	,84	,99	< ,001	,15	,37	,21

Több globális skálán elért pontszám tekintetében láthatunk nemi különbségeket. Az Extravertált, az Introvertált, az Intuitív, az Érző, az Észlelő és a Feszült Skálákon a nők, a Gondolkodó és Nyugodt Skálákon pedig a férfiak átlagpontszámai mutatkoztak magasabbnak. A Cohen-d-értékek azt mutatják, hogy ezek a nemi különbségek elsősorban a döntéshozatal területén számítanak jelentősnek: a férfiak magasabb értéket érnek el a Gondolkodó típusú döntéshozatalban, mint a nők; a nők pedig magasabb értéket érnek el az Érző típusú döntéshozatalban, mint a férfiak. Ezen eredmények egybecsengenek a korábban áttekintett, MBTI-vel végzett vizsgálatok eredményeivel. (Quenk, 2009; Sorenson és mtsai, 1995)

2. VIZSGÁLAT: A KÉRDŐÍV VALIDITÁSÁNAK VIZSGÁLATA

A vizsgálat célja

Második vizsgálatunkban a GPOP magyar változatának validitását igyekeztünk ellenőrizni. Ennek érdekében megvizsgáltuk, hogy a GPOP skálái vajon a konceptuálisan várható (*A jungi dimenziók összefüggései más személyiségjellemzőkkel* című fejezetben áttekintett) mértékű és irányú kapcsolatot mutatják-e más személyiség-kérdőívek megfelelő skáláival.

A GPOP mellett használt kérdőívek kiválasztása során igyekeztünk több szempontot figyelembe venni. A HEXACO-modellre azért esett a választásunk, mert magában foglalja az ötfaktoros modellek skáláit, amelyeknek – ahogy korábbi áttekintésünkből látható – a jungi skálákkal való várható együtt járására számos szakirodalmi

adat fellelhető. A sötét triád és jungi alapú modellek összefüggéseinek korábbi vizsgálatairól nem tudunk, de a sötét vonások elmélete és az eddigi kutatási tapasztalatok arra engednek következtetni, hogy várhatunk összefüggéseket a sötét triád és a GPOP egyes skálái között.

Módszer

Vizsgálatunkban 213 magyar munkavállaló (89 férfi és 124 nő) vett részt, akik mindannyian betöltötték 18. életévüket, és legalább fél éve jelenlegi munkahelyükön dolgoznak. A minta átlagos életkora 38,21 év volt ($SD = 11,94$). Munkahelyük szegmense változatosan alakult: 42%-uk a közszférában, 40%-uk versenyszférában, 4%-uk non-profit és 14%-uk egyéb területen dolgozott. A munkahely ágazatát tekintve ugyancsak színes képet mutatott a minta, a legnagyobb arányban a kereskedelem (22%), az oktatás (16%), a közigazgatás (8%) és az IT (6%) területek képviseltették magukat. A résztvevőket hozzáférhetőségi mintavétel útján toboroztuk, részvételük önkéntes volt, kompenzációban nem részesültek.

Eszközök

Arra kértük a résztvevőket, hogy töltsenek ki egy papíralapú kérdőívcsomagot, amelyben a GPOP-kérdőíven kívül szerepeltek más, személyiségre vonatkozó kérdőívek (HEXACO, SD3), munkahelyi attitűdökre vonatkozó kérdőívek, illetve rákérdeztünk a kitöltők néhány demográfiai jellemzőjére.

GPOP

A kérdőívcsomag a GPOP korábban már bemutatott, 126 ítemes változatát tartalmazta.

A személyiség sötét triádjának kérdőíve (Short Dark Triad (SD3), Jones és Paulhus,

2014, magyar változat: Czibor és mtsai, 2019; Szijjártó, Czibor és Bereczkei, 2016) Az SD3 három, társas szempontból nem kívánatos személyiségjellemző (a machiavellizmus, a szubklinikai nárcizmus és a szubklinikai pszichopátia) mérésére szolgáló kérdőív. A mérőeszköz kitöltői ötfokú Likert-skálán jelezheti 27 állítással való egyetértésüket; mindhárom vonás mérésére 9 item szolgál.

HEXACO hatfaktoros személyiség-kérdőív (HEXACO Personality Inventory Revised (HEXACO-PI-R), Ashton és Lee, 2010; magyar változat: De Raad és mtsai, 2018) A 100 ítemes HEXACO-PI-R Lee és Ashton (2016) hatfaktoros személyiségmodelljén alapul. A hat fődimenzió, amely a kérdőív által mérhető: Becsületesség/Alázatosság, Érzelmesség, Extraverzió, Barátságosság,

Tapasztalatokra való nyitottság. Mind a hat dimenzióon belül 4-4 alszála is elkülöníthető. A kérdőív kitöltői ötfokú Likert-skálán jelzik az egyes tételekkel való egyetértésüket; mind a hat fővonást 16 item reprezentálja. Vizsgálatunkban a HEXACO kérdőív öt (*Big Five*-vonásokkal rokon) dimenzióját használtunk fel. A Becsületesség/ Alázatosság Skála eredményeit nem elemeztük, mivel sem konceptuálisan, sem a korábbi kutatások fényében nem várhattunk összefüggést a HEXACO ezen skálájával.

Eredmények és megvitatás

A GPOP összefüggése a hatfaktoros (HEXACO) modellel

A GPOP skáláinak és a hatfaktoros modell főskáláinak összefüggését Pearson-féle korrelációs elemzéssel vizsgáltuk. Az eredményeket a 8. táblázat mutatja.

8. táblázat. A GPOP és a HEXACO főskáláinak összefüggései (*: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$)

	Cronbach alfa	Energiaforrás		Észlelés		Döntéshozatal		Életstílus		Stressz	
		Extravertált	Introvertált	Érzékelő	Intuitív	Gondolkodó	Érző	Megítélő	Észlelő	Feszült	Nyugodt
Érzelmesség	,79	-,08	,20**	,20**	-,13	-,45**	,47**	,09	-,04	,44**	-,37**
Extraverzió	,82	,66**	-,56**	-,10	,26**	,01	,19**	,19**	-,07	-,47**	,61**
Barátságosság	,76	-,14*	,01	-,08	-,12	-,19**	,01	,01	-,25**	-,25**	,15*
Lelkiismeretesség	,79	,17*	-,08	,31*	-,18**	-,07	,13	,67**	-,55**	-,15*	,28**
Nyitottság a tapasztalatokra	,76	,08	-,11	-,31**	,31**	-,08	,13	-,09	,02	-,24**	,21**

9. táblázat. A GPOP és az SD3 főskáláinak összefüggései (*: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$)

	Cronbach α	Energiaforrás		Észlelés		Döntéshozatal		Életstílus		Stressz	
		Extravertált	Introvertált	Érzékelő	Intuitív	Gondolkodó	Érző	Megítélő	Észlelő	Feszült	Nyugodt
Machiavellizmus	,79	,10	-,08	,01	,10	,32**	,19**	-,15*	,25**	,14*	-,01
Szubklinikai nárcizmus	,69	,45**	-,36**	-,23**	,40**	,32**	-,13	-,11	,29**	-,22**	,36**
Szubklinikai pszichopátia	,82	-,01	-,01	-,09	,15*	,41**	-,32**	-,27**	,40**	,12	-,07

A GPOP és HEXACO Skálák összefüggéseit vizsgálva látható, hogy azok jórészt a korábbi kutatási eredményekhez (Furnham és Moutafi, 2012) illetve Golden (2010) predikcióihoz illeszkedően alakulnak. A GPOP E–I faktorai (Energiaforrás) a HEXACO Extraverzió Skálájával, az S–N-tengely (Észlelés) a tapasztalatokra való nyitottsággal, a T–F-tengely (Döntéshozatal) az Érzelmesség dimenziójával, a J–P tengely (Életstílus) pedig a Lelkiismeretességgel mutatja a legerőteljesebb kapcsolatot. A Feszültség–Nyugalom dimenziója (Stressz) az Érzelmesség Skálán kívül az Extraverzió dimenzióval is közepes erősségű korrelációt mutatott.

Ez az eredmény magyarázható részben azzal, hogy a HEXACO-modell Extraverzió Skálája olyan alszkálákat is tartalmaz, mint a társas önértékelés, illetve a társas bátorság, amelyek az interperszonális helyzetekben megmutatózó magabiztosság,

illetve szorongás, aggodalmak mértékéről adnak információt, továbbá az élénkség, amely az optimizmus, pozitív érzelmekre való hajlam, aktivitás szintjével függ össze (Ashton és Lee, 2007).²

A GPOP összefüggése a sötéttriád-moddellel

A GPOP skáláinak a sötét triáddal való összefüggéseit Pearson-féle korrelációs elemzéssel vizsgáltuk. A 10. táblázat a különböző faktorok között mutatkozó korrelációs együtthatókat jeleníti meg.

Az összefüggések áttekintése nyomán jól látható, hogy a GPOP és az SD3 kérdőívek főskálái között mutatkozó összefüggések rendszerint gyengék, legfeljebb közepes erősségűek. Mindhárom sötét vonás a Gondolkodó típusú döntéshozatalhoz kapcsolódik pozitívan, a Machiavellizmus és a szubklinikai pszichopátia pedig negatív összefüggést mutat az Érző típus értéke-

² A GPOP-faktorok és a HEXACO-alskálák kapcsolata azért nem elemeztük részletesebben, mert a HEXACO-alskálák egy része igen alacsony megbízhatóságot mutatott.

ivel. Ezek az összefüggések a szubklinikai pszichopátia esetében a legerőteljesebbek.

Korábbi kutatási eredményekkel (pl. Paulhus és Williams, 2002; Furnham és mtsai, 2013) összhangban azt láthatjuk, hogy a sötét triád elemeire (különösen a machiavellizmusra és a szubklinikai pszichopátiára) jellemzőek a sokkal inkább érveken, személytelen logikán, költség-haszon elemzéseken, mintsem emocionális tényezőkön alapuló döntések. A machiavellizmus és a T-típusú döntéshozatal kapcsolata összhangban van Elson (1989), illetve Boozer és munkatársainak (2005) eredményeivel is. A pszichopátia és a T–F tengely összefüggése pedig Segal (2001) eredményeivel rokon, akinek vizsgálatában azonban nem mutatkozott összefüggés e tengely pontszámai és a nárcizmus mértéke között.

A másik GPOP-dimenzió, amely összekapcsolódik mindhárom sötét vonással, az a J–P-tengely: az Észlelő típusú, rugalmas, környezethez alkalmazkodó, újdonságokat kereső életstílus mindhárom vonással pozitív összefüggést mutat. Több vizsgálat is ehhez illeszkedően hangsúlyozza a sötét triád (és különösen a machiavellizmus) és a rugalmasság, környezethez való adaptív alkalmazkodás (Bereczkei, 2015; Czibor és Bereczkei, 2012; Jones és Paulhus, 2010), illetve az új élmények keresése (Emmons, 1987; McHoskey és mtsai, 1998; Zuckerman és mtsai, 1972) közötti összefüggéseket. Ez az összefüggés a machiavellizmusra vonatkozó korábbi kutatásokban (Elson, 1989; Boozer és mtsai, 2005) nem mutatkozott. Segal (2001) hasonló kapcsolatot talált a J–P-tengely és antiszociális személyiség-zavar között.

Megfigyelhető az is, hogy az E–I-tengely, illetve az S–N-tengely pontszámai csak a nárcizmus mértékével mutatnak kapcsolatot.³ A szubklinikai nárcizmus és az Extravertált dimenzió elért pontszámok együtt járásai abszolút összhangban vannak korábbi kutatási eredményekkel (Furnham és mtsai, 2013; Paulhus és Williams, 2002; Ong és mtsai, 2011). A nárcizmus és az Intuitív észlelés kapcsolata is jól magyarázható: a nárcizmussal együtt járó nagy, látványos ötletek, gyakran a külvilág számára impresszív, nagy ívű tervek prezentációjának a képességéhez (Spain és mtsai, 2014) alapot adhatnak az intuitív észlelésből fakadó jellegek.

A Feszültség–Nyugalom Skála a szubklinikai nárcizmus pontszámokkal mutatott összefüggést: a nárcizmus magasabb értékei alacsonyabb Feszültség- és magasabb Nyugalom-pontszámokkal jártak együtt. A Feszültség-pontszámoknak a machiavellizmussal mutatózó gyenge pozitív összefüggése magyarázható azokkal az ellentmondásos eredményekkel, amelyek a machiavellizmus és a neuroticitás, érzelmi kiegyensúlyozatlanság, szorongás összefüggéseinek vizsgálata során mutatkoznak (Czibor és mtsai, 2017). A szubklinikai pszichopátia Feszültség Skálával várható negatív és Nyugalom Skálával várható pozitív összefüggése (pl. Paulhus és Williams, 2002) azonban nem nyert igazolást.

A vizsgálat korlátai, kitekintés

Vizsgálatunk több olyan korlátot is magában hordoz, amelyeket a kapott eredmények értelmezésénél érdemes figyelembe venni. A kérdőív faktorstruktúrájának

³ Csupán nagyon gyenge pozitív összefüggés mutatkozik a szubklinikai pszichopátia és az Intuitív észlelés között.

és megbízhatóságának vizsgálata során a kérdőívvel korábbi, jellemzően fejlesztési kontextusban gyűjtött adatokra alapoztuk megállapításainkat. Ez a módszer nagy létszámú munkavállalói minta adatait tette hozzáférhetővé számunkra, azonban elemzéseink, vizsgálódásaink lehetséges körét némileg beszűkítette. Egyrészt, a mintára vonatkozó demográfiai adatok hozzáférhető köre meglehetősen szűk volt. Másrészt adott volt, hogy a kérdőív által gyűjtött és számolt skálaértékekkel tudtunk dolgozni, így nem volt mód a faktorelemzés eredményét beépíteni a skálaértékek újrakalkulálásába. Ez azért is jelentős korlát, mert a magyar mintán végzett feltáró faktorelemzés azt mutatta, hogy az eredeti öt faktor használata a kérdőív állításából nyerhető információ mennyiségét leszűkítette: az öt faktor csak alacsony százalékát magyarázta a teljes varianciának. Harmadrészt, a teszt–reteszt reliabilitás vizsgálata sem valósulhatott meg ideális módon: a kitöltések között eltelt idő ugyanis nagy különbségeket mutatott a hozzáférhető mintán.

A kérdőív validitásának vizsgálatához hozzáférhetőségi mintavételt alkalmaztunk, amely tényező a más mintákkal való összevetés lehetőségét jelentősen korlátozza. Emellett, a validitás vizsgálatára felhasznált HEXACO kérdőív alskáláinak egy része alacsony megbízhatóságot mutatott, így elemzéseinket csak a főskálák adataira tudtuk alapozni.

Jelen vizsgálatunk nem terjedt ki a GPOP konkurens és prediktív validitásának vizsgálatára. A jövőbeli kutatások izgalmas irányja lehetne a GPOP-skálák munkához kapcsolódó kimeneti változókkal (pl. munkahelyi bevélyással, elégedettséggel) való kapcsolatának differenciált, akár különböző munkaerőpiaci szegmensekre bontott vizsgálata.

KONKLÚZIÓK

Kutatásunk célja az volt, hogy megvizsgáljuk a *Golden Profiler of Personality* magyar változatának pszichometriai jellemzőit. Ennek érdekében egyrészt áttekintettük a kérdőívet az utóbbi tizenkét évben kitöltő, több mint ötezer magyar munkavállaló adatait, válaszait, (1. vizsgálat), másrészt kérdőíves adatgyűjtést végeztünk a GPOP-skálák más személyiségmodellekkel való kapcsolatának vizsgálatára (2. vizsgálat).

Az eredmények azt mutatták, hogy a GPOP faktorszerkezete az elméleti koncepciónak jórészt megfelel, skáláinak mind a belső konzisztenciája, mind teszt–reteszt reliabilitása magasnak, megfelelőnek tekinthető, a kérdőív megbízhatóan működik. A más személyiség-kérdőívvel való összevetés is olyan összefüggéseket hozott, amelyek jól illeszkednek a jungi, illetve GPOP-modell elméleti megfontolásaihoz, illetve korábbi vizsgálati eredményekhez. Úgy látjuk, hogy az MBTI-konceptióhoz képest újdonságként feltűnő ötödik (Stressz) dimenzió érdemi hozzájárulást jelent a modell használhatóságához, információt nyújtva a szorongás és a negatív érzelmek átélésére való hajlamoság mértékéről.

A *Golden Profiler of Personality* egy fejlesztési célokra kialakított mérőeszköz, amely visszajelzést adhat a kitöltő egyén személyiségjellemzőiről, preferenciáiról, motivátorairól, erősségeiről és a fejlesztés preferenciáihoz illeszkedő irányairól (Golden, 2010). Mind egyéni, mind csoport-, illetve szervezeti szintű felmérésre, fejlesztésre alkalmas lehet, mivel amellett, hogy mélyítheti az egyén önismeretét, mások (pl. kollégák, családtagok, kliensek) viselkedésének, motivátorainak megértését, a különbözőségek felé való nyitottságot, elfogadást

is facilitálhatja. E lehetőségekből adódóan a MBTI-, illetve a GPOP-modellt és eszközöket gyakran használják munkahelyi csapatépítés, konfliktuskezelési, illetve kommunikációs hatékonyságfejlesztést célzó szervezeti programok során (Briggs Myers, 1998; Coe, 1992; Golden, 2010).

A GPOP-modell további előnye, hogy az ötödik globális skála (Stressz) beemelésével egy napjainkban kiemelten aktuális kérdéstről, a stresszhelyzetekkel kapcsolatos egyéni érzékenységről, egyéni válaszmintázatokról is képes információval szolgálni. Így például munkahelyi egészségfejlesztő programok, illetve coachingfolyamatok megátmogatója is lehet. Azáltal, hogy a globális skálák mellett alskálákkal is dolgozik,

a felhasználóról kialakuló kép és a neki adható visszajelzés jóval differenciáltabb lehet, mint a klasszikus MBTI-eszközök esetében: mintázatok, fejlődési, individualizációs folyamatok is láthatóvá tehetők általa. A GPOP magyar változata ezek alapján ígéretes eszköznek tűnik különböző munkahelyi fejlesztésekhez, coachingfolyamatokhoz, oktatási, iskolai felhasználásra vagy akár karrier-tanácsadási kontextusban.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatást a Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program támogatta (szerződés száma: 20765-3/2018/FEKUTSTRAT).

SUMMARY

PSYCHOMETRIC CHARACTERISTICS OF THE HUNGARIAN VERSION OF THE GOLDEN PROFILER OF PERSONALITY (GPOP)

Background and objectives: The Jungian personality typology is a widely used model in the field of applied psychology. Currently there is a strong need for a reliable and valid Jungian-based, validated measurement tool adapted to the Hungarian culture. However, available statistical studies are very limited. This study is designed to 1) investigate the reliability and validity of the Hungarian version of the Golden Profiler of Personality; and 2) explore the validity of the Jungian Personality Types as they may correlate with different personality traits.

Methods: Two studies were conducted. In Study 1 we analyzed the internal consistency ($n = 5376$) of the global scales and sub-scales and computed test-retest reliability ($n = 98$) of the GPOP scales from the larger sample. In Study 2 we focused on the validity of GPOP scales. Employees from different organizations ($n = 213$) completed GPOP, HEXACO and the Short Dark Triad Questionnaire.

Results: Our results show that all global scales of GPOP have strong internal consistency and test-retest reliability. The correlations between GPOP scales and other personality characteristics were consistent with the GPOP theory and with earlier research findings.

Discussion: The Hungarian version of the Golden Profiler of Personality was found to be a psychometrically reliable and valid measure of the Jungian Personality Types.

IRODALOM

- ARNAU, R. C., ROSEN, D. H., THOMPSON, B. (2000): Reliability and validity of scores from the Singer and Loomis Type Deployment Inventory. *Journal of Analytical Psychology*, 45(3). 409–426.
- ASHTON, M. C., LEE, K. (2007): Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2). 150–166.
- ASHTON, M. C., LEE, K. (2010): Trait and source factors in HEXACO-PI-R self-and observer reports. *European Journal of Personality*, 24(3). 278–289.
- BERECZKEI, T. (2015): The manipulative skill: Cognitive devices and their neural correlates underlying Machiavellian's decision making. *Brain and cognition*, 99(1). 24–31.
- BERECZKEI, T. (2016): *Machiavellizmus. A megtévesztés pszichológiája*. Typotex Kiadó, Budapest.
- BERECZKEI, T., CZIBOR, A. (2018): Sötét vonások a munkahelyen. *Psychiatria Hungarica*, 33(4). 359–373.
- BERNDT, R. (2010): *Erfolgreiches Management*. Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.
- BESS T. L., HARVEY R. J., SCHWARTZ, D. (2003): *Hierarchical Confirmatory Factor Analysis of the Myers-Briggs Type Indicator*. Paper presented at the 2003 Annual Conference of the Society for Industrial and Organizational Psychology, Orlando.
- BOOZER, R. W., FORTE, M., HARRIS, J. R. (2005): Psychological Type, Machiavellianism, and Perceived Self-Efficacy at Playing Office Politics. *Journal of Psychological Type*, 64(1). 1–9.
- BRIGGS, K. C., MYERS, I. B. (1976): *Myers–Briggs Type Indicator: Form*. Consulting Psychologists Press, Palo Alto.
- BRIGGS MYERS, I. (1998): *Introduction to Type*. Sixth Edition. Mountain View, California.
- CARLSON, J. G. (1989): Affirmative: In Support of Researching the Myers-Briggs Type Indicator. *Journal of Counseling and Development: JCD*, 67(8). 484–486.
- CASEMENT, A. (2001): *Carl Gustav Jung*. Key Figures in Counselling and Psychotherapy series. Sage Publications Ltd., London – Thousand Oaks.
- COE, C. K. (1992): The MBTI: Potential Uses and Misuses in Personnel Administration. *Public Personnel Management*, 21(4). 511–522.
- COSTA, P., & MCCRAE, R. (1992): Normal personality assessment in clinical practice: The NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 4(1). 5–13.
- CZIBOR, A., BERECZKEI, T. (2012): Machiavellian people's success results from monitoring their partners. *Personality and Individual Differences*, 53(3). 202–206.
- CZIBOR, A., SZABÓ, ZS. P., RESTÁS, P. (2019): Sötét vonások a szervezetekben: tapasztalatok magyar munkavállalók körében. *Replika*. (megjelenés alatt)
- CZIBOR, A., SZABO, Z. P., JONES, D. N., ZSIDO, A. N., PAAL, T., SZIJARTO, L., CARRE, J., BERECZKEI, T. (2017): Male and female face of Machiavellianism: Opportunism or anxiety? *Personality and Individual Differences*, 117(1). 221–229.

- DE RAAD, B., NAGY, J., SZIRMÁK, Z., BARELDS, D. P. (2018): Taxonomy of Hungarian personality traits: Replication and refinement. *International Journal of Personality Psychology*, 4(1). 1–12.
- ECK, C. D., JÖRI, H., VOGT, M. (2007): *Assessment-center*. Springer, Heidelberg.
- ECK, C. D., JÖRI, H., VOGT, M. (2015): *Assessment-Center: Entwicklung und Anwendung – mit 57 AC-Übungen und Checklisten*. Springer-Verlag, Heidelberg.
- ELSON, J. E. (1989): Religious orientation, Jungian personality type, and stage of ego development of the Machiavellian personality. *Dissertation Abstracts International*, 50(8B), 3692.
- EMMONS, R. A. (1987): Narcissism: theory and measurement. *Journal of personality and social psychology*, 52(1). 11–17.
- ERŐS I., BENTS, R. (2006): *GPOP minősítő kézikönyve*. Future Systems Consulting, Animaráció Konzultánsok Kft. – Golden LLC, Budapest.
- ERŐS I., JOBBÁGY M. (2001): A Myers-Briggs Type Indicator Magyarországon. *Alkalmazott Pszichológia*, 2001(3). 35–51.
- EWEN, R., EWEN, R. B. (2014): *An introduction to theories of personality*. Psychology Press, New York.
- FURNHAM, A., MOUTAFI, J. (2012): Personality, age, and fluid intelligence. *Australian Journal of Psychology*, 64(3). 128–137.
- FURNHAM, A., RICHARDS, S. C., PAULHUS, D. L. (2013): The Dark Triad of personality: A 10 year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3). 199–216.
- GARDNER, W. I., MARTINKO, M. J. (1996): Using the Myers-Briggs Type Indicator to study managers: A literature review and research agenda. *Journal of Management*, 22(1). 45–83.
- GOLDEN, J. P. (2010): *Golden Personality Type Profiler*. Prentice Hall, New Jersey.
- GOLDEN, J. P., RINGENBACH, K. L. (2005): *GPOP technikai kézikönyv* (Erős I. ford.). 3. kiadás. Future Systems Consulting, Animaráció Konzultánsok Kft. és Golden LLC, Budapest.
- GOLDEN, J. P., BENTS, R., BLANK, R., DIERGARTEN, D. (2004): *Golden Profiler of Personality: GPOP*. Huber, Bern.
- HARVEY, R. J. (1996): Reliability and validity. In Hammer, A. L. (ed.) *MBTI Applications*. Consulting Psychological Press, Palo Alto. 5–29.
- HOFMEISTER TÓTH, Á., KOPFER-RÁCZ, K., ZOLTAYNÉ PAPRIKA, Z. (2016): A magyar vállalkozók személyiségjegyei és azok kapcsolata a vezetői stílussal és a piacorientációval. *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, 47(7). 41–53.
- HOSSIEP, R., PASCHEN, M. (2003): *BIP: das Bochumer Inventar zur berufsbezogenen Persönlichkeitsbeschreibung*. Hogrefe, Göttingen.
- HUNSLEY, J., LEE, C. M., WOOD, J. M. (2003): Controversial and questionable assessment techniques. In Lilienfeld, S. O., Lynn, S. J., Lohr, J. M. (eds): *Science and pseudoscience in clinical psychology*. Guilford Press, New York. 39–76.
- JOBBÁGY M., TAKÁCS P. (1997): Az a közös bennünk, hogy mások vagyunk. *Iskolakultúra*, 7(6–7). 78–93.
- JONES, D. N., FIGUEREDO, A. J. (2013): The core of darkness: Uncovering the heart of the Dark Triad. *European Journal of Personality*, 27(6). 521–531.

- JONES, D. N., PAULHUS, D. L. (2010): Differentiating the 15 Dark Triad Within The Interpersonal Cirkumplex. In Horowitz, L. M., Strack, S. (eds): *Handbook of interpersonal psychology: Theory, research, assessment and therapeutic interventions*. Wiley, Hoboken. 249–269.
- JONES, D. N., PAULHUS, D. L. (2011): The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 51. 670–682.
- JONES, D. N., PAULHUS, D. L. (2014): Introducing the short dark triad (SD3) a brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1). 28–41.
- JUNG, C. G. (1994): *A lélektani típusok általános leírása* (Bodrog M. ford.). Európa Könyvkiadó, Budapest.
- JUNG, C. G. (2010): *Lélektani típusok* (Réti E. ford.). Scolar Kiadó, Budapest.
- LARSEN, R. J., BUSS, D. M., WISMEIJER, A., SONG, J., VAN DEN BERG, S. M. (2017): *Personality psychology: Domains of knowledge about human nature*. McGraw Hill Education, New York.
- LÖVEY I. (1992): A magyar vállalatvezetők jellemzése a Myers-Briggs féle kijelző segítségével és összehasonlításuk az Egyesült Államok és Egyesült Királyság-beli adatokkal. *Vezetéstudomány*, 23(1–2). 29–40.
- MCCARLEY, N. G., CLARSKADON, T. G. (1983): Test retest reliabilities of the scales and subscales of the Myers-Briggs Type Indicator and of criteria for clinical interpretive hypotheses involving them. *Research in Psychological Type*, 6(1). 24–36.
- MCCAULLEY, M. H. (1990): The Myers-Briggs Type Indicator: A measure for individuals and groups. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 22(4). 181–195.
- MCCAULLEY, M. H. (1991): Additional comments regarding the Myers-Briggs Type Indicator: A response to comments. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 23(4). 182–185.
- MCHOSKEY, J. W., WORZEL, W., SZYARTO, C. (1998): Machiavellianism and psychopathy. *Journal of personality and social psychology*, 74(1). 192–210.
- MERENDA, P. F. (1991): Additional comments regarding the Myers-Briggs Type Indicator. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 23(4). 179–181.
- MÉSZÁROS, A. (2006): A Myers-Briggs-féle Típus Indikátor a vezetők szolgálatában. In Mészáros, A (szerk.): *A munkahely szociálpszichológiai jelenségvilága I.*, Z-Press, Budapest. 264–295.
- METZNER, R., BURNEY, C., MAHLBERG, A. (1981): Towards a reformulation of the typology of functions. *Journal of Analytical Psychology*, 26(1). 33–47.
- MIRNICS, Z. (2006): *A személyiség építőkövei: típus-, vonás- és biológiai elméletek*. Bölcsész Konzorcium, Budapest.
- MYERS I. B., MYERS P. B. (1995): *Gifts differing*. Davies-Black Publishing, Mountain View.
- ONG, E. Y., ANG, R. P., HO, J. C., LIM, J. C., GOH, D. H., LEE, C. S., CHUA, A. Y. (2011): Narcissism, extraversion and adolescents' self-presentation on Facebook. *Personality and individual differences*, 50(2). 180–185.
- PAULHUS, D. L., WILLIAMS, K. M. (2002): The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6). 556–563.

- PITTINGER, D. J. (1993): The Utility of the Myers-Briggs Type Indicator. *Review of Educational Research*, 63(4). 467–488.
- PITTINGER, D. J. (2005): Cautionary comments regarding the Myers-Briggs Type Indicator. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 57(3). 210–222.
- QUENK, N. L. (2009): *Essentials of Myers-Briggs type indicator assessment* (Vol. 66). John Wiley Sons, New Jersey.
- SEGAL, D. L. (2001): An empirical investigation of Jung's psychological types and personality disorder features. *Journal of Psychological Type*, 58(1). 33–36.
- SINGER, J., LOOMIS, M. KIRKHART, E., KIRKHART, L. (1996): The Singer-Loomis Type Deployment Inventory- version 4.1. Moving Boundaries, Gresham.
- SORENSEN, P. S., HAWKINS, K., SORENSON, R. L. (1995): Gender, psychological type and conflict style preference. *Management Communication Quarterly*, 9(1). 115–126.
- SPAIN, S. M., HARMS, P., LEBRETON, J. M. (2014): The dark side of personality at work. *Journal of organizational behavior*, 35(S1). S41–S60.
- SÜLE F. (2017): A jungi tipológia. In Deák Z. (szerk.) *Jung nálunk II. Magyar szerzők jungi analitikus írásai*. Ursus Libris, Budapest.
- SZIJJÁRTÓ L., CZIBOR A., BERECZKEI T. (2016): Egy rövid Sötét Triád kérdőív (SD3) használatának első hazai tapasztalatai munkavállalók körében. In Vargha A. (szerk.) *Múlt és jelen összeér: a Magyar Pszichológiai Társaság XXV. Jubileumi Országos Tudományos Nagygyűlése: kivonatkötet*. Magyar Pszichológiai Társaság, Budapest. 216.
- THOMPSON, B. (1996): *Personal Preferences Self-Description Questionnaire*. College Station, TX: Psychometrics Group.
- THOMPSON, B., ARNAU, R. C. (1998): Stability and Internal Consistency Reliability of Personal Preferences Self-Description Questionnaire (PPSDQ) Scores. Paper presented at the Annual Meeting of the Mid-South Educational Research Association. New Orleans, LA, November 4–6, 1998.
- WHEELWRIGHT, J. B., WHEELWRIGHT, J. H., BUEHLER, A. (1964): *Jungian Type Survey: The Grey-Wheelwright Test Manual*. Society of Jungian Analysts of Northern California, San Francisco.
- ZUCKERMAN, M., BONE, R. N., NEARY, R., MANGELSDORFF, D., BRUSTMAN, B. (1972): What is the sensation seeker? Personality trait and experience correlates of the Sensation-Seeking Scales. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 39(2). 308–321.

MELLÉKLET

1. melléklet. A GPOP globális skálái közötti korrelációk

	Extraverzió– Introverzió	Gondolkodó– Érző	Megítélő– Észlelő	Feszült– Nyugodt	Érzékelő– Intuitív
Extraverzió– Introverzió	–	-,03	-,04	-,49**	-,06
Gondolkodó– Érző		–	,19	,12	-,04
Megítélő– Észlelő			–	-,09	,41**
Feszült– Nyugodt				–	-,32*
Érzékelő– Intuitív					–

BAKÓ PANNA
BALÁZS KATALIN
BENTS, RICHARD
BÖDDI ZSÓFIA
CZIBOR ANDREA
DÚLL ANDREA
GESZTEN DALMA

RESTÁS PÉTER
SZABÓ ZSOLT PÉTER
SZATHMÁRI EDIT
VARGHA ANDRÁS
ZÁBÓ VIRÁG

SZERZŐINK

HÁMORNIK BALÁZS PÉTER
KÁZMÉR-MAYER SZILVIA
KESZEI BARBARA
LENDVAI LILLA
NAGY LUCA
NGUYEN LUU LAN ANH